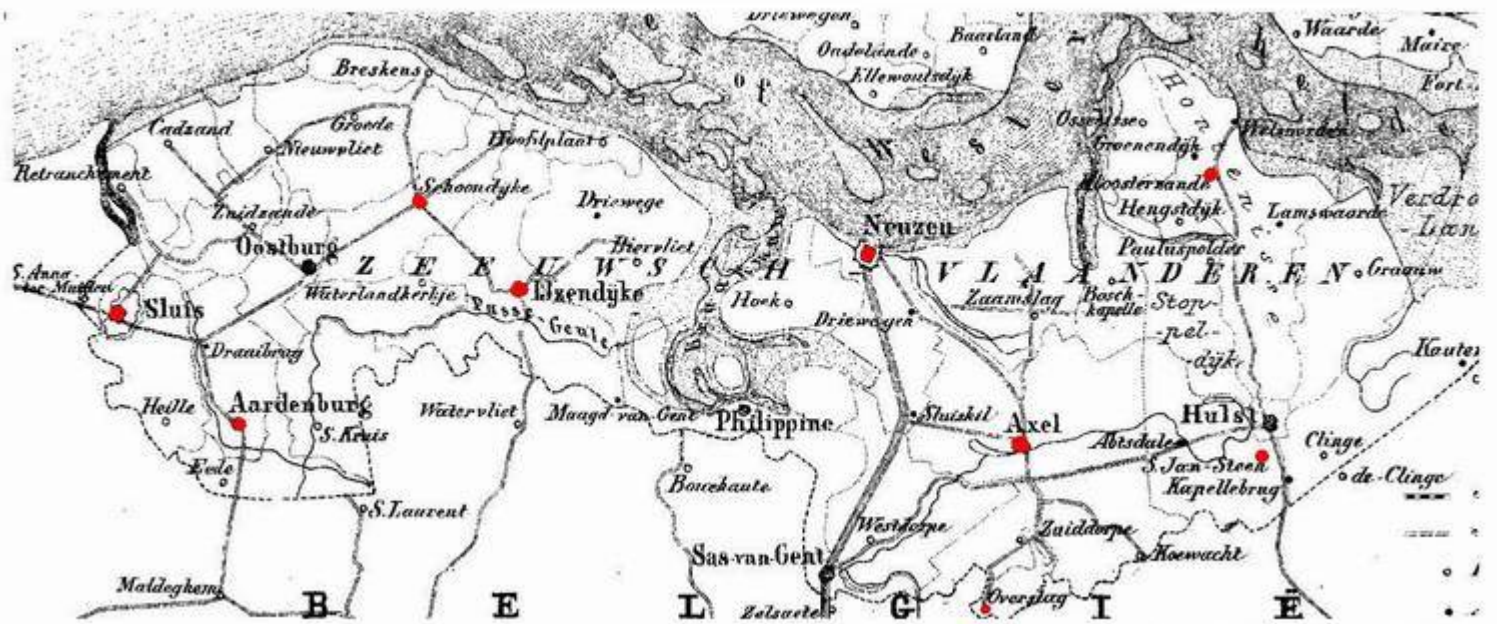

Zeeuwsch-Vlaanderen

PROVINCIE ZEELAND.

Zeeuwsch-Vlaanderen

Bron: www.atlas1868.nl/ze/provzeeland.htm

- Aardenburg:** 1897 - 1904 ? / 1928 - 1959
- Axel:** 1893 - 1902 / 1933 - 1946
- Kloosterzande:** 1893 - 19xx / 1928 - 1970
- Sluis:** 1893 - 1910 ?
- St.-Jansteen** 1885 - 1902
- Terneuzen:** 1955 - 19??
- IJzendijke:** 1929 - 1973
- Oostburg:** 1899 - 1904

Belgie

Opmerking: Deze knipselmap bevat gegevens afkomstig uit het digitale Zeeuwse krantenarchief - <http://zoeken.krantenbankzeeland.nl/> - over het wel en wee van de - kleine – zuivelindustrie van de provincie Zeeland. Het is één van de ca. 20 Mappen over dit onderwerp. Het is geen uitgewerkte verhaal, maar bevat alleen de *bron gegevens* zoals ik ze tegen ben gekomen. Sommige zijn in de mappen geplaatst als *knipsel*, de langere artikelen als integrale tekst. (Doel hiervan is de betere toegankelijkheid voor zoekmachines als Google e.d.) Serieuze belangstellenden kunnen bij zuivelhistorienederland.nl de bron-bestanden en de MAP-versie in een OpenOffice.org bestand opvragen.....

www.zuivelhistorienederland.nl

[versie 2012-04-16](#)

INHOUD

MAP Zuivelindustrie Zeeuws-Vlaanderen

Plaats	Knipsel	Onderwerp	blz.
Z-Vlaanderen		Algemene introductie	
Lezing	1891-05-27	Lezing A. F. Marlet te Axel.	
Rapport	1891-10-02	Hulst verslag rapport n.a.v. Lezing Marlet	
Op plaatsnaam			
Aardenberg	1892-05-28	Plannen voor Coöperatieve Roomboterfabriek - mislukken!	
Aardenburg	1897-10-19	Opnieuw plannen voor Coöperatie - mislukken!	
Aardenburg	1898-10-19	Opening van particuliere Stoomboterfabriek <i>Koningin Wilhelmina</i>	
Aardenburg	1927	Roomfabriek	
Axel	1893-02-15	Plannen voor twee boterfabriek. Een Part. en Coöperatieve	
Axel	1902-02-25	Arrestatie directeur wegens <i>valsheid in geschrifte</i>	
Kloosterzande	1892-07-14	1e boterfabriek van 1892 - 1899	
Kloosterzande			
Kloosterzande II	1925-02-18	Aanzet 3 Roomfabrieken ZV. – Lezing Zwagerman	
Oostburg	1899-01-26	Plannen voor – 4e – boterfabriek in Z-V	
Oostburg	1904-08-09	Oostburg Stopt ivm. gebrek aan melk.	
Schoondijke	1896-02-15	Schoondijke krijgt part. Zuivelfabriek, eigenaar <i>J. A. Cammaert</i>	
Schoondijke	1904-12-30	Schoondijken Roomboterfabriek opgeheven	
Sluis	1890-08-19	Plannen voor NV Boterfabriek	
Sluis	1913-02-19	Opheffen NV. Zelandia – onderdeel NV. Zegwaard	
St-Jansteen	1895-10-04	Plannen voor een Coöp. <i>Centrifuge</i> te Absdale (St.-Jansteen)	
St.-Jansteen	1901-11-02	Binnenkort sluiting van Coöp. Boterfabriek	
Terneuzen			
IJzendijke	1893-11-07	Wel plannen ....geen fabriek	
IJzendijke	1897-09-22	Particuliere fabriekje van Temmerman 1887 – 1900	
IJzendijke	1929-10-18	Opening derde Roomfabriek van ZV. 1929 - 1973	
Roomfabrieken		Algemeen verhaal – C. Zwagerman - over de drie Roomfabrieken	

Zeeuws-Vlaanderen

Middelburgsche Courant 23-02-1891; p.14

Heden (zaterdag) ochtend trad in de herberg *De Roode Leeuw* te Nieuwland als spreker op de heer T. J. Swierstra van Wageningen door de *Landbouw-vereniging* Nieuw- en St. Joosland uitgenodigd om te spreken over zuivelbereiding.

De opkomst, hoezeer niet groot, was toch bevredigend; wij telden een twintigtal hoorders. Spreker begon met erop te wijzen dat een der vragen, ook in Zeeland aan de orde van de dag, is: zal de zuivelbereiding thuis geschieden dan wel of het fabriekmatig bereiden van boter en kaas aanbeveling verdient?

De beantwoording dezer vraag tot later aanhoudende, vertelde de heer Swiertra de geschiedenis der zuivelbereiding in Denemarken. Hij schetste in brede trekken, hoe daar de zuivelbereiding zich heeft ontwikkeld en tot een grote hoogte gekomen is. Daar werd evenals hier door de verschillende veehouders de zuivel op de boerderij bereid, tot in 1863 de eerste fabriek voor rekening van een landbouw-vereniging op Funen gesticht werd. Langzamerhand werden meerdere fabrieken opgericht, die de melk van de landbouwers betrokken.

Het ging die fabrieken niet best, sommigen zelfs konden niet blijven bestaan en gingen failliet, anderen leidden een kwijnend bestaan. *Eerstens* was dit toe te schrijven aan gebrek aan kennis, *tweedens* aan gebrek aan midden om de room af te scheiden van de onder het transport koud geworden melk, *derdens* aan het feit dat men niet het nodige voordeel wist te trekken van de afvalstoffen.

Later, toen de centrifuge werd ingevoerd en fabrieken op coöperatieve voet werden gesticht, ging de industrie vooruit, zodat thans een duizendtal zuivelfabrieken in Denemarken bestaan en de Deense boter op de Europese markt de eerste plaats inneemt. Denemarken heeft Nederland van zijn plaats verdrongen. Wat is te doen om daarin verandering, verbetering te brengen?

Zou in fabriekmatige bereiding het geneesmiddel voor de kwaal te vinden zijn? Zeker heeft zij veel voor, omdat daardoor een zelfde kwaliteit kan vervaardigd worden. Moet zodanige fabriek op coöperatieve voet worden gedreven of zelfstandig werken?

Een eerste eis van welslagen is dat de landbouwer zuivere melk levert en bij coöperatieve fabrieken is hij persoonlijk bij de belangen geïnteresseerd, waardoor hij van zelf meer zorg draagt voor goede en zuivere kwaliteit.

Maar ook de andere wijze: verkoop van melk aan de fabriek is aanbevelenswaardig, omdat de opbrengst niet noemenswaard verschilt bij eigen bereiding en, wat uit een maatschappelijk oogpunt zeer weegt, de vrouw des huizes daardoor van een zware last ontheven wordt.

Thans gaat zij veelal gebukt onder zware zorgen, die haar beletten haar plichten als moeder en huisvrouw naar behoren te vervullen.

Na dus als eerste motief voor een fabriekmatige bereiding het maatschappelijk belang te hebben aangetoond, besprak preker de financiële zijde van het vraagstuk.

Stellen we dat er een fabriek met 300 koeien wordt gesticht, en rekenende op een melkopbrengst van 8 liter melk per koe verkrijgt men gemiddeld 25.000 kilo boter per jaar, wat een opbrengst van 4,6 cent per liter melk vertegenwoordigt of na aftrek der kosten 4 cent, terwijl de veehouder de afvalproducten gratie terug ontvangt.

Hiertegenover berekende de preker de opbrengst van zuivelbereiding op de hofstede zelf, waarbij hij tot een belangrijk lager cijfer kwam.

Een fabriekmatige bereiding verdient alzo ook uit een financieel oogpunt aanbeveling. Men kan een fabriek op tweeërlei wijze drijven: men kan boter en kaas bereiden of boter alleen. In het eerste geval krijgt de veehouder wei- en karnemelk terug, wat voor velen met het oog op het fokvee een bezwaar is. Daaraan kan echter tegemoet gekomen worden door een gepaste voeding, bijv. met aan de karnemelk een weinig gekookt lijnzaad per dag toe te voegen, opdat het vee in de gepaste verhouding vet, eiwit en koolhydraten kan bekomen; zo handelend zal de fokkerij volstrekt geen nadeel lijden.

Maakt de fabriek alleen boter dan ontvangt de melkleverancier afgeroomde melk en karnemelk terug. Tegen het gehalte der eerste, vooral wanneer de melkontroming door een centrifuge geschiedt, worden bezwaren geopperd, doch door deskundigen genomen proeven hebben geleerd dat, wanneer men het verschil van vetgehalte tussen op gewone wijze afgeroomde melk en fabrieksmelk in het oog houdt, de gewichtstoename van op de laatste wijze gevoede kalveren luttel verschil en in elk geval niet in verhouding staat tot het financiële voordeel.

Nog een ander voordeel van fabriekmatige zuivelbereiding was volgens spreker dat, waar in de fabrieken de melk tot hoge temperatuur wordt gebracht, verschillende ziektekiemen gedood worden en zowel de boter als de overblijvende melk zuiverder en duurzamer worden. Ook uit een gezondheidsoogpunt verdient alzo fabriekmatige bereiding de voorkeur.

Na een korte pauze deelde de heer Swierstra, na vluchtig de bereidingswijze van boter op de hofstede en de hieraan verbonden nadelen besproken te hebben, mee hoe men in de fabriek boter maakt. Hij wees erop dat men daar uitsluitend room karnt en gaf daarbij een zeer duidelijke, bevattelijke beschrijving van de wijze, waarop de room door middel van een centrifuge van de melk wordt gescheiden. De op die wijze verkregen zuivere room wordt licht gezuurd, verwarmt tot de vereiste temperatuur, 17° en dan gekarnd. Dit geschiedt met stoom en met een grote snelheid, tot de boterkorrels de vereiste vorm hebben verkregen. Nadat de boter gezeefd is, wordt zij met zuiver bacteriën-vrij water gewassen; ontbreekt goed water dan wordt het wassen nagelaten. Op het wassen volgt het kneden, dat in de fabriek machinaal geschiedt, wat een voordeel is, omdat de machine koud is, terwijl bij kneden met de hand altijd enige warmte zich ontwikkelt.

Is het kneden afgelopen dan volgt de verpakking, die, al naarmate de boter voor de wereldmarkt of voor particulieren bestemd is, in vaten of op andere wijze plaats heeft. Bij verpakking voor particulieren wordt algemeen gebruik gemaakt van perkamentpapier.

De voorzitter van de vereniging, de heer J. Polderdijk, dankte de spreker voor zijn voordracht, die met belangstelling werd aangehoord.

Van de gelegenheid om de heer Swierstra enkele vragen te doen werd vervolgens nog door sommige aanwezige gebruik gemaakt. Hij gaf daarbij nog enige wenken omtrent de inrichting

van zuivelfabrieken en deelde een en ander mee omtrent bestaande fabrieken, de door deze verkregen resultaten, de wijze van aflevering van melk wel de financiële uitkomsten.

In Friesland werken de fabrieken, veelal op coöperatieve grondslag opgericht, goed.

LANDBOUW.

Zaterdagmiddag ontwikkelde te Axel de heer A. F. Marlet, de in Zeeland bekende landbouwerleraar, thans chef van de afdeling Landbouwbelangen aan de fabrieken van de heer Van Marken te Delft, voor een auditorium van een dertig personen zijn ideeën omtrent zuivelbereiding.

Hij verklaarde - zo schrijft men ons - dat ook in Zeeuwsch-Vlaanderen het oprichten van zuivelfabrieken niet andere dan in het voordeel der landbouwers kan zijn.

Niet alleen de minder goed bereide boter, maar vooral de kunstboter doet de goede soorten geduchte concurrentie aan. De kunstboter is wel de gevaarlijkste concurrent, omdat tot heden nog niet het middel gevonden is om de 1e kwaliteit kunstboter van de natuurboter te onderscheiden. De goede kunstboter is bovendien veel beter dan in sommige gedeelten van het jaar bereide natuurboter. De minder goede soorten kunstboter zijn gemakkelijk te herkennen. Deze zijn tot op een halve centimeter doorzichtig.

In het gebruik is de kunstboter dadelijk te herkennen, omdat zij niet geschikt is om te braden of te bakken. Waar dus de goede kunstboter zelfs door deskundigen niet van natuurboter te onderscheiden is, begrijpt men licht, dat onze boterwet nog weinig betekent. Ja, al schreef men ook wettelijk voor, dat de kunstboter b.v. blauw gekleurd ter markt moest komen, het volk, bekend met haar goede eigenschappen en de voortreffelijkheid der kleur, zou ter wille van zijn beurs zijn weezin wel weten te bedwingen. Dit bewijst b.v. het toenemend gebruik van de vreemd gekleurde appelstroop.

Een ander geducht concurrent van onze eertijds zo beroemde natuurboter is de Deensche boter. Deze heeft de onze op de wereldmarkt verdrongen. En waardoor? Het is toch overbekend, dat onze boter uit Delfland en Friesland veel beter is. Maar de Deen heeft zijn zuivelbereiding in die mate verbeterd, dat hij in alle delen des jaars boter levert van gelijke kwaliteit. Deze eigenschap is het, die de Deensche boter b.v. zo geliefd maakt op de Londensche markt. Willen wij dus weer onze boter op waarde brengen dan moeten wij zorgen dat onze boter steeds van goede, gelijke kwaliteit is; en dat kunnen wij verkrijgen door het oprichten van zuivelfabrieken.

Een goed ingerichte zuivelfabriek levert in alle delen des jaars boter van gelijke kwaliteit. De inrichting moet berusten op het beginsel van samenwerking. Er moet voor gezorgd worden, dat de fabrieken niet in handen komen van ondernemers. De suikerfabrikanten dienen tot voorbeeld. Deze zijn oppermachtig en verhalen alle schade op de machteloze landbouwers. Nee, de landbouwers moeten, de zaak zelf in handen hebben. Een ondernemer denkt slechts om zijn eigen zak, en nu zijn er in ons land reeds een groot aantal zuivelfabrieken, maar enige daarvan wekken ontevredenheid onder de landbouwers, en dat zijn juist die welke geëxploiteerd worden door ondernemers. Alle andere, goed ingerichte werken uitstekend, en leveren grote winst op.

Het gebouw moet uitstekend zijn en een specialiteit moet belast worden met de keus der machines. Een slechte machine b.v. kan een groot steenkolenverbruik veroorzaken. De machinist moet tevens bankwerker zijn, om kostbare reparaties te voorkomen. En vooral de landbouwers moeten zich door het lezen van vakbladen op de hoogte der zaak trachten te houden. Zelfs moeten zij in staat zijn, de loop der zaak te kunnen controleren. Dan is teleurstelling onmogelijk.

De oprichters leveren de melk en worden betaald naar de hoeveelheid vet, die ze leveren. De fabriek bestaat uit vier delen. In het eerste gedeelte wordt de melk gebracht en het vetgehalte der melk bepaald. In het tweede gedeelte wordt de melk op een warmtegraad van 25 -31° Celsius gebracht en door de centrifuge ontroomd. De afgeroomde melk wordt daarna verwarmd tot op 70 -75° C. Hierdoor worden alle bacteriën gedood, die de oorzaak zijn van het verzuren der afgeroomde melk. Verzuurde afgeroomde melk heeft geen waarde als veevoeder. In het derde gedeelte wordt de room zuur gemaakt en eindelijk wordt in het vierde gedeelte der fabriek de room gekarnd en gekneed.

Voor een fabriek, die dagelijks 1500-2000 liter melk verwerkt, is een kapitaal van f20.000 benodigd. Spreker drukte de hoop uit, dat de landeigenaars als geldschietters zouden optreden en dat binnen een niet al te groot, tijdsverloop in Zeeuwsch-Vlaanderen overal zuivelfabrieken mochten verrijzen.

Dat dit mocht geschieden op den grondslag van samenwerking en niet door ondernemers, was zijn innigste wens.

Wie zal die samenwerking tot stand brengen? vraagt onze verslaggever.

Op de Maandag door de afdeling **Hulst** der *Maatschappij tot bevordering van landbouw en veeteelt in Zeeland* gehouden vergadering bracht - zo lezen wij in de Ax. Crt. - de heer Collot d'Escury rapport uit betrekkelijk* de oprichting van onderlinge zuivelfabrieken. Hij deelde mee, dat de oprichting van zulk een fabriek ter sprake was gekomen na de lezingen van de heer **Marlet** in die streken. Alstoen* had zich een commissie van onderzoek geformeerd, bestaande uit de heren F. Hombach, Van Arenthals, F. de Koeijer, Pateer en Collot d'Escury.

Om dit onderzoek zo grondig mogelijk te doen zijn had spreker het landhuishoudkundig* congres te Zwolle bijgewoond en was daar in gesprek gekomen met dr Van de Sande uit Friesland, doctor in de scheikunde en werkzaam voor de Friesche landbouwvereniging. Die heer had zich volkomen beschikbaar gesteld om de bovengenoemde commissie zoveel mogelijk in te lichten. Daartoe stelde hij enigen tijd later aan de commissie enige vragen o.a.: Hoeveel melkkoeien zijn er over een oppervlakte met een straal van 1 uur gaans? Hoeveel koeien zouden er waarschijnlijk voor een fabriek te winnen zijn? Hoe vallen de kalftijden der koeien? Wordt er ook gedaan aan kaas maken? Is er ook bezwaar tegen verzending der melk op Zondag? Hoe is thans de prijs der boter? Hoeveel melk heeft men nodig voor 1 K.G. boter? Is er in de nabijheid een windkorenmolen? Hoe zijn de wegen en het water?

Al deze vragen waren daarop door de heer Collot d'Escury zo nauwkeurig mogelijk beantwoord, waarop Dr. van de Sande als zijn oordeel te kennen gaf, dat een boterfabriek in het land van Hulst niet alleen levensvatbaarheid zou hebben, doch dat het zelfs zeer wenselijk was om die daar zo spoedig mogelijk op te richten. Met kaasmaken moet niet onmiddellijk worden begonnen; echter moest het een doel der toekomst blijven. Met 300 koeien kon een fabriek zeer goed werken; ze kon echter al met minder beginnen. Hoogstens kon zulk een fabriek *f*10.000 kosten, terwijl een stoommachine van 3 á 4 paardenkrachten en 3 á vier arbeiders voldoende zijn.

Het bestuur betuigde daarop de heer Collot d'Escury zijn dank voor het breedvoerig rapport, waarop na zeer lange discussie werd aangenomen dat de commissie, met het onderzoek belast, een reis naar Friesland zal doen om daar enige fabrieken te bezoeken en van die bezoeken verslag zal uitbrengen in de eerstvolgende vergadering. Voor deze reis wordt *f*200 uitgetrokken.

* staat er echt!

LANDBOUW. - Verslag van lezing in west Zeeuws-Vlaanderen

BOTERFABRIEKEN.

Zondag jl. des namiddags vier uren -zoo schrijft onze verslaggever - hield te Schoondijke, in het lokaal van de heer Temmerman, de heer F. Corten, rijkslandbouwleeraar te Maastricht, een voordracht over zuivelbereiding en de oprichting van boterfabrieken. Het initiatief was aanvankelijk uitgegaan van den heer Van de Nooit, kapelaan te IJzendijke, waarop enkele landbouwers aldaar zich hebben gewend tot het bestuur der afdeling Oostburg van de Maatschappij tot bevordering van landbouw en veeteelt in Zeeland, hetwelk van het hoofdbestuur een subsidie daarvoor heeft verkregen.

De spreker werd bij de vergadering, die uit circa 90 mannen en één dame van het vak bestond, ingeleid door de voorzitter der afdeling, den heer P. Steenhart. Hij begon met de wijze te schetsen, waarop men in Limburg en Noord-Brabant tot zuivelbereiding is gekomen. Sedert enkele jaren toch bleek dat, bij het *ruineuse* der graanprijzen, die thans gelijk zijn aan de jaren 1820-1830, de bakens moesten worden verzet en er naar middelen gezocht moest worden om tot verbetering te komen of te wel staande te blijven.

De veehouderij, die vroeger ondergeschikt was aan de akkerbouw, scheen meer en weer een omgekeerde rol te gaan vervullen, maar het breken met traditiën is geen gemakkelijke taak; het ijs werd evenwel gebroken. Baron Peers te Oostcamp, in België, die de eersten stoot aan de zuivelbereiding gaf, werd nagevolgd. Men richtte in Tongelroo, een plaatsje van 560 inwoners, een boterfabriek, of liever *botermakerij* op. Successievelijk verrees de ene botermakerij achter de andere. Telde men in oktober 1892 slechts 8 van die inrichtingen, thans zijn zij geklommen tot het respectabel getal van 38.

De toestanden dáár zijn evenwel van geheel andere aard dan hier. Ginds meest zand, hier kleigrond. Dáár de levenswijze hoog zuinig, krachtige arbeidszin en onverwoestbare vlijt, hier meer luxe en veel meer kapitaal. Dáár moest men soms sukkelen om *f*1600 tot *f*2000, voor de oprichting voor een botermakerij benodigd, bijeen te brengen, hier zou, volgens spreker, veel groter kapitaal gemakkelijk tot dit doel te verkrijgen zijn. De inventaris van zo'n botermakerijtje kost p. m. *f*700 en om dan met succes te werken heeft men de productie van 150 koeien nodig. Nu kunnen de landbouwers de handen ineenslaan en coöperatief werken, of zij, die de landbouwer willen steunen, kunnen het kapitaal fourneren om op den duur de boer eigenaar van de inrichting te maken door inhouding ener percentage op de productie, b.v. één halve cent op elken liter, maar die medewerking tot nut van 't algemeen ontbreekt wel eens.

De botermakerij met handmachine is even goed als die door middel van stoom. Die van de baron Peers wordt thans door Stoom gedreven, kost ± *f*15 mille en is geschikt voor 500 koeien; het komt evenwel meer aan op de kwaliteit dan op de kwantiteit, daarom moet iedere boer zijn koeien kennen. Daar zijn er die 1500 liter in 300 dagen geven maar er werden er ook gevonden van 5000. De slechte moeten opgeruimd en door goede vervangen worden. Van de laatste moeten de jonge worden aangekweekt, want het is onbetwistbaar dat de melkrijkheid der moeder op de dochter wordt overgeplant.

Ook de stierkalveren van melkrijke koeien moet men ter voortteling behouden, ja desnoods daarvan een stamboek oprichten; het zou ongetwijfeld zijn nut hebben. Maar behalve goede melkgevende koeien is zindelijkheid - hier traditioneel - een eerste vereiste. Toch worden in

deze streek na het melken van elke koe zelden de handen gewassen, ofschoon het overbekend is dat bacteriën van de ene koe op de andere kunnen worden overgebracht, waardoor de melk kan bederven. Een strenge controle door een daartoe aangewezen commissie uit de deelnemers is derhalve strikt noodzakelijk.

Aanvankelijk kon bij de oprichting van botermakerijen slechts het roomgehalte worden bepaald, maar thans zijn twee toestellen in de handel gebracht, door landbouwprofessoren uit Wisconsin en Zurich, die nauwkeurig het vetgehalte, waarop de betaling der melk moet zijn gebaseerd, aanduiden. Ze kosten *f* 61 doch hebben, dank zij het octrooi, een vermoedelijke innerlijke waarde van *f* 16, de cijfers omgekeerd dus. In elke makerij moet een zogenaamde melkbaas zijn, iemand die ontwikkeld is en zich op de hoogte van het bedrijf heeft gesteld, waarvoor in Limburg tegen zeer geringe prijs gelegenheid te over is.

De melk wordt aangevoerd eenmaal daags, door de versten het eerst; zij wordt niet heel zoet gekarnd, zo iets naar het zure, maar de room moet rijp en daaraan een zeker aroma wezen. De boter moet in het buitenland haar consumenten vinden, in België, Frankrijk of Engeland, en bij de bereiding moet men zich houden aan de dáár gevorderde nuances, strogeel, lichtgeel of roodgeel. Die uit zekere plaats in Limburg wordt afgeleverd aan eens Belgische firma, die daartoe haar eigen vaatwerk zendt met het etikette „*Delftsche roomboter*” en daarmede dus veel overeenkomst schijnt te hebben.

Behalve coöperatieve botermakerijen treft men in Limburg ook nog z.g. speculatieve inrichtingen van dien aard aan, waarvan de financiën op andere wijze worden beheerd, doch waarbij in hoofdzaak hetzelfde systeem wordt gevolgd.

Nadat aldus de indirecte voordelen van de zuivelbereiding waren opgesomd, kwam spreker als van zelf tot de invloed, dien zij op de veestapel uitoefent, en tot het veevoeder. Gekookt eten achtte bij uitstekend, maar in gure streken maakt het de beesten wat kouelijk; 3 tot 4 kilo krachtvoeder per dag, katoenzaadmeel of lijnkoeken, buiten het gewoon ration, moet aan een *goede* koe gegeven worden; zij is het overwaard. De voederbouw zal de botermakerij op de voet volgen. Bertels en *Ericus* (van het Nieuws van den Dag) houden niet altijd rekening met de omstandigheden, al zit er veel goeds in hunne adviezen. Men mag evenwel niet te veel aan de hoge cijfers hechten. *Le ton fait la musique.*

De slotsom van spreker's betoog was dat de eerste stap het meest kosten zal; men moet doortasten, in Limburg een kijkje gaan nemen, krachtig de handen ineens slaan en de oprichting bevorderen, al was men maar met zeven landbouwers. Hij van zijn kant zou een eventuele commissie gaarne ter zijde staan en al die inlichtingen verstrekken, die zij wensen mocht. Nadat de spreker bedankt had voor de goede opkomst en het aandachtig volgen zijner wenken, was de heer Steenhardt de tolk der vergadering toen hij de heer Corten, onder algemeen applaus, dank zei voor zijn boeiende, duidelijke voordracht.

Vraagt gij uw verslaggever nu: Is de oprichting der botermakerij thans verzekerd? dan antwoordt hij vrijmoedig *verre van daar.*

Onderlinge naijver, personenkwestiën, een onverklaarbaar *laissez-aller* en ik weet al niet wat meer, zijn hier een struikelblok voor vele goede dingen. Intussen heeft de voordracht deze hoogst nuttige zijde gehad dat vele boeren zich waarschijnlijk beter op de hoogte der innerlijke waarde van hun vee zullen stellen en daardoor hun eigen voordeel bevorderen zullen. Jammer dat ook de boerinetjes niet eens zijn komen luisteren, zoals zulks in andere delen van

ons land plaats heeft, waar bij dergelijke voordrachten het zwakke geslacht het sterkst vertegenwoordigd is. Uw verslaggever durft niet beweren dat het onverschilligheid is, maar valse schaamte is het zeker. Zij zouden veel wetenswaardige hebben kunnen leren in eenvoudige taal.

Landbouw en veeteelt.

DE PRODUCTIE EN DE PRIJZEN VAN BOERENBOTER IN ZEELAND IN 1926.

In het Landbouwblad voor Zeeland en Noord-Brabant publiceert de rijkszuivelconsulent in Zeeland, ir. C. Zwagerman, eenige gegevens over de productie en de prijzen van boerenboter in Zeeland in 1926.

Van Tholen en St.-Philipsland gaat een toenemende hoeveelheid melk naar Brabantsche fabrieken.¹ Het aantal daarheen leverende boeren wordt thans reeds op 100 of $\frac{1}{4}$ van alle veehouders getaxeerd. De boterproductie is hier voor 1926 nog op pl.m. 120,000 k.g. te taxeeren of 6,6 kg. per hoofd der bevolking. In de maanden met geringe productie (Juni, Juli en Augustus) noteert hier de boerenboter van beteekenis hooger dan de fabrieksboter. De gemiddelde jaarprijzen (verkregen door de gemiddelde maandprijzen op te tellen en het totaal dooi 12 te deelen) der boter in Zeeland waren in de verschillende productiegebieden in 1926 als volgt: fabrieksboter Rozendaal ² f 1,97; boerenboter Schouwen en Duiveland f 2,03; idem Tholen en St.-Philipsland f 2,04; idem Noord- en Zuid-Beveland f 1,87½, fabrieksboter Wemeldinge f 2,18; boerenboter Walcheren f 2,02 idem W. Z.-Vlaanderen f 1,64; idem O. Z.-Vlaanderen f 1,67.

De rijkszuivelconsulent trekt uit de verzamelde gegevens de volgende conclusies:

1. de boterprijzen in verschillende deelen van Zeeland houden weinig verband met elkaar;
2. de boterprijzen in de meeste deelen van Zeeland regelen zich niet naar de prijzen van fabrieksboter elders; de prijzen van boerenboter op Zuid- en Noord-Beveland en in Zeeuwsch-Vlaanderen blijven belangrijk beneden die der fabrieksboter.

Het vraagstuk der fabriekmatige zuivelbereiding trekt in verschillende deelen der provincie weer meer belangstelling, en daar is alle reden toe, zoo besluit de heer Zwagerman zijn overzicht.

---

1 Voornamelijk die van Bergen op Zoom CZ. *Wouw* en te Roosendaal CZ. *Het Anker*

2 Staat echt Rozendaal.....???

BOERENBOTER EN FARIEKSBOTER.

Het is een feit, dat vele mensen nog altijd liever boerenboter, dus boter, die op de boerderij gewonnen is, gebruiken, dan fabrieksboter. Men zegt dan, dat men kan proeven, dat de melk niet zoo „dood-gekarnd” is. Er moet meer smaak aan de boter zijn. Feit zal wel zijn, dat het zoutgehalte in de boerenboter altijd wat hoger is, dan de fabrieksboter en dat de prijs altijd iets lager is. Voor den consument is het intussen ook beter, fabrieksboter te gebruiken, dan boerenboter, omdat de kwaliteit daarvan altijd gelijk is, wat bij de boerenboter nog al eens mist. Wanneer de boerin de karn niet „af” heeft kunnen krijgen, in den zomer of in den winter, of als de koeien in een wei met wat veel knoflook hebben gelopen, of als de karn- en bolvervaten niet al te zindelijk zijn geweest, waardoor er een inferieure kwaliteit van boter ontstaat, dan wordt er toch nog al eens een keer op de boerenboter gemopperd. Feit is in elk geval, dat op tentoonstellingen met heel veel boerinnen met een eerste prijs voor prima boter gaan strijken. En dan wordt dan nog niet het minste ingezonden! Dit nu komt bij de fabrieksboter niet voor, daar deze moet concurreren in kwaliteit op de wereldmarkt. Het is nu niet onaardig om te lezen, wat de heer Zwagerman in het Zeeuwsch landbouwblad mededeelt omtrent den prijs van de boerenboter en de fabrieksboter in Zeeland in 1927.

In Zeeland wordt jaarlijks nog ongeveer 2 miljoen K.G. boerenboter gemaakt. Daartegenover staat een productie van $\frac{1}{4}$ miljoen K.G. fabrieksboter. Hieruit blijkt wel, dat de boerenboterproductie van overwegende betekenis is. Deze worden grotendeels aan rondreizende handelaars in eieren en boter of ook wel aan kruideniers verkocht. Ook hebben sommige boerinnen haar vaste klanten bij wie ze hun hele productie slijten kunnen. De marktplaatsen, waar nog een beetje boter geveild wordt zijn: Middelburg, Zierikzee, Tholen, Goes, Oostburg, (waar jaarlijks 30.000 K.G. ter markt komt) en Hulst. De heer Zwagerman publiceert nu staatjes, die over verschillende maanden de prijzen laten zien op deze markten bedongen en ter vergelijking die van de fabrieksboter te Roosendaal³ in dezelfde maanden.

En dan blijkt, dat verschillen van 25 cent tot 50 cent per K.G. ten nadele van de boerenboter niet zeldzaam zijn. Vergelijkt men nu de prijzen over enkele jaren met elkaar, dan blijkt, dat niet overal evenveel geld van de boter wordt gemaakt. Zoo is de gemiddelde prijs der fabrieksboter over 8 jaren geweest $f 1,82\frac{1}{2}$ per K.G, Te Middelburg was de boerenboter $f 1,81$. Te Zierikzee was over 7 jaren de prijs $f 1,90$ per K.G. De fabrieksboter eveneens. Te Goes daarentegen bedroeg de gem. prijs $f 1,80$ per K,G, Te Oostburg bedroeg deze prijs over 5 jaren $f 1,80$, terwijl de prijs der fabrieksboter in diezelfde jaren $f 2,13$ bedroeg! Voor Hulst was deze prijs in diezelfde jaren zelfs maar $f 1,78$. Geen wonder, dat men juist daar het meest behoefte gevoelde aan fabriekmatige verwerking der melk. Dit heeft men er nu gedaan, door de room te verwerken tot boter. Dit levert meer geld op.

---

3 Zal wel het Brabantse Roosendaal zijn !

IJZENDIJKE.

Donderdag hield de heer Zwagerman, rijkszuivelconsulent een lezing alhier om te komen tot de stichting van een zuivelfabriek. Er was groote belangstelling.

In zijn lezing betoogde hij, dat veehouderij een noodzakelijk onderdeel is van akkerbouw. Zeeuwsch Vlaanderen is uitstekend geschikt voor veehouderij doordat er veel dijken zijn en veel land, dat voor niets anders geschikt is; door de vele afval (bietenkoppen). Melkvee werpt meer winst af dan mestvee. Meer melkvee geeft ook meer stalmest, die ook bij aanwending van kunstmest niet gemist kan worden. Van den Zeeuwschen veestapel is slechts een vierde deel melkvee, de rest jong en mestvee. In Zeeuwsch-Vlaanderen zijn ongeveer 1000 veehouders met 4000 koeien, die 15 milj. K.G. melk produceeren, waarvan 2½ milj. gebruikt wordt door de bevolking, 1 milj. voor kalvers en varkens en 1½ milj. voor boter, dat is ongeveer 400.000 K.G. boter of 14 K.G. per hoofd (per jaar). In Holland 5 K.G. per hoofd. De boterbereiding op de boerderij wordt door veel bezwaren gedrukt, niet het minst de drukte van de boerin. De opbrengst is niet zoohoog als op de fabriek, terwijl de kwaliteit daar doorgaans beter is.

De heer Zwagerman drong aan op het stichten van een roomverwerkingsfabriek, die minder stichtingskosten vraagt en die minder onkosten voor het afhalen der room en ook met minder personeel kan werken. Hij garandeerde evenveel opbrengst voor de boeren bij minder werk, waarschijnlijk zal de opbrengst voor de boeren grooter zijn Volgens hem zijn er drie fabrieken noodig nl. te Aardenburg (reeds met succes in werking) te IJzendijke en te Nieuwvliet. In IJzendijke zou de fabriek op 1500 koeien kunnen rekenen. In beginsel traden 58 boeren met 294 koeien toe. Er werden commissies benoemd voor IJzendijke, Biervliet, Schoondijke, Waterlandkerkje en Hoofdplaat.

CADZAND.

Voor een 25-tal belangstellenden, w.o. eenige vrouwen, zette Donderdagmiddag de heer C. Zwagerman, rijkszuivelconsulent te Middelburg, ten huize van dhr. A. van Dale alhier, in een met aandacht gevolgde lezing op duidelijke wijze het nut en voordeel uiteen van de oprichting eener coöperatieve roomboterfabriek.

Aan de hand van cijfers, ontleend aan de uitkomsten, die een dergelijke onderneming te Aardenburg en Kloosterzande bereikt, beredeneerde hij de bestaansmogelijkheid eener zoodanige fabriek, te stichten in de gemeente Nieuwvliet, dat min of meer als een centrum kan beschouwd worden van de plaatsen, die buiten het rayon liggen der fabriek te Aardenburg en van die te IJzendijke te stichten, en wees hij er op, dat hoe kleiner de fabriek, hoe duurder de kostprijs der boter wordt. Het is derhalve gewenscht een zoo groot mogelijk aantal aandeelen geplaatst te krijgen, om niet aanstonds naar meerdere fabriekscapaciteit te moeten uitzien. Op het eind der vergadering bleek, dat er 165 aandeelen voorloopig waren toegezegd.

Nog 2 Boterfabrieken in het IVde District.

In de Oost- zowel als in de Westhoek van het IVe District – Zeeuws-Vlaanderen - wordt een krachtige actie gevoerd, om, naar het voorbeeld van **Aardenburg** en **Kloosterzande**, ook te **IJzendijke** en Nieuwvliet te komen tot de stichting van Coöp. Boterfabrieken. De fabriek te IJzendijke zou de gemeenten: IJzendijke, Waterlandkerkje, Schoondijke, Biervliet en Hoofdplaat bestrijken. Die te Nieuwvliet de gemeenten: Nieuwvliet, Groede, Breskens, Zuidzande, Retranchement en Cadzand. Oorsburg ligt op de grens der drie gebieden.

Willen deze pogingen niet alleen slagen, maar ook succes geven voor de toekomst, dat leerde de ondervinding te Aardenburg en te Kloosterzande, dan moet de medewerking van den beginne af aan zoo groot mogelijk zijn. Om dit te bevorderen willen we hierbij nog eens in het kort iets vertellen van den gang van zaken te Aardenburg en te Kloosterzande en tevens enkele kwesties uiteenzetten, die voor velen nog niet geheel duidelijk zijn.

De fabriek te Aardenburg begon in Juni 1928 te werken met 63 leden. Dat ledental is voortdurend gestegen en bedraagt thans 133. Geheel vrijwillig traden al die nieuwe leden toe, hoewel de laatsten daarvoor *f* 10,- per koe moesten offeren. Velen, die eerst beweerden, dat de fabriek alleen goed was voor boerinnen, die geen goede boter konden maken, die afzijdig bleven, omdat ze niet gaarne hunne afnemers in den steek wilden laten en die voor hunne boter de hoogste prijs op de veiling bedongen, traden later toch toe. Ze ontdekten dat de leden der fabriek van veel werk ontlast werden en ook nog meer geld maakten.

Vanaf 1 Juni tot 31 December ontving de fabriek te Aardenburg 135.412 KG. room en maakte 34.042 KG, boter. Over 1929 wordt de boterproductie begroot op minstens 70.000K.G. De 14-daagse uitbetaling was steeds zeer bevredigend en bovendien is een flink bedrag voor aflossing beschikbaar.

Bij eersten opzet, toen er ongeveer 50 leden waren, werd berekend, dat de totale stichting niet meer mocht kosten dan ongeveer *f* 20.000. Men mag n.l. bij een coöperatie nooit uit het oog verliezen het verband tussen de hoeveelheid grondstof, waarvan men zeker is en het stichtingskapitaal. Het was daarvoor nodig de gebouwen enigszins te beperken en machines en werktuigen grotendeels uit de tweede hand te kopen. De snelle toename van het ledental maakte al na enige maanden uitbreiding nodig. Zulks is niet voordelig. Beter is het direct zó te bouwen en te installeren met werktuigen, dat men verdere groei, zonder grote kosten te maken, kan bijhouden.

Heeft men in den beginne 300 aandelen geplaatst, dan is men verzekerd van voldoende grondstof om het gebouw groot genoeg te maken voor den te verwachten groet. Ook de vereiste machines kunnen dan direct, met het oog op de toekomst, groot genoeg worden genomen.

Wat Kloosterzande betreft kan worden meegedeeld, dat deze fabriek in April 1927 met 43 leden begon te werken. In 1928 moest de te klein opgezette fabriek verdubbeld worden. Nu zijn er 48 leden waaronder er zelfs 26 uit Zuiddorpe,

Voor het tot stand komen der boterfabrieken te IJzendijke en Nieuwvliet is dus allereerst nodig, dat men zeker is van de levering van een voldoende hoeveelheid grondstoffen. Deze

zekerheid verkrijgt men door de leden aandelen te doen nemen. Een aandeel verplicht tot de levering van minstens 100 en hoogstens 150 KG. botervet per jaar. Wie geen melk van betekenis verkoopt, kan zonder bezwaar een aandeel per melkkoe nemen. In het reglement komt een bepaling, dat overmacht (ziekte in het gezin en van het vee enz.) van deze verplichting ontheft. Wie afwacht om zich later als de zaak goed gaat, aan te sluiten, verhindert misschien de oprichting of drijft de stichtingskosten omhoog.

Tweedens moet een gebouw gesticht en van werktuigen voorzien voor de uitoefening van het bedrijf. Daarvoor is kapitaal nodig. De totale stichtingskosten liggen tussen f 20.000 en f 35.000 al haar gelang men de capaciteit van de fabriek neemt en geheel nieuw of gedeeltelijk met gebruikte werktuigen installeert.

Dit stichtingskapitaal wordt van den Boerenleenbank geleend. De leden zelf moeten dus niets storten. De Boerenleenbank verlangt echter zekerheidsstelling. Daarvoor is het nodig op elk aandeel een zekere aansprakelijkheid te leggen, In Aardenburg en Kloosterzande tot ten hoogste f 60 per aandeel Hoe meer aandelen bij de stichting geplaatst zijn, des te lager kan die aansprakelijkheid gesteld worden. Men stelt dit bedrag zelf vast als men de statuten goedkeurt en de coöperatie sticht. Sommigen menen, dat uit bedrag voor de fabriek te IJzendijke al vastgesteld is op f 100 per aandeel. Dat is echter geenszins het geval. Dit bedrag is alleen als maximum gesteld. Men zal daar dus bij de oprichting niet boven maar wel beneden kunnen gaan.

Waar de leveringspacht en de aansprakelijkheid aan de aandelen gebonden zijn, moet het duidelijk wezen, dat uittreding en overdracht van aandelen aan voorwaarden moeten worden gebonden.

Met het oog hierop wordt bepaald, dat overdracht van aandelen aan andere veehouders in het gebied der coöperatie steeds mogelijk is.

Voorts dat elke drie jaar uittreding van ieder vrij staat, onder voorwaarde dat het Bestuur den uittredende kan verplichten, zijn aandelen vol te storten.

In het reglement komt ook voor dat uittreding met inlevering der aandelen zonder enige storting mogelijk is: bij sterfgeval, vertrek naar elders of wegens andere dwingende redenen, mits het Bestuur oordeelt dat zulks niet gaat ten koste van de credietwaardigheid of bloei der Vereniging.

De opzet is, dat de fabriek verzekerd blijft van voldoende grondstof en dat de lening der Boerenleenbank voldoende gedekt blijft. Overigens moeten de verplichtingen zoo weinig mogelijk de vrijheid van handelen beperken en drukken op de leden.

Door de regeling der beperkte aansprakelijkheid en zeer soepele bepalingen voor uittreding, hebben de oprichters het zelve in de hand de verbintenis zoo weinig mogelijk drukkend te maken

Veel argumenten pleiten voor verhuizing der boterbereiding van de boerderij naar de fabriek. De boerin wordt van veel werk ontlast en de geldelijke opbrengst wordt groter. Kloosterzande en Aardenburg bewezen, dat dit vraagstuk op een eenvoudige, niet kostbare manier op te lossen is.

Het zou jammer zijn wanneer na zulke goed geslaagde voorbeelden in de buurt, de plannen te IJzendijke en te Nieuwvliet niet of maar half slaagden Als er veel „kat-uit-den-boomkijkers” zijn, wordt dat het geval.

ZWAGERMAN.

„Melkoorlog" in Zeeuwsch -Vlaanderen Voorlopig naar Terneuzen

Voortbestaan twee fabrieken als inzet

Zonder dat de consument er ook maar iets aan bemerkt, woedt in ZeeuwschVlaandere in alle hevigheid een "melkoorlog" waarvan de uitslag in belangrijke zal beslissen over het voortbestaan van de twee Zeeuws-Vlaamse Coöperaties te IJzendijke en Kloosterzande.

Tegenstrever van deze beide Zeeuws-Vlaamse zuivelfabrieken is de N.V. Melkinrichting „De Combinatie" te Rotterdam, die sedert enige tijd in deze gewesten vaste grond onder de voeten heeft gekregen. Dit resulteerde onder meer in een opzegging van het leveringscontract tussen de Terneuzense Melkcentrale enerzijds en het Coöperatieve Zuivelbedrijf te IJzendijke anderzijds, waarna de Terneuzense Zoöperatieve Melk- en Melkproducten Centrale (C.M.M.C) voorlopig in zee ging met de Rotterdamse „Combinatie", welke samenwerking op 26 oktober van het vorig jaar een definitieve vorm kreeg. Het gevolg hiervan was een vermindering van de afzet van melk en melkproducten met ruim 1½ miljoen liter per jaar.

Eind december zond de Rotterdamse „Combinatie" een brief aan alle Zeeuws-Vlaamse veehouders, waarin zij mededeelde dat zij steeds heeft gestreefd om in samenwerking met de bestaande Zeeuws-Vlaamse fabrieken, aan alle veehouders de prijs uit te betalen, welke de Zuid-Hollandse Coöperatieve Melkcentrale⁴ aan haar leden betaalt.

„Daar wij tot onze grote spijt", zo volgde de brief, „niet tot samenwerking konden komen, zijn wij genoodzaakt zelf een gelegenheid te scheppen om de melk van onze veehouders in Zeeuwsch-Vlaanderen te kunnen ontvangen. Daarom zal er in Tertneuzen een melkontvangstation worden gebouwd, waarin we in het aanstaande voorjaar de melk gaan ontvangen". Verder gaven zij de Zeeuws-Vlaamse veehouders een uitvoerige lijst met cijfermateriaal om na te gaan of de daarop voorkomende prijzen voor de veehouders acceptabel zijn.

De Zuivelfabriek te Kloosterzande reageerde hierop met een brief aan de veehouders, waarin zij uiteenzette dat men de bedoelde samenwerking met de Rotterdamse „Combinatie" wel heeft gewild, maar niet ten koste van de zelfstandigheid der coöperatie en haar fabriek. Dat de veehouders rondom Terneuzen tot verkoop van hun bezittingen aan de Rotterdamse fabriek zijn overgegaan, wordt in de brief een gebrek aan voorlichting en leiding genoemd, waarmee het boerenbelang niet is gediend. Het voorschotelen van recente melkprijzen noemt de Zuivelfabriek te Kloosterzande misleidend, omdat deze gelden uit een tijd, toen de boter- en kaas-prijzen enorm hoog lagen.

„De Zeeuws-Vlaamse bedrijven die reeds dertig jaar op coöperatieve grondslag werken, hebben de veehouder de laatste jaren meer uitbetaald dan men van een ander zou kunnen ontvangen", aldus besluit het schrijven van de Coöperatieve Zuivelfabriek te Kloosterzande.

Al deze mededelingen deden de heren J. P. van Wesemael en A. G. H. Oldenhof, respectievelijk voorzitter en directeur der zuivelfabriek te Kloosterzande, in een bijeenkomst voor veehouders, dinsdag te Clinge en woensdag te Rapenburg gehouden. Zij zetten verder uiteen, dat de melkverwerkende industrie in Zeeuws-Vlaanderen in de loop van die 30 jaren een zekere welvaart heeft gebracht, waarvan behalve de veehouders, een kleine 60 man fabriekspersoneel profiteert. Nu een Rotterdamse fabriek - naar de mening van sprekers - een deel van die welvaart tracht af te nemen, doen ze een beroep op de veehouders om hun eigen coöperatie trouw

---

4 C.M.C. - ZHN.

te blijven. Bovendien werd door de sprekers de nadruk gelegd op de allewege heersende wil om door samenwerking meer werkgelegenheid in Zeeuwsch-Vlaanderen te verkrijgen, een samenwerking waaraan de Zeeuws-Vlaamse veehouders het hunne kunnen bijdragen. Soortgelijke bijeenkomsten zullen de eerstvolgende dagen worden gehouden te Zaamslag, Koewacht, Zuiddorpe, Boschkapelle en Hulst.

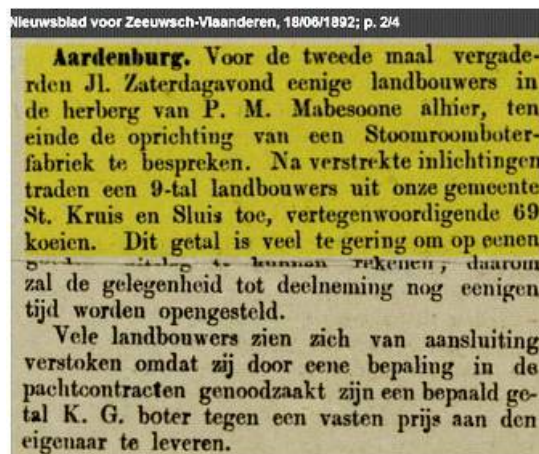
Aardenburg – 1e fabriek

Middelburgsche Coutant 28-05-1892; p.1/8

Een dertigtal landbouwers uit de gemeenten Aardenburg, Sluis (Heille), Eede en St-Kruis waren woensdagavond in *Het Hof van Holland* te Aardenburg opgekomen, om de plannen te hooren ontvouwen voor de oprichting eener roomboterfabriek in eertgenoemde gemeente.⁵

De heer mr. P. C. J. Hennequin⁶ deelde de redenen der oproeping mee, toonde in brede trekken het voordeel der oprichting van zulk een fabriek voor de landbouwende stand aan, en meende dat stichting hier zeer goed mogelijk was. De heer G. A. Vorsterman van Oyen zette uiteen wat samenwerking vermag, en wees daarbij op de in het district bestaande *Vereniging tot Welbegrepen Eigenbelang* en de Hagelmaatschappij. Ook bij de stichting van een boterfabriek stelde hij coöperatie op de voorgrond. Naar zijn mening dient iedere landbouwer leverancier en tegelijk aandeelhouder te zijn. Dat was ook het gevoel van de heer J. De Bruijne, die, zelf aandeelhouder en leverancier der Sluische roomboterfabriek, alle gewenste inlichtingen gaf omtrent de opbrengt, inrichting enz.

Vele vragen werden gedaan en beantwoord. Er was belangstelling voor de zaak en ongetwijfeld wordt de oprichting der fabriek binnen veertien dagen in een alsdan opnieuw te houden bijeenkomst verzekerd.

Deze vroege plannen kwamen niet tot een resultaat. Vijf jaar later werd er opnieuw een poging ondernomen

5 De schrijfwijze is om praktische redenen aangepast, hooren als horen; eener als een; eisch als eis enz.

6 mr. P.C.J. Hennequin was lid van de tweede Kamer, Provinciale Staten van Zeeland, Burgemeester van Aardenburg en St. Kruis, en voorzitter Z.M.v L.
Bron: Vlissinsche courant 27-08-27 n.a.v. benoeming tot Ridder i.d. Orde v.d Nederlandschen Leeuw

Een Roomboterfabriek te Aardenburg.

Als gevolg van een nadere oproeping kwamen zaterdagavond in de herberg van A. Blondeel te Aardenburg een veertigtal belanghebbenden en belangstellenden in de stichting van een roomboterfabriek bijeen.

De voorlopige commissie gaf, bij monde van den heer mr. P. C. J. Hennequin, een uitvoerig, verslag van haar bezoek aan de boterfabrieken te Sluis, te 's-Heerarendskerke en te Axel, welke inrichtingen zij had leren kennen en van welker deelnemers zij volledige inlichtingen omtrent de geldelijke en andere resultaten dier ondernemingen mocht ontvangen. De commissie is daarbij tot de overtuiging gekomen, dat de oprichting van een roomboterfabriek in Aardenburg, na alles wat zij gezien en vernomen heeft, alle aanbeveling verdient; dat met deze maatregel alleen men niet zal kunnen zeggen, dat de boerenstand gered is, maar dat, zonder tegenpraak te vrezen, als gevolg daarvan kan worden genoemd:

- 1) dat in het algemeen een hogere prijs voor de boter zal worden gemaakt;
- 2) dat in vele boerenbedrijven een lastig en veel tijd vorderend werk, zowel als de noodzakelijkheid van het houden van een vrouwelijke dienstbode zal vervallen;
- 3) dat de boer maandelijks in gereed geld de opbrengst zijner koeien in kas krijgt, terwijl hij nu meestal niet weet wat zijn koeien hem opbrengen;
- 4) dat de gedwongen winkelnering in verband met de levering der boter ophoudt.

Al deze punten werden door de heer Hennequin uitvoerig en duidelijk besproken, evenals verschillende andere punten omtrent oprichting enz. De commissie stelde als eis, dat het aantal koeien niet beneden de 250 stuks mag zijn; een eis die door de ligging der gemeenten Aardenburg, St. Kruis, Eede en Oud-Heille zonder enig bezwaar te stellen is.

De commissie rekende voor stichting der fabriek nodig te hebben een kapitaal van *f* 12.000, dat op de volgende wijze kan gevonden worden:

Iedere deelnemer is verplicht per koe *f* 30 te storten, waarvoor hem een aandeel in de fabriek wordt gegeven, dat hij door uitloting terug ontvangt en waarvan tussentijds *rente* wordt betaald. Dit bedrag is men dus niet kwijt, zoals ten onrechte door sommigen werd gedacht; *het is alleen geld*, dat men aan de fabriek *leent* om de oprichting daarvan mogelijk te maken;

derhalve 250 koeien ad <i>f</i> 80 maakt	<i>f</i> 7500;
de heer Henneguïn biedt renteloos aan een bedrag van	„ 1000;
den te benoemen directeur is verplicht 20 aandelen	
te nemen van <i>f</i> 30,- dus	„ 600.
Samen.	<i>f</i> 9100

rest derhalve een bedrag van *f* 2900; welke door de uitgifte van aandelen ad *f* 100 gemakkelijk te verkrijgen zullen zijn.

Alles hangt dus of van het aantal koeien, dat moet bijeengebracht worden. Wordt aan de eis van 250 stuk door de boeren niet voldaan, dan zijn geen voordelige uitkomsten te wachten. De commissie, die thans zo goed op de weg is, om eens stichting mogelijk te maken, trekt zich dan terug, terwijl een oprichting voor nu en voor het vervolg alsdan wel tot de vrome wensen zal behoren.

De heer Hennequin haalde verschillende voorbeelden aan van tegenwerking, die de commissie moest ondervinden. Zij spruiten alle voort uit domheid en bedilzucht van lieden, die hun eigenbelang niet kennen.

Na enkele sprekers te hebben beantwoord en enige moeilijkheden te hebben opgelost, werd gelegenheid gegeven tot toetreding. 21 landbouwers met 141 koeien verbonden zich tot deelneming. Tot 30 oktober a.s. wordt thans nog gelegenheid gegeven tot aangifte.

Het is te hopen - vooral in het belang van de boerenstand - dat van deze gelegenheid ruimschoots gebruik wordt gemaakt: zo schrijft onze berichtgever ten slotte dat de landbouwers thans xxxxx⁷ dat klagen over slechte toestanden niet helpt, maar dat zij zelf de handen aan de ploeg moeten slaan om verbetering te brengen in hun bedrijf. Dat ook onze boerinnen dit mogen begrijpen en dat zij haar echtgenoten niet terughouden van een maatregel, die als algemeen nuttig en voordelig wordt erkend!

Middelburgsche Courant, 19/10/1897; p. 1/4
Een Roomboterfabriek te Aardenburg.
.....
De voorloopige commissie gaf, bij monde van den heer mr P. C. J. Hennequin, een uitvoerig verslag van haar bezoek aan de boterfabrieken te Sluis, te 's-Heer Arendskerke en te Axol, welke inrichtingen zij had leeren kennen en van welke deelnemers zij volledige inlichtingen omtrent de geldelijke en andere resultaten dier ondernemingen mocht ontvangen. ....

---

7 Niet leesbaar in knipsel

LANDBOUW.

Aardenburg Roomboterfabriek komt er niet.

Eens zeer nuttige zaak, van veel belang voor de landbouwers, werd Zaterdagavond in de doofpot gestopt, zo schrijft men ons uit A a r d e n b u r g. De voorlopige commissie n.l. tot oprichting eener roomboterfabriek had als fatale termijn van toetreding gesteld 30 oktober.

Zij had daarom voor de laatste maal opgeroepen de landbouwers uit Aardenburg, Eede, St. Kruis en Oud-Heille, die, zoals bleek, slechts 162 koeien bijeen brachten, hoewel toch 53 meer dan in de laatste vergadering. Aangezien de commissie tot eis had gesteld, dat niet eerder voortgang zou gemaakt worden, voor dat 250 koeien waren aangegeven, achtte zij zich thans van haar vrijwillige, opgenomen taak ontslagen. De roomboterfabriek komt er niet en zal er thans waarschijnlijk nooit komen.

Wij betreuren dat ten zeerste. De landbouwer, die zijn belang begrijpt, had zich moeten aansluiten. De redenen van niet-aansluiting, door velen aangehaald, zijn eenvoudig belachelijk en getuigen meer van onwil en tegenwerking, dan van zucht naar verbetering van bestaande toestanden. Dat een landbouwer de vereiste storting van f30 per koe niet zou kunnen doen, wil er bij mij niet in. Dit is eenvoudig een stok om mee te slaan, andere zou het er nog treuriger uitzien. Men wil een ander wél de risico laten dragen, maar zelf een hand uitsteken, om iets nuttige tot stand te brengen, dat doet een boer in den regel niet.

Het kost heel wat moeite om velen boeren iets aan het verstand te brengen, wat tot verbetering en vereenvoudiging van hun bedrijf moet leiden, en zeker moet men de volharding bewonderen der heren mr, P. C. J. Hennequin, G. A. Vorsterman van Oyen, P. de Muijnk, A. A. de Rijcke, J. de Bruijkere, M. J. de Muijnk en S. Lako, die zich opofferingen en moeite hebben getroost om de zaak tot stand te brengen.

Dat het deze heren aan lust zal ontbreken om nogmaals andere pogingen tot verbetering te vragen, zou hun waarlijk niet kwalijk zijn te nemen. Op grond van de dwaze argumenten, die aangevoerd zijn, word meer en meer de noodzakelijkheid ingezien van beter onderricht bij onze landbouwers. Alleen goed onderwijs is het enige middel, om hen wakker te schudden en om hen te doen begrijpen, hoe zij verandering moeten brengen in toestanden, waarover zij zich zo gaarne beklagen.

Aardenburg 2e Stoomzuivelfabriek

Nieuwsblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen, 11/06/1898; p. 2/4

Aardenburg, 4 Juni. Door den heer J. A. Cammaert te Schoondijke, werd bij J. Jansen alhier aanbesteed het bouwen eener stoomzuivelfabriek, waarvoor werd ingeschreven door de heer I. Maas voor f2780 en P. Omon, voor f2478, beieen alhier woonachtig.
Aan den laagsten inschrijver is het werk gegund.

Vlissingse Courant, 19/10/1898; p.

Naar wij vernemen zal morgen de opening plaats hebben van de nieuwe stoomboterfabriek te Aardenburg. Bij deze plechtigheid zal het Gemeentebestuur aanwezig zijn.

Deze fabriek toeheerende aan dhr. J. A. Cammaert, te Schoondijke, is door de firma Gebroeders Polak alhier geheel ontworpen en geïnstalleerd.

Door deze firma is ook nog zeer kort geleden de door haar geleverde handboterfabriek te IJzendijke gereconstrueerd in een stoomboterfabriek en de stoomtimmerfabriek van den heer H. J. Ganderheijden en de stoomkoffiebranderij van de firma C. M. Domnisse, beiden alhier, geïnstalleerd.

Middelburgsche Courant, 21-10-1898; p. 2/4

Woensdag namiddag werd te Aardenburg voor het eerst in werking gesteld de stoomroomboterfabriek van de heer J. A. Cammaert. Daartoe door de directeur uitgenodigd, werd die opening bijgewoond door het dagelijks bestuur dier gemeente, terwijl *later* op het terrein verscheen het muziekgezelschap *Aardenburgsche fanfaren*.

De fabriek, gesticht op de buitenplaats Steenwijk en waarvoor de werktuigen zijn geleverd door de firma Polak te Vlissingen, ziet er allerkeurigst uit. De heer Van Gent, technisch ingenieur dier firma, gaf een nauwkeurige beschrijving der verschillende werktuigen. Hij liet zien hoe de melk wordt gewogen, gezeefd, gepasteuriseerd, afgeroomd en gekarnd; hoe de boter wordt gekneed en het vetgehalte der melk wordt onderzocht.

Nadat alles in ogenschouw was genomen, werd bij afwezigheid van de burgemeester het woord gevoerd door den heer De Graaff, die te kennen gaf dat het gemeentebestuur met genoegen de stichting dezer fabriek had gezien en zeker genegen was om de bloei dezer instelling zoveel mogelijk te helpen bevorderen. Hij sprak namens het gemeentebestuur de beste wensen uit voor deze stichting en hoopte dat het de heer Cammaert in alle opzichten voordel-

ig moge gaan. De fabriek werd daarop door hem gedoopt met den naam *Koningin Wilhelmina*.

De heer Cammaert dankte de leden van het gemeentebestuur en de bestuursleden der Aardenburgsche fanfaren voor hunne aanwezigheid, die getuigde van belangstelling in zijne zaak.

De heer Polak bracht den heer Cammaert dank voor de gelegenheid, welke hem hier was aangeboden om de fabriek van werktuigen te voorzien, terwijl de heer Leenhouts, landbouwleeraar te Koudekerke, verklaarde dat deze fabriek in alle opzichten voldoet aan alle billijke eischen. Op verschillende plaatsen in ons land had spreker boterfabrieken bezocht, maar deze spande de kroon. Hij wenschte den directeur geluk met zijne stichting en hoopt dat de heer Polak niet alleen in deze provincie, maar ook daar buiten in de gelegenheid zoude gesteld worden, om dergelijke machines te leveren. Verder drukte hij den wensch uit, dat ook deze inrichting voordeel en gemak moge aanbrengen in het landbouwbedrijf.

Het officiële gedeelte was hiermede afgelopen. De muziek gaf nog vele nummers ten beste, terwijl de directeur zijne genodigden onthaalde op een glas wijn, waarbij nog menige toast werd gedronken op deze nuttige stichting.

Nieuwsblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen, 29/10/1898; p. 3/4

INGEZONDEN STUKKEN.

Aardenburg, 25 Oct. '98.

Mijnheer de Redacteur!

Wil mij s. v. p. eenige ruimte toestaan in het eerstvolgend No. van „het Nieuwsblad.”

Ofschoon in uw veelgelezen blad geen melding wordt gemaakt van de opening der door den heer Cammaert alhier gebouwde Stoom-roomboterfabriek „Koningin Wilhelmina” op 19 Oct. l. l., hebt U wel de verslagen gelezen, die daarvan voorkomen in de Middelburgsche Courant en in het Weekblad voor Zeeuwsch Vlaanderens Westelijk Deel, waarmede ik, als aannemer van het gebouw, volkomen instem.

Nieuwsblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen, 20/05/1899; p. 2/4

Aardenburg. Tengevolge van de felle hitte in de schoorsteen van de Stoom-roomboterfabriek ontstond Maandagmorgen een begin van brand aan den zolder en het dak dier fabriek.

Door spoedig verleende hulp werd de brand in hare geboorte gesmoord.

Goessche Courant, 11/11/1899; p. 1/6

— Aan het rapport van den consulent Koert over zuivelfabrieken, waarvan wij in ons vorig no. spraken, is het volgende ontleend:

Twee er van, gevestigd te Aardenburg en te Schoondijke, zijn zoogenaamde roomstations. De room gaat vrij naar België en wordt daar verwerkt tot boter

Sluis. In de Vrijdagavond gehouden vergadering van aandeelhouders der Zuivelfabriek alhier, is tot directeur benoemd den heer E. Jansen te Oostburg, met hem stond op de voordracht de heer van Male te Aardenburg.

Aardenburg. De heer J. van Male, vroeger directeur aan de Stoomzuivelfabriek alhier, heeft te Bolsward aan de Rijkszuivelschool met tweejarige cursus, met goed gevolg het eind-examen afgelegd als directeur aan een boter- en kaasfabriek. Hij heeft tevens aantekening op zijn diploma verworven voor de handelscorrespondentie in de Hoog Duitsche taal.

Aardenburg Roomfabriek

Zie ook Zeeuws-Vlaanderen introductie in het begin

en het Roomfabrieken artikel van C. Zwagerman aan het slot van deze MAP.....

Breskensche Courant, 19/10/1927; p. 2/4

Aardenburg Naar we vernemen heeft de aannemer P. F. Barra van den bouw der roomboterfabriek, verzocht, om ontslagen te worden van de uitvoering, daar hij bij de berekening zich vergist heeft. Daar ook de 2e aannemer Th. Lohman uit Oostburg een verkeerde berekening gemaakt heeft is het werk thans gegund aan E. Vlamingh en C. Cuelenaere te Eede voor f 6627.59.

Breskensche Courant, 13/10/1928; p. 1/4

Het bezoek van Minister Kan.

— Donderdag kwam hier met de boot aan Z.E. den Minister van Binnenlandsche zaken en Landbouw, om verschillende bedrijven in dit gewest eens nader te beschouwen. Hij was vergezeld van de Commissaris der Koningin en den Heer Meijer de Vries inspecteur in algemeenen dienst.

Hierna ging het naar de boterfabriek te Aardenburg, waar Z.E. toegesproken werd door den heer Breijaert De landbouwconsulent in Zeeland, op wiens initiatief dit bedrijf is gesticht, een bedrijf, dat enig is in ons land, gaf hier voor Z.E. een demonstratie. Ook Eede werd bezocht, waar een bezoek werd gebracht aan de R.-K. kerk en enkele vlasbedrijfjes.

AARDENBURG. Opening Roomfabriek

Donderdagmorgen te half tien arriveerde alhier Z. Ex. Minister Kan, vergezeld van de Commissaris der Koningin, alsmede de heer Meijer de Vries, rijksinspecteur voor de werkverschaffing in algemene dienst, benevens besturen van de Maatschappij tot bevordering van Ooft- en Tuinbouw, van de Zeeuwsche Landbouw Mij., en van den Christelijken Boerenbond, ter bezichtiging van enige bedrijven in deze gemeente en omstreken. Aanvankelijk was het bezoek vastgesteld op kwart over tien, en zou allereerst de Roomboterfabriek bezocht worden.

Eerst laat in de avond werd het uur van bezoek gewijzigd, zodat vele bestuursleden van de boterfabriek nog niet aanwezig waren, daar ze des avonds moeilijk te bereiken waren. De rijkslandbouwconsulent, de heer Zwagerman, gaf de hoge bezoekers aanwijzingen omtrent de gang van het bedrijf, dat echter door het gewijzigde uur nog niet in vol bedrijf was. Hierom werd het bezoek onderbroken, om een naast de fabriek gelegen klein fruit aanplant van de fruit- en conservenhandel Cadsandria te bezichtigen.....

Na teruggekeerd te zijn in de Roomboterfabriek werden de bezoekers in de gelegenheid gesteld met het Aardenburgsch product kennis te maken, in de vorm van een beschuit met boter met een kop koffie.

De heer Breijaert een der bestuursleden deelde Zijne Excellentie mee dat men bij de oprichting der fabriek, vreesde weinig medewerking te zullen ondervinden van de veehouders, om welke reden men dan ook met een 2e hands installatie begon. Doch reeds spoedig bleek het conservatisme overwonnen te wezen en thans moet reeds, na 4 maanden bedrijf, de zaak veel uitgebreid worden, daar de aanwezige machines van te geringe capaciteit zijn.....

Breskensche Courant, 14/11/1928; p. 2/4

AARDENBURG.

Alhier had de aanbesteding plaats van de uitbreiding der Coöperatieve Boterfabriek.

De inschrijving was als volgt:

J. A. German, Oostburg	f 3130,—
I. Bossant, Oostburg	f 3075 —
J. Boogaard, Sluis	f 2995,10
J. J. Daansen, Aardenburg	f 2867,—
J. J. Pleys, idem	f 2837,—
Gebr. Maas, idem	f 2661,—
E. Vlaminck, Eede	f 2577,33
A Standaert, Eede	f 2032,50

Aan den laagsten inschrijver is het werk gegund.

— o —

Er waren raadsleden in sommige gemeenteraden, die er tegen stemden, omdat hun woning toch niet aangesloten kon worden!

Anderen waren bang, dat de waterleiding meer industrie in Zeeuwsch-Vlaanderen zou brengen en dan zouden de loonen gaan stijgen!

In Aardenburg bestaat een zuivelfabriek, waarin met slecht, bruin water wordt gewerkt. Maar in datzelfde Aardenburg wilde men de waterleiding niet. Toch vraagt men er nu aan het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening advies, hoe aan goed water voor de fabriek te komen.

Middelburgsche Courant, 1931-02-20; p. 6/8

Algemene verg. Coöp, roomboterfabriek te Aardenburg.

AARDENBURG. Maandag had de algemeene vergadering der leden van de Coöp. Roomboterfabriek g.a. te Aardenburg plaats onder voorzitterschap van den heer J. M. Breijaert. Van de 175 leden, vertegenwoordigende 303 stemmen, waren er 169 aanwezig met 294 stemmen. Nadat voor de fabriek alle betalingen waren gedaan bleef er f 5862,- over. Het bestuur stelt voor f 2290,- te bestemmen voor afschrijving en de resterende f 3572,- te bestemmen, om aan de leden 5 cent uit te keeren per geleverde K.G. botervet. Dit voorstel werd z.h.st. goedgekeurd en direct na afloop der vergadering werd dit bedrag den leden ter hand gesteld.

De zaken, zegt de voorzitter, slaan er frisch en gezond voor, en het is overbodig thans nog te storten in het reservefonds. In het afgelopen jaar heeft de fabriek eenige uitbreidingen ondergaan, en is ook een nieuw weegwerktuig aangeschaft, daar het eerst gebruikte, niet steeds nauwkeurig bleek aan te geven.

De rekening over 1930 werd vastgesteld op f 155.243,- met een post van f 2290,- voor afschrijving.

De balanswaarde per 31 Dec. bedroeg f 35.211,- met een reserve post van f 2487,-.

De aftredende bestuursleden de heeren O. Noë, J. A. Oosterbaan en C. Sturtewagen werden met resp. 247, 233 en 240 stemmen herkozen.

Als lid van den raad van toezicht werd, wegens periodieke aftreding van den heer Em. Buijck (volgens regl. niet herkiesbaar) op voordracht van bestuur en commissie van toezicht gekozen de heer Eugène Lippens te St. Kruis.

In het jaarverslag lezen we nog, dat gerekend naar gemiddeld 3,1 pct. vetgehalte uit 2100.000 K.G. melk werd geleverd 360.000 K.G. room, waaruit 84.549 K.G. boter werd verkregen, die tegen een doorsneeprijs van f 1.71 per K.G. werd verkocht. Deze prijs is tengevolge der daling van den boterprijs in den wereldhandel 28,5 cent minder dan in 1929, doch bijna 10 cent méér dan de gemiddelde prijs van de botermijn te, Maastricht. Deze hooge prijs is voor een

groot deel te danken aan den levendigen kleinverkoop, (ruim 10 pct. tegen 25 pct. aan winkeliers en 65 pct. in den groothandel). De karnemelk vond in hoofdzaak afzet in België.

Na de rondvraag die niets belangrijks opleverde, heeft de heer, C. Zwagerman een lezing gehouden.

Provinciale Zeeuwse Courant 30-06-1961;

IN WEST-ZEEUWSCH.VLAANDEREN

Geen eenheid in coöp. „Eensgezindheid”....

Melkfabriek IJzendijke heeft uitbreidingsplan

„*Eensgezindheid*” luidde de naam van de coöperatieve zuivelfabriek en melkinrichting te IJzendijke, waarin sedert enkele jaren de coöperaties van Aardenburg en IJzendijke verenigd zijn. Maar de ledenvergadering, die gistermiddag in het jeugdgebouw van IJzendijke werd gehouden gaf nog niet blijk van veel eensgezindheid..... Bij tijd en wijle stond een „groep Aardenburg” fel tegenover een „groep IJzendijke”. Werd er door een lid van de ene partij iets behartigenswaardigs gezegd, dan applaudiseerde de ene groep luidruchtig, terwijl de andere groep veelbetekenend het zwijgen er toe deed. Ook omgekeerd was dat het geval.

Zie vervolg bij IJzendijke

Axel

- 27-05-1891 Lezing over Zuivelbereiding en zuivelfabrieken in Axel door A. F. Marlet.
11-02-1892 In Zaamslag waren er plannen, kwam geen fabriek
25-02-1893 Axel F. van Hoeve begint voor eigen rekening een boterfabriekje.
Er wordt een nw. fabriek gebouwd, met directeurswoning – niets over aanbesteding kunnen vinden!
26-10-1894 Statuten van de Coöperatieve Zuivelfabriek *Axel-Sassing*
25-02-1902 Arrestatie directeur D. c. Wolfert.
21-06-1902 Rechtzaak tegen directeur D.C. W.
30-06-1902 Uitspraak veroordeling 8 mnd - voorarrest!

collectie
Foto's
recordnummer
15891
plaats
Absdale
onderwerp
Bedrijven
omschrijving
voormalige boterfabriek te Absdale
datum
1965-07-20
herkomst
Landbouwcentrum

BEELDBANK ZEELAND

recordnummer
11965
plaats
Absdale
onderwerp
Bedrijven
omschrijving
voormalige boterfabriek
fotograaf
Helm, W.
datum
1976-09-08

Bron: Beeldbank Zeeland

Zie ook bij Z-Vlaanderen algemeen de transcriptie van een 27 mei 1891 gehouden lezing van – voormalig - landbouwleraar A. F. Marlet in Axel

In Axel kom ik twee (drie) zuivelfabrieken tegen;

De (drie) is een poging in 1892 - te Zaamslag - hier waren plannen, maar die komen, door gebrek aan belangstelling, niet van de grond.

Zierkzeesche Nieuwsbode, 11/02/1892; p. 2/4

— Te Zaamslag worden pogingen aangewend de totstandkoming van een zuivelfabriek te bevorderen.

Middelburgsche Courant, 10/03/1892; p. 1/4

— In weerwil van het voordeelig aanbod, aan de landbouwers gedaan, verbonden zich slechts enkelen te Zaamslag, — te weinig om de zaak te kunnen tot stand brengen, — om aan eene op te richten boterfabriek de melk van hunne koeien op vetgehalte te verkoopen.

Als een bewijs hoe gering de opoffering van de zijde der landbouwers daar zou zijn, diene — zoo schrijft men ons — dat zij zich slechts voor 2 jaren behoeven te verbinden de melk te leveren en dat geen deelname in het kapitaal gevraagd of gevorderd werd. Het hoofdbezwaar, door de meesten geopperd, bestond in het 2 maal daags aan de fabriek brengen van de melk. Zou echter, zoo vraagt men zich af, de boterbereiding door de boeren zelven niet minstens dubbel zooveel tijd en kosten vorderen dan eenvoudig het brengen van de melk?

De eerste roomboter / kaasfabriek betreft een particulier initiatief van F. van Hoeve. In onderstaand knipsel lees ik dat op dat zelfde moment een vereniging van 17 landbouwers bezig was met plannen voor een Coöperatieve (boter/kaas)fabriek, de tweede (Zuivel)fabriek dus in Axel.

Over de door P. van Hoeve aangekochte woning te Axel lees ik niets meer. Er zit later wel een P. van Hoeve uit Axel in het bestuur van de Coöperatieve Boterfabriek.

Eerst de Fabriek van F. van Hoeve in Axel. Deze komt in de Polder Beosten- en Bewestenblij (?). Het wordt een speciaal voor dit doel gebouwde boter- en later, kaasfabriek – niet meer over gevonden dan onderstaande knipsels !

[onbekende krant], 25/02/1893; p. 2/4

— Men schrijft ons uit Axel :

Meer en meer wint bij onze landbouwers de overtuiging veld, dat het met »boeren" alleen niet meer te krijgen is. De landbouwer F. van Hoeve zal voor eigen rekening eene boterfabriek stichten. Deze week heeft de aanbesteding plaats gehad van fabriek en directeurswoning.

Eene vereeniging van een 17tal landbouwers zal omstreeks half Mei een aanvang maken met eene proefneming, in hoeverre de kaasfabricage voordeel voor den boer zal afwerpen.

Mocht deze proef gunstig uitvallen, dan zal onze gemeente weldra eene kaasfabriek in haar midden hebben. Indertijd toch is door den landbouwer P. van Hoeve alhier op de markt een groot huis aangekocht, naar men algemeen beweert, met het doel in het gebouw een kaasfabriek te stichten.

De zucht tot coöperatie, welke zich bij de landbouwers openbaart, kon binnen korter of langer tijd ook wel eens de oprichting eener coöperatieve suikerfabriek ten gevolge hebben. Meermalen is hiervan sprake geweest en thans is dit weder het geval.

Middelburgsche Courant 22/06/1893; p. 1/4

— De opperman T. d. S. van Koewacht, die eenige dagen geleden van de in aanbouw zijnde zuivelfabriek van den heer v. Hoeve te Axel naar beneden stortte en voor wiens leven men vreesde, is thans in zooverre hersteld dat hij het bed kan verlaten. De geneesheeren verklaren hem buiten gevaar.

Middelburgsche Courant, 15/03/1895; p. 1/4

— De heer F. van Hoeve te Axel hield zich reeds sedert langen tijd bezig met het maken van kaas op kleine schaal in zijne boterfabriek, staande in de polder *Beosten- en bewestenblij*.

De uitkomsten dezer kaasfabricatie zijn zeer gunstig en daarom is de boterbereiding gestaakt en wordt thans uitsluitend kaas gemaakt.

De verslaggever van het „N. v. d. D.“, die de landbouwtentoonstelling te Hulst bezocht, schijnt daarvan een goeden indruk medegedragen te hebben. Hij roemt de door de firma Masee te Goes tentoongestelde uitstekende landbouwwerktuigen, om welker prachtige volledige etalage men zich evenzeer verdrong als bij de bekende uitnemende producten van de Delftsche fabrieken.

Eigenaardig noemt hij verder een etalage van volkomen vette Goudsche en Edamdammer kaas, zonder eenig geknoei met lange wei of postel, bereid met het bekende stremsel van de firma S. J. Visser te Uitgeest, Noord Holland. Aan de kaasfabriek van Frans van Hoeve te Axel gaat men reeds werken met onovertroffen Eureka-stremsel en kleursel van voornoemde fabriek.

De verslaggever voegt er deze voor de Zeeuwsche energie vleierende woorden aan toe: »Pas op Noord- en Zuid Hollanders of de Zeeuwen leeren u kaas maken.»

Ook magere Leidsche kaas wordt gemaakt. Uitstekend werkt ook de roomboterfabriek te Hontenisse, directeur de heer P. J. R. Damsté, waar meest Parijsche (ongezouten) boter gemaakt wordt:

Van de tweede – de Coöperatieve Zuivelfabriek *Axel-Sassing* - staan 16 oktober 1894 de Statuten van een Coöperatieve zuivelfabriek Axel (Sassing) in de St. Ct.

Middelbursche Courant 26-10-1894; p. 1/6

In de *St. Ct.* zijn opgenomen de statuten van de *coöperatieve zuivelfabriek Axel* (Sassing,) te Ax e l.

Het doel der vereeniging is gemeenschappelijke zuivelbereiding, door de exploitatie eener zuivelfabriek met handkracht; en den verkoop der verkregen producten.

Om dit doel te bereiken sticht de vereeniging eene handkrachtfabriek te Axel (Sassing) en verbinden zich de leden om ten behoeve van deze fabriek, behoudens die voor eigen gebruik en voor den verkoop aan huis benoodigd, ter bereiding te leveren alle melk van minstens het aantal melkkoeien, bij hunne deelnemers aangegeven.

Het voor oprichting der vereeniging, de stichting der fabriek en het aanschaffen der machines, werktuigen en gereedschappen benoodigde kapitaal, ten bedrage van f 3000 of zooveel meer of minder als later zal blijken noodig of voldoende te zijn, zal worden geleend onder eene schuldbekentenis en solidaire borgstelling van alle leden, wordende het bestuur gemachtigd om die geldleening ten behoeve van de vereeniging aan te gaan. De leening zal aflosbaar worden gesteld in jaarlijksche termijnen, waarvan het bedrag telken jare in eene algemeene vergadering zal worden vastgesteld, behoudens overleg met den geldschieter.

Het bestuur der vereeniging bestaat uit vijf leden. Zij worden gekozen door de leden, kiezen uit hun midden een voorzitter, secretaris en penningmeester en regelen hunne werkzaamheden bij huishoudelijk reglement. Zij hebben zitting gedurende den tijd van vijf jaren.

Tot leden van het bestuur zijn gekozen de heeren P. van Hoeve, voorzitter, J. F. de Maat, penningmeester, W. Dieleman Pz., secretaris, L. de Koeijer en A. Ramondt, de beiden laatsten als leden.

Opmerking: P. Hoeve zat in het bestuur van de ZMvL / lid gemeenteraad Axel (A.R.) / bezat stamboekvee; J. F. Maat kom ik tegen als keurmeester tijdens de veemarkt in Axel.

Van Axel-Sassing maar een paar *normale* knipsels kunnen vinden.

Nog wel dat drie van bovengenoemde bestuursleden bij de oprichting van een suikerfabriek in Sas v. Gent, in 1899, daar ook bestuursleden in zijn!

Geen van de bestuursleden komt voor in het denkboek *100 Jr. ZMvL* van Bouman.....

H. H. WINKELIERS!!!

zoekt uw voordeel.

De COÖPERATIEVE ZUIVELFABRIEK „AXEL-SASSING“

offreert: eene prachtige partij

1e soort boeren Edammer kazen,

wegende elk 4 kilo à f 0,26 het pond.

Overheerlijk van smaak.

GOUDAKAASJES van 7½ pond als postpakket in sierlijk
kistje franco thuis à f 2,10.

NEEM PROEF!

Aanbevelend,

D. C. WOLFERT.

Coöp. Zuivelfabriek

„Axel Sassing.“

Versche gegarandeerde Tafel-roomboter.

**Prijs van 1 Januari tot 1 April
a. s. f 1,30 per K. G.**

Contracten voor het jaar 1900 als volgt:

Wekelijks postpakket van 4½ K. G.
voor f 5,50 franco thuis.

Wekelijks postpakket van 2½ K. G.
voor f 3,20 franco thuis.

Ook om de 14 dagen voor dezelfde
prijzen.

*Ook worden onze Edammerkaasjes zeer
gezocht.*

Roodbol per stuk (3 pond) f 0,95.

Van 4½ pond f 1,40, franco.

Aanbevelend,

D. C. WOLFERT,

Directeur.

25 febr. 1902 melding van arrestatie van directer D.C. Wolfert – hier de berichtgeving hierover in alle Zeeuwse Couranten.

Te Axel is heden nacht te drie uur W.,
directeur der zuivelfabriek aan het Sassing,
door de politie in arrest genomen, vermoedelijk
wegens verduistering.

Middelburgsche Courant 27/02/1902; p. 1/4

— Door den rechter-commissaris, belast met de instructie der strafzaken in het arrondissement Middelburg, is heden tegen D. W., directeur der coöperatieve boterfabriek te Axel, wegens valsheid in geschrifte een bevel van voorloopige aanhouding verleend en zijne overbrenging gelast naar het huis van bewaring alhier.

Zierikzeesche Nieuwsbode 01/03/1902; p. 2/6

— Naar het huis van bewaring te Middelburg is overgebracht D. C. W., directeur der coöperatieve boterfabriek te Axel (Sassing), tegen wien door den rechter-commissaris te Middelburg wegens valsheid in geschrifte bevel tot voorloopige aanhouding was verleend.

Goessche Courant, 04/03/1902; p. 2/4

— De justitie uit Middelburg is hedenmorgen naar Axel vertrokken, teneinde aldaar, in verband met de verduisteringen en valscheden in geschrifte, door den te Middelburg gedetineerden directeur van de coöperatieve boterfabriek te Axel gepleegd, eene huiszoeking te bewerkstelligen.

Breskensche Courant, 05/03/1902; p. 2/4

— De Justitie uit Middelburg is gisteren naar Axel vertrokken, ten einde aldaar, in verband met de verduisteringen en valscheden in geschrifte door den te Middelburg gedetineerden directeur van de coöperatieve boterfabriek te Axel gepleegd, eene huiszoeking te doen.

Vlissingche Courant 12/03/1902; p. 2/4

De directeur der boterfabriek D. C. W. te Axel, thans wegens verduistering te Middelburg gedetineerd, is in staat van faillissement verklaard.

Goessche Courant, 07/06/1902; p. 2/6

Bij bevelschrift der Rechtbank is naar de openbare terechtzitting verwezen:

D. C. W. oud 30 jaren, gewezen directeur der zuivelfabriek »Axelsche Sassing», geboren en wonende te Axel (gefailleerd), gedetineerd te Middelburg, ter zake van verscheidene valscheden in geschrifte gepleegd, in het breede bij voormeld bevelschrift omschreven.

Aan den beklaagde is Mr. J. J. Heijse, advocaat te Middelburg, ambtshalve als verdediger toegevoegd.

Wat volgt is een transcriptie van het proces wat in de Middelburgsche Courant van 21 juni 1902 stond....ook andere couranten besteden uitgebreid aandacht aan dit proces.....

Middelburgsche Courant 21-06-1902; p. 1/4

VALSCHEID IN GESCHRIFTEN.

Verder stond heden terecht: D. C. W., oud 30 jaar, directeur van de zuivelfabriek Axel-Sassing, geboren en wonende te Axel, thans in hechtenis in het huis van bewaring te Middelburg.

Hem werd ten laste gelegd dat hij:

1° valschelijk en te kwader trouw heeft geplaatst:

- a) op of omstreeks 18 Maart 1901 onder een geschrift, luidende als volgt: „*Ondergeteekenden. Louis de Koeijer, wonende te Terneuzen, van beroep landbouwer en Pieter van Hoeve, wonende te Axel, van beroep landbouwer, verklaren bij deze tot een bedrag van tienduizend gulden te zullen betalen aan promessen, waarvan de bedragen bij gedeelten zijn of zullen worden opgenomen door Daniel Cornelis Wolfert, directeur der zuivelfabriek te Axel, aan de order van Jacobus Andries Klaassen te Ter Neuzen; Terneuzen 16 Maart 1901*”, de woorden „*Goed voor tienduizend gulden L. de Koeijer*” en de woorden „*Goed voor tienduizend gulden P. van Hoeve*”;
- b) op of omstreeks 12 November 1901 onder een geschrift, luidende als volgt: „*Axel 12 November 1901, Goed voor f 500 op den vier en twintigsten Februari 1900 en twee neem ik aan te betalen aan den heer S. Leman Mzn, te Leiden of order de somma van vijfhonderd gulden. Waarde in goederen naar genoegen genoten. Goed voor vijfhonderd gulden. D. C. Wolfert den 12 Nov. 1901 betaalbaar bij den heer Ph. van Gelderen Leiden,*” de woorden „*voor aval L. de Koeijer*”
- c) op of omstreeks 2 December 1901 onder een geschrift luidende als volgt: „*Ter Neuzen 30 November 1901. Goed voor f 1500. Op den eersten Maart 1900 twee belove en accepteer ik ondergeteekende D. C. Wolfert, wonende te Axel te zullen betalen aan J. A. Klaassen, wonende te Ter Neuzen of order, de som van een duizend vijfhonderd gulden, waarde genoten. Goed voor een duizend vijfhonderd gulden. D. C. Wolfert den 30 Novemb. 1901. Betaalbaar bij J. A. Klaassen te Ter Neuzen,*” de woorden, „*voor aval P. van Hoeve*”; en
- d) op of omstreeks 4 Januari 1902 onder een geschrift, leidende als volgt: „*Ondergeteekenden Louis de Koeijer, landbouwer, wonende te Ter Neuzen (Sluiskil) en Pieter van Hoeve, landbouwer, wonende te Axel, verklaren bij deze zich hoofdelijk aansprakelijk te stellen voor een som van vijftien duizend gulden, welk bedrag is of wordt opgenomen op promessen door Daniël Cornelis Wolfert, Directeur der Coöperatieve zuivelfabriek te Axel, aan de order van Jacobus Andries Klaassen, correspondent 1e klasse der Nederl. Bank te Ter Neuzen. Ter Neuzen, 4 Januari 1902,*” de woorden „*Goed voor vijftien duizend gulden P. de Koeijer*” en de woorden: „*Goed voor vijftien duizend gulden P. van Hoeve*” ;

zulks met het oogmerk bovengenoemde geschriften, als waren deze echt en onvervalscht, te gebruiken, uit welk gebruik nadeel kon ontstaan.

2°. ook van boven omschreven valsche of vervalschte stukken opzettelijk gebruik heeft gemaakt door de sub. 1° a en d hiervoren vermelde stukken respectievelijk op of omstreeks 18 Maart 1901 en 4 Januari 1902 aan den correspondent der Nederlandsche bank te Ter Neuzen

J. A. Klaassen ter hand te stellen ten blijke dat L. de Koeijer en P. van Hoeve zich aansprakelijk hadden gesteld voor de terugbetaling van door bovengenoemden correspondent aan hem, beklaagde, te leenen gelden, door het sub. 1° b vermelde stuk op of omstreeks 12 November 1901 aan den heer S. Leman Mzn te Leiden toe te zenden ten blijke dat L. de Koeijer zich borg had gesteld voor de betaling van een door hem, beklaagde, aan genoemden Leman verschuldigd bedrag van *f* 500 en door het sub. 1° c vermelde stuk op of omstreeks 2 December 1901 aan meergenoemden correspondent Klaassen te Ter Neuzen ter hand te tellen, ten blijke dat P. van Hoeve zich borg had gesteld voor de terugbetaling van een bedrag van *f* 1500, door hem, beklaagde, van meergenoemden Klaassen in leen ontvangen, uit het gebruik van welke stukken nadeel kon ontstaan.

In deze zaak waren van wege het openbaar ministerie 6 getuigen, waaronder twee tevens als deskundigen, gedagvaard.

Als toegevoegd verdediger van beklaagde trad op de heer mr. J. J. Heyse, advocaat te Middelburg.

Van de zijde van beklaagde was een getuige à *décharge* gedagvaard.

In de eerste plaats werd lectura gegeven van de vervalschte stukken en van het door de deskundigen uitgebracht verslag.

Daarna werd overgegaan tot het hooren der getuigen. I

De eerste, P. van Hoeve, landbouwer te Axel (Sassing), voorzitter van de zuivelfabriek Axel-Sassing, verklaarde dat bekl. sedert 8 jaar directeur was van de genoemde fabriek en als zoodanig werd aangesteld door het bestuur, op een jaarwedde van *f* 400, vrije woning en reis- en verblijfkosten.

Tot zijn werkzaamheden behoorde het koopen en verkoopen van de producten en het voeren der boekhouding.

Zonder vergunning was het hem niet veroorloofd geld op te nemen.

Daartoe is hem in October 1900 eenmaal vergunning verleend tot een bedrag van *f* 1500.

Hiervoor is toen door getuige en W. Dieleman een stuk geteekend.

Aan beklaagde is nooit vergunning verleend om bij Klaassen een crediet van *f* 10.000 en *f* 15.000 te openen en de daarop betrekking hebbende stukken, getuige vertoond, zijn nimmer door hem geteekend.

Evenmin is door hem op het accept van *f* 1500 „voor *aval*” geteekend.

Getuige had ook nimmer beklaagde gemachtigd om voor hem te teekenen.

Het was getuige bekend dat bekl. zaken deed met Leman te Leiden, en W. had hem wel eens gezegd dat deze meer goederen afzond dan besteld werd. Een kennis had getuige indertijd aangeraden te verhinderen dat W zaken deed met Leman; dat was in 1900, en getuige heeft W. daarvan mededeeling gedaan.

En aan Leman en aan W. is daarop door getuige verboden zaken, de fabriek betreffende, met elkander te doen.

In 1901 vernam getuige van L. de Koeijer dat bij den heer Klaassen voor een bedrag van ongeveer *f* 10.000 een crediet was geopend voor bekl.

Hij heeft dat bij den heer Klaassen onderzocht en waar bevonden.

Hij prak daarover, met W., die hem zeide dat dit een vergissing moest zijn en dat dit crediet aan een anderen W. zou geopend wezen.

De bekl. ging toen dadelijk naar Klaassen en De Koeijer en verklaarde, teruggekomen, aan getuige en aan De Koeijer dat het was zooals hij had gedacht, dat dit crediet een naamgenoot van hem betrof.

De bekl. beweerde dat Van Hoeve hem meermalen, o. a. in Dec., 1896, had gemachtigd voor hem te teekenen; toen betrof het een jaarverslag betreffende den toestand der fabriek.

Getuige ontkende dat beslist, doch de bekl. hield het pertinent vol.

Verder zeide bekl. nog dat getuige hem had gemachtigd onder een belastingaangifte zijn naam en dien van De. Koeijer te zetten.

Ook dit sprak getuige tegen.

Nog zeide bekl. dat in 1897 eens verbintenis werd aangegaan voor de levering van boter aan eene fabriek te Asten en dat hij ook dat contract op last van Van Hoeven met diens naam had onderteekend.

Dit was onwaar, zeide getuige.

De bekl. verklaarde dat al die afspraken gemaakt waren waar niemand bij was.

Nog tal van andere stukken, betrekking hebbende op onderzoek van melk, die door den getuige moesten worden onderteekend, heeft hij op last van Van Hoeve van diens naam voorzien.

Getuige ontkende dit.

Ook de stukken, op Klaassen betrekking hebbende, had bekl. getekend met den naam van Van Hoeve, op diens last.

Op het vreemde gewezen dat Van Hoeve bekl. zou hebben gelast zijn naam te teekenen, waar bekl. bij hem kwam om zijn handteekening te vragen, zeide hij dat dit kwam, omdat Van Hoeve zijn bril niet bij de hand had en hij (bekl.) toch de pen gebruikte.

Hij is door Van Hoeve gemachtigd ten allee tijde voor hem te teekenen, beweerde hij onder een massa woorden.

De getuige ontkende dat.

De bekl. erkende dat hij onder al de hem vertoonde stukken de namen van Van Hoeve en De Koeijer had gesteld.

Op een vraag van den verdediger deelde getuige mede, dat in Mei 1901 nogmaals aan Leman uitdrukkelijk is gezegd dat hij niet meer met de fabriek mocht handelen.

Is toen geen sprake geweest van een accept? vroeg de verdediger.

De man heeft toen gevraagd of W. gemachtigd was den naam te teekenen van De Koeijer en hem, waarop getuige ontkennend antwoordde.

's Avonds of misschien den anderen dag heeft getuige daarover met W. gesproken.

De verdediger vroeg nog of getuige op de hoogte was van den aankoop van boter en kaas door bekl., om daardoor te voorzien in het tekort om aan de bestellingen te kunnen voldoen.

De getuige beaamde dit.

De verdediger wees erop dat het kapitaal van f 5000 dan niet voldoende was om dergelijke belangrijke zaken te drijven.

Nog vroeg de verdediger, wanneer de boeken het laatst zijn uitgezien ?

De getuige antwoordde dat hij gelooft in Januari 1902.

Verder verklaarde getuige nog desgevraagd, dat vroeger om de zes weken de boeken werden gecontroleerd, maar dat dit later is verslapt.

Op een vraag van de verdediger, waar bekl. het geld van daan moest halen om zulke groote zaken te doen als hij deed, verklaarde getuige daar niet over te hebben nagedacht.

De verdediger stelde in het licht wat de bekl. te verrichten had om aan te toonen dat een salaris van f 500, vroeger f 350, daarvoor veel te weinig was.

Hoeveel winst werd gemaakt ? vroeg de verdediger.

Dit kon getuige niet opgeven.

Getuige gaf toe dat de president en de vicepresident belast waren met het dagelijksche toezicht op de fabriek.

De tweede getuige, L. de Koeijer, landbouwer Le Terneuzen, (Sluiskil), vice-president der vereeniging, verklaarde omtrent de aanstelling van W. hetzelfde als de vorige getuige, ook wat zijn werkzaamheden betreft.

Getuige verklaarde verder ook dat de beklaagde niet gemachtigd was om geld op te nemen voor de fabriek, en ontkende ooit hem gemachtigd te hebben zijn naam te teekenen voor borgstelling of accepten.

Al de hem vertoonde stukken verklaarde hij niet door hem te zijn geteekend.

De beklaagde verklaarde ook tegenover dezen getuige, met een buitengewonen woordenvloed, dat hij hem had gezegd zijn naam maar te zetten.

Daar is niets van aan, zeide getuige.

Bekl. hield zijn bewering stijf en sterk vol ten opzichte van al de stukken.

Even beslist echter verklaarde getuige dat de beklaagde onwaarheid sprak.

Op een vraag van den verdediger verklaarde getuige dat hij op een dag in Augustus 1901 bij Klaassen vernomen heeft, dat het crediet van bekl. gestegen was tot bij de tienduizend gulden. Daarover heeft hij W. niet gesproken, wel met Van Hoeve.

Getuige is er de eerste maal niet bij geweest dat W. en Lemman verboden werd zaken te doen, wel de tweede maal.

Lemman heeft aan W. gevraagd of deze voor de fabriek teekenen mocht, maar niet met getuige gesproken over diens handteekening op eenig stuk.

Door Klaassen is met getuige gesproken over een voor aval teekening, maar wat er eigenlijk gesproken is, kan hij zich niet meer herinneren. Hij wist ook niet veel van de zaken der fabriek. Nu en dan heeft hij de boeken wel eens gezien, maar daarin niets gezien van reken met Lemman.

Bij Klaassen heeft getuige twee stukken gezien, waarvan één een som van *f* 15.000 betrof.

Getuige's verklaringen waren achter zoo verward en werden zou gefluisterd dat wat hij mededeelde onbegrijpelijk was.

Na het verhoor van dezen getuige werd de zitting geschorst.

De zitting heropend zijnde, werd het getuigenverhoor voortgezet.

In de eerste plaats werd nu gehoord J. A. Klaassen, correspondent der Nederlandsche Bank te Terneuzen.

Hij verklaarde dat in Oct. 1900 het bestuur der zuivelfabriek bij hem kwam en aan W. op 5 Dec. een crediet is geopend van *f* 1500. Einde Dec, ontving getuige een brief van het bestuur der fabriek, waarbij W. gemachtigd werd gelden op te nemen tot een bedrag van *f* 5000.

Eerst heeft getuige W. *f* 1300 gegeven, later eens *f* 300 en eens *f* 400 en nog later andere bedragen, te zamen tot *f* 5000.

In Maart 1901 is W. bij getuige geweest, zeggende dat het bestuur hem had gemachtigd een crediet te openen van *f* 10.000. Getuige heeft aan W. een stuk medegegeven om dit te laten teekenen door Van Hoeve en De Koeijer. Beklaagde heeft hem dit geteekend teruggebracht.

In verband daarmee is door getuige aan W. nog *f* 4900 uitbetaald.

Getuige heeft eens een wissel ontvangen, door De Koeijer geteekend, die hij verdacht valsch te zijn en daarover met dezen gesproken. Dat was in Augustus 1901. De Koeijer zeide dat die wissel niet door hem getekend was.

In Dec. heeft bekl. hem een door Van Hoeve voor aval getekenden wissel gegeven.

Later is het crediet aan W. verhoogd tot f 15.000. Dit geschiedde ook naar aanleiding van een door Van Hoeve en De Koeijer ge, teekend stuk.

Getuige heeft bekl. daarna successievelijk f 3600 betaald, makende met de andere bedragen samen f 15.000.

Getuige verklaarde dat hij door de handelingen van bekl. nadeel had kunnen lijden, wjl hij door de valsche stukken niet zou gedekt zijn.

Getuige heeft aan Van Hoeve en De Koeijer gezegd dat W. f 9900 had opgenomen. Deze gaven daarop geen antwoord.

De verdediger wees op het vreemde, dat waar getuige twijfelde aan de echtheid van een wissel, hem door W. ter hand gesteld, hij geen wantrouwen koesterde tegen de andere stukken.

Pleiter vroeg waarom de borgstelling van f 10.000 niet werd vernietigd toen de borgstelling op f 15.000 word gebracht.

Getuige antwoordde dat hij die niet aan W. wilde geven, maar haar bewaard had om haar aan Van Hoeve ter hand te stellen.

Getuige heeft Leman eenmaal gesproken en deze vroeg hem of de handtekening van De . Koeijer op een voor aval getekenden wissel echt was. Getuige had geen reden om daarop ontkennend te antwoorden

S. Leman Mz., boter en kaashandelaar te Leiden, de volgende getuige, verklaarde vroeger zaken gedaan te hebben met bekl. of liever met de zuivelfabriek. Die handel is begonnen in 1898. De afrekening geschiedde door zendingen van wissels en accepten.

Onder de laatsten behoorde ook een van f 500, waarvan boven sprake is, dat hem door W. was gezonden.

Getuige nam met die accepten genoegen, omdat hij dacht dat de aval tekening goed was.

Wanneer die voor aval tekening niet echt was, had hij uitsluitend een accept van den directeur der fabriek.

Getuige kon niet beoordelen of de zaken van de fabriek goed stonden, maar hij meende gedekt te zijn door een borgtocht van f 5000.

Op een vraag van den verdediger, zeide getuige dat hem de handel met de zuivelfabriek niet was verboden.

Er op gewezen dat dit tweemaal was gebeurd, ontkende bij dit pertinent.

Dit is verklaard door twee getuigen, zeide de verdediger, die daarop lecture gaf van een schrijven van getuige aan bekl. waarin hij opnieuw aandrang op het doen van zaken. Hij heeft dus bekl. opgestookt om te doen wat dezen verboden was.

Waar tegenover de verklaring van dezen getuige staan die van twee andere getuigen, verzocht de verdediger, dat tegen dezen getuige een vervolging wegens meened zou worden ingesteld. Getuige hield vol dat hem van het verbod niets bekend was.

De verdediger verzocht nu dat de verdere behandeling der zaak zou worden geschorst tot na het onderzoek of deze getuige meened had gepleegd.

De rechtbank ging daarop in raadkamer.

Daaruit na zeer langdurige deliberatie teruggekeerd, deelde de president mede dat dit onderzoek in geen geval in verband staat met de zaak zelve, en het verzoek alzoo wordt geweigerd.

Hierna werd gehoord de getuige *à décharge* W. Dieleman, landbouwer te Axel, secretaris der vereniging De Zuivelfabriek.

Hem werd gevraagd wanneer de boeken het laatst zijn ongezien. Hij antwoordde 30 Juli van het vorige jaar.

Het onderzoek had niet op gezette tijden plaats; het gebeurde een keer of drie per jaar. Het voorlaatste onderzoek had omstreeks Maart plaats.

Het inkomen van bekl. was *f* 400, na oorspronkelijk *f* 350 te zijn geweest.

De verhoging had tot grond dat het ledental vermeerderde en de werkzaamheden toenamen.

Getuige heeft nooit gehoord dat bekl. door een of meer leden van het bestuur zou zijn gemachtigd hun handtekening op stukken te plaatsen.

De volgende getuige, D. van Oostveen, leeraar aan het gymnasium te Middelburg, tevens als deskundige gedagvaard, verklaarde verschillende hem door den rechtercommissaris ter hand gestelde stukken te hebben onderzocht en deelde daarvan de resultaten mede, in het breede in zijn rapport ontvouwd.

De conclusie was dat de woorden „*Goed voor tienduizend gulden*” en de handtekeningen van De Koeijer en Van Hoeve niet door dezen zijn gesteld.

Het vermoeden bestaat, maar het is niet voldoende te staven, dat die woorden en handtekeningen gesteld zijn door den beklagde. Breedvoerig zette de deskundige de redenen, die tot dat vermoeden leidden, uiteen.

In gelijken geest liet de getuige-deskundige zich uit omtrent de andere stukken.

Getuige nam aan dat de woorden „*voor aval L. de Koeijer*” door den beklagde zijn gesteld.

De bekl. had erkend wel de handtekening, maar niet de woorden „*voor aval*” te hebben gezet.

De beklagde bleef bij zijn afgelegde verklaring.

G. de Jager, hoofd en er openbare lagere school te Middelburg, verklaarde in denzelfden geest als de vorige getuige.

Hierna werd de beklagde verhoord. Hij erkende in Maart 1895 te zijn aangesteld als directeur eerst op *f* 350 later op *f* 400 salaris. Hij was belast met het beheer en de boekhouding der fabriek.

Hij bleef bij zijn bewering door Van Hoeve en De Koeijer meer dan eens gemachtigd te zijn tot het stellen hunner handtekeningen, ook wat betreft het opnemen van gelden.

Hij Verklaarde verder met de beide stukken betreffende de *f* 10.000 en *f* 15.000 bij D.

Koeijer geweest te zijn en hem gevraagd te hebben die te tekenen. De Koeijer heeft hem gezegd zijn naam maar te zetten omdat hij een slechte pen en slechten inkt had en bekl.

in het bezit was van een vulpenhouder.

Hij erkende verder de verschillende sommen, door den heer Klaassen genoemd, van dezen ontvangst te hebben.

Naar Van Hoeve was bekl. niet geweest om te tekenen, daar deze meermalen had gezegd dat hij daarmee niet moest aankomen.

Bekl. verklaarde dat, toen het crediet tot *f* 15,000 verhoogd zou worden en hij dit aan den heer Klaassen zeide, deze hem antwoordde dit al te weten.

Getuige Klaassen, opnieuw gehoord, ontkende dit.

Het accept aan Leman verklaarde bekl. ook voorzien te hebben van de handtekening van De Koeijer.

Bekl. gaf toe dat het Lemas verboden was zaken met hem te doen.

Bekl. sprak verder tegen de verklaring van den getuige Van Hoeve dat hij zou verklaard hebben dat er een verwisseling van namen had plaats gehad bij de beschikking over het bedrag van *f* 10.000,.

De voorzitter wees bekl. erop dat hij niet terecht staat voor verduistering maar alleen voor valsheid in geschrifte.

Bekl. gaf toe de handtekeningen gezet te hebben, maar bleef er bij dat hij daartoe herhaaldelijk was gemachtigd.

Hij beweerde dat de getuigen De Koeijer en Van Hoeve nu die machtiging terugnamen omdat zij vreesden in moeilijkheden te komen met de andere aandeelhouders.

Hierna werd, op verzoek van den ambtenaar van het O. M., lecture gegeven van een deel der bekentenis van den beklaagde voor den rechter-commissaris.

Dezelfde ambtenaar, de heer Turk, schetste het ontstaan en de werking der coöperatieve zuivelfabriek Axel-Sassing.

De fabriek ging goed, zoo goed zelfs dat men er over dacht daaraan uitbreiding te geven. Het dagelijks bestuur werd gevormd door gegoede landbouwers, die niet bijster ontwikkeld waren.

De directeur was een slim man, goed ter tale, die door het bestuur werd vertrouwd en op wien het weinig toezicht hield.

Het kapitaal, dat aanvankelijk in de zaak was gestoken, bleek niet voldoende en daarom is den directeur een paar maal machtiging gegeven geld op te nemen.

Het bleek later dat de zaken van de fabriek in de war waren gelopen, dat er geen boeken waren gehouden en toen tegen bekl. rechtsingang is verleend wegens verduistering en valsheid in geschrifte.

De verduistering is losgelaten omdat het onderzoek een zeer grote omvang zou hebben gekregen en de schuld misschien toch niet zou kunnen worden bewezen.

Thans staat bekl. alleen terecht wegens valsheid in geschriften.

De dagvaarding nagaande stelde de ambtenaar in het licht dat wat bekl. daarin ten laste gelegd wordt, door hem in hoofdzaak is bekend, welke bekentenis wordt gestaafd door de getuigenverklaringen en die van de deskundigen, aan wier rapport spreker hulde bracht.

De ambtenaar meende dat het vast staat dat de verschillende vals handtekeningen door den bekl. zijn gesteld.

Door de handelingen van bekl. kon nadeel worden toegebracht.

Dat den bekl. machtiging zou zijn verleend tot het zetten der handtekeningen van De Koeijer en Van Hoeve, is door deze getuigen weersproken en is ook niet aannemelijk.

De handtekeningen zijn gesteld te kwader trouw en bekl.'s bewering dat Van Hoeve er steeds op uit was om met hem alleen te handelen, ten einde later geen bewijs tegen zich te hebben, is ongemotiveerd.

Spreker komt het voor dat bekl. iemand is van een slecht karakter, die zeer slim is, en van zijn overmacht die hij had op de bestuurders, misbruik gemaakt heeft zeer tot hun nadeel.

Spreker vorderde schuldverklaring van beklaagde en zijne veroordeling tot anderhalf jaar gevangenisstraf met mindering van de in voorlopige hechtenis doorgebrachten tijd.

De verdediging die daarop het woord verkreeg, meende dat het vaststaat dat bekl. valsheid in geschrifte gepleegd heeft, met uitzondering van wat betreft het stellen van de woorden „voor aval”. Wanneer hij die woorden niet heeft gezet, gaf de handtekening alleen aan het stuk geen kracht.

Pleiter bracht hulde aan het rapport van de deskundigen, maar wees erop dat hun rapport niet precies overeenstemt met de bekentenis van den bekl.

Daarna besprak pleiter de oorzaken die bekl. hebben gebracht op het beklagdenbankje.

De eerste ligt aan het bestuur der vereniging, de andere aan de grote handelslust van een Leidschen kaaskoper.

Wanneer het waar was dat bekl. zo'n overwicht had op de bestuurders, zoo slim was, en een zoo slecht karakter had als de officier voorstelt, dan had hij de bestuurders wel kunnen overhalen om te tekenen.

De bekl. is van zijn 12e jaar van de school af en van achter de ploeg geroepen om aan het hoofd der fabriek te staan.

Aanvankelijk ging het goed. Wel had bekl. veel werk en werd hij karig betaald, maar hij kon de zaken gaande houden.

De zaak werd vergroot.

De bestellingen namen toe, zodat de fabriek niet voldoende produceren kon en boter en kaas bij anderen moesten worden gekocht.

De boeken werden op het laatst zoo goed als nooit nagezien en dat juist toen de zaken al groter en groter werden.

Sinds 30 Juli 1900 zijn de boeken niet onderzocht.

Het is bestuurders bekend geweest dat, niettegenstaande het verbod, toch zaken werden gedaan met Leman.

Verwondering moet het ook wekken dat de bestuurders, toen bij Klaassen een zoo groot bedrag was opgenomen, de boeken niet hebben nagezien of een onderzoek ingesteld hoe de zaken stonden.

Door De Koeijer is een accept betaald dat deze niet had getekend en door hem is noch in de vergadering van het bestuur noch aan Klaassen over het opnemen der gelden bij laatstgenoemden gesproken.

Den getuige Leman was verboden met W. zaken te doen; hij deed dit toch tegen den wil van bestuurders. Hij heeft op bekl. pressie uitgeoefend om zijn leveringen te aanvaarden. De zorgeloosheid van het bestuur en de handelspractijken van Leman zijn omstandigheden die den bekl. zeer verlichten, Al wat bekl. heeft gedaan is niet in zijn voordeel geweest; het is niet gebleken dat daarvan een enkele cent in zijn zak is terechtgekomen. Hij was arm en is arm gebleven.

De verdediger besloot met de clementie van de rechtbank voor zijn cliënt in te roepen.

Na repliek van den ambtenaar werd het onderzoek in de zaak gesloten en de uitspraak bepaald op Zaterdag over acht dagen.

Middelburgsche Courant, 30/06/1902; p. 6/6

c. D. C. W., 30 j., gewezen directeur van de zuivelfabriek »Axel-Sassing» te Axel, mede alhier in hechtenis, van welke zaak eveneens in ons nummer van 14 dezer uitvoerig melding is gemaakt.

Beklaagde werd wegens 4 feiten van *valsheid in geschrift en het opzettelijk gebruik maken van een vals geschrift* veroordeeld tot 8 maanden gevangenisstraf met mindering der preventieve hechtenis.

De vordering van het O. M. in deze zaak was 1 jaar en 6 maanden gevangenisstraf met in mindering brenging der doorgebrachte hechtenis.

Voor de kaashandelaar uit Leiden volgde nog een rechtzaak i.v.m. het vermoeden van meened.....het werd vrijspraak

Goessche Courant, 20/09/1902; p. 1/6

Rechtzaken.

Arrondissements-Rechtbank te Middelburg.

Op 10 October a. s. zal behandeld worden de zaak tegen: *S. L.*, kaashandelaar, geboren te Dedemsvaart, gemeente Avereest, wonende te Leiden, ter zake: dat hij, als getuige, in de strafzaak tegen *D. C. W.*, vroeger directeur van een zuivelfabriek te Axel, ten nadeele van dezen eene valsche verklaring onder eede heeft afgelegd.

Middelburgsche Courant 09/10/1902; p. 3/4

De eenige Uitdeelingslijst in het Faillissement van *D. C. WOLFERT*, voorheen Directeur eener Zuivelfabriek te Axel, is heden door mij ter Griffie van de Rechtbank te Middelburg en van het Kantongerecht te Terneuzen gedeponereerd, om aldaar gedurende 10 dagen ter kosteloze inzage der schuldeischers te liggen.

Mr. P. DIELEMAN,
Curator.

Middelburg, 8 October 1902

Goessche Courant, 18/10/1902; p. 1/6

S. L. Mz., 36 j., kaashandelaar te Leiden, beschuldigd van meened in de strafzaak tegen *D. C. Wolfert*, vroeger directeur der zuivelfabriek te Axel, is vrijgesproken.

Middelburgsche Courant 21/10/1902; p. 4/4

Door het verbindend worden der eenige (slot) uitdeelingslijst is het Faillissement van *D. C. WOLFERT*, voorheen Directeur eener Zuivelfabriek te Axel, geëindigd.

Mr. P. DIELEMAN,
Curator.

Middelburg, 20 October 1902.

Twee knipsels die niets met Axelse Zuivelfabrieken te maken hebben.....maar wel met zuivel.

Provinciale Zeeuwse Courant, 02/01/1941; p. 3/6

Melkstaking.

AXEL. Sedert Maandag is er hier, wat men noemt, een „melkstaking” uitgebroken in verband met de standaardisatie van de melk. De melkverkoopers laten op zich wachten en zoo zitten de menschen nu zonder melk, in afwachting van een spoedige en bevredigende oplossing van dit „melkconflict”.

06/01/1941; p. 3/6

Melkstaking geëindigd.

AXEL. Het melkconflict, dat hier begin vorige week ontstaan was, in verband met de standaardisatie van de melk, is thans op bevredigende wijze opgelost. Inmiddels hebben de huismoeders het enkele dagen zonder melk moeten stellen.

Provinciale Zeeuwse Courant, 16/04/1953; p. 3/6

De melkprijs in Z.-Vlaanderen met 2 cent omhoog ?

In „Het Centrum” te Axel vergaderde de afdeling Oost Zeeuwsch Vlaanderen van de Melkfederatie Zeeland onder voorzitterschap van de heer P. Scheele uit Hoek. De heer C. Zee, secretaris van de federatie zette uiteen, dat van Maandag 20 April af de handel de melk kan kopen waar en van wie men wil. Ook de prijs is niet meer aan restricties gebonden, doch wel zal de regering ingrijpen als de prijs te hoog oploopt. Na de inleiding van de heer Zee werden enkele vragen beantwoord, waarbij de heer Zee o.m. als zijn mening uitsprak, dat de melkprijs in Zeeuwsch Vlaanderen met twee cent per liter zal worden verhoogd.

Kloosterzande

Vroeger ook onder gemeentenaam

Honenisse

Zuivelfabrieken Kloosterzande

INHOUD

Datum		Blz.
	Eerste fabriek 1891 t/m 19	
1891-10-02	Knipsel plannen in Hulst voor „Onderlinge zuivelbereiding”	
1892-09-06	Statuten Eerste fabriek	
1892-11-08	Deel verslag Prov. Staten Zeeland over – vrijstelling - tolheffing	
1893-04-03	Opening / beschrijving fabriek <i>Hontenisse</i> (werd in zjb 1932 <i>Roomboter.</i>)	
1894-03-08	Gegevens uit jaarvergadering	
	Tweede fabriek 1929 t/m 1974	
1925-02-18	Lezing Zuivelconsulent Zwagerman meeropbrengst Roomfabrieken	
1927-04-21	Zwagerman over – nogmaals – slechte zuivelopbrengst > kontrole	
1952-05-30	25 Jr. jubileum Zuivelfabriek <i>Roomboter</i> te Kloosterzande	
1956-03-03	Fabriek Smokkel boter naar België – drie verslagen van rechtzaken	
1956-05-30		
1971-07-08	Boeren in protest ivm. te lage melkprijs	
1971-12-23	Groot verhaal over fusieplannen Zeeland met Roosendaal / Wouw	
1972-01-19	Afwijzing fusie melkfabrieken is een economische ramp	
1972-03-18	Voorbeschouwing over de komende (7) vergaderingen	
1972-04-28	Melding dat fusie ingaat in per 8 mei 1972	
1972-06-29	Eerste vergadering na fusie tot <i>VZC Brabant Zeeland</i>	
1972-11-03	„ <i>Geen sluiting</i> ” volgens directeur A. Oldenhof	
1973-05-15	Datum – 16 juni - sluiting Kloosterzande en jaar later IJzendijk	
1974-10-03	Afscheid van directeur A. Oldenhof	
	Sluiting bij de Wit 1970 is in werkelijkheid per 16 juni 1973	

Middelburgsche Courant, 02/10/1891; p. 1/4

— Op de Maandag door de afdeling Hulst der *Maatschappij tot bevordering van landbouw en veeteelt in Zeeland* gehouden vergadering bracht — zoo lezen wij in de *Ax. Ort.* — de heer Collot d'Escury rapport uit betrekkelijk de oprichting van onderlinge zuivelfabrieken. Hij deelde mede, dat de oprichting van zulk eene fabriek ter sprake was gekomen na de lezingen van den heer Marlet in die streken. Alstoen had zich eene commissie van onderzoek geformeerd, bestaande uit de heeren F. Hombach, Van Arenthals, F. de Koeijer, Pateer en Collot d'Escury. Om dit onderzoek zoo grondig mogelijk te doen zijn had spreker het landhuishoudkundig congres te Zwolle bijgewoond en was daar in gesprek gekomen met dr Van de Sande uit Friesland, doctor in de scheikunde en werkzaam voor de Friesche landbouwvereniging. Die heer had zich volkomen beschikbaar gesteld om de bovengenoemde commissie zooveel mogelijk in te lichten. Daartoe stelde hij eenigen tijd later aan de commissie eenige vragen o. a.: Hoeveel melkkoeien zijn er over een oppervlakte met een straal van 1 uur gaans? Hoeveel koeien zouden er waarschijnlijk voor een fabriek te winnen zijn? Hoe vallen de kalftijden der koeien? Wordt er ook gedaan aan kaas maken? Is er ook bezwaar tegen verzending der melk op Zondag? Hoe is thans de prijs der boter? Hoeveel melk

heeft men noodig voor 1 K. G. boter? Is er in de nabijheid een windkorenmolen? Hoe zijn de wegen en het water?

Al deze vragen waren daarop door den heer Collot d'Escury zoo nauwkeurig mogelijk beantwoord, waarop Dr. van de Sande als zijn oordeel te kennen gaf, dat eene boterfabriek in het land van Hulst niet alleen levensvatbaarheid zou hebben, doch dat het zelfs zeer wenschelijk was om die daar zoo spoedig mogelijk op te richten. Met kaasmaken moet niet onmiddellijk worden begonnen; echter moest het een doel der toekomst blijven. Met 300 koeien kon eene fabriek zeer goed werken; ze kon echter al met minder beginnen. Hoogstens kon zulk eene fabriek f 10000 kosten, terwijl eene stoommachine van 3 à 4 paardenkrachten en 3 à vier arbeiders voldoende zijn.

Het bestuur betuigde daarop den heer Collot d'Escury zijn dank voor het breedvoerig rapport, waarop na zeer lange discussie werd aangenomen dat de commissie, met het onderzoek belast, eene reis naar Friesland zal doen om daar eenige fabrieken te bezoeken en van die bezoeken verslag zal uitbrengen in de eerstvolgende vergadering. Voor deze reis wordt f 200 uitgetrokken.

Kloosterzande 1e zuivelfabriek

Eerste zuivelfabriek te Kloosterzande (Gem. Hontenisse) 1892-1899

Goessche Courant, 14/07/1892; p. 2/4

— Te Hontenisse zal een zuivelfabriek worden opgericht.

Middelburgsche Courant, 20/08/1892; p. 2/4

— Tot directeur der coöperatieve stoomzuivelfabriek te Hontenisse is benoemd de heer P. J. Damsté te Oosterwolde.

Middelburgsche Courant, 06/09/1892; p. 2/4

— In de *St. Ct.* van heden is opgenomen de acte van oprichting van de coöperatieve stoomzuivelfabriek *Hontenisse* te Hontenisse.

Het doel der vereeniging is gemeenschappelijke zuivelbereiding door de exploitatie eener stoomzuivelfabriek en den verkoop van verkregen producten.

Om dit doel te bereiken sticht de vereeniging eene stoomzuivelfabriek te Hontenisse en verbinden zich de leden om ten behoeve van deze fabriek, behoudens die voor eigen gebruik en voor den verkoop aan huis benoodigd, ter bereiding te leveren alle melk van minstens het aantal melkkoeien, bij hunne deelname aangegeven.

De vereeniging wordt, behoudens verlenging van afloop van het tijdvak, opgericht voor den tijd van negen en twintig jaren, aanvangende met den datum van openbaarmaking der statuten in de *Staatscourant*.

Het voor oprichting der vereeniging, de stichting der fabriek en het aanschaffen der machines, werktuigen en gereedschappen benoodigd kapitaal, ten bedrage van elf duizend

gulden, of zooveel meer of minder als later zal blijken noodig of voldoende te zijn, zal worden geleend onder hypothecair verband van de fabrieksgebouwen met hetgeen daartoe door bestemming behoort en solidaire borgstelling van alle leden, wordende het bestuur gemachtigd om die geldleening ten behoeve der vereeniging aan te gaan.

De leening zal aflosbaar worden gesteld in jaarlijksche termijnen, waarvan het bedrag telken jare in eene algemeene vergadering zal worden vastgesteld, behoudens overleg met den geldschieter.

Er wordt een reservefonds gevormd, waarvoor in de rekening van elk boekjaar een bedrag van minstens een honderd gulden, als vaste post van uitgaaf zal worden gebracht, totdat dit fonds, met inbegrip van de door belegging verkregen revenuen, een bedrag van vijfhonderd gulden heeft bereikt.

Tot leden van het bestuur zijn gekozen de heeren K. J. A. G. baron Collot d'Escury, J. Vogelvanger, F. C. O. M. Hombach, J. A. Pateer en T. C. Vereecken.

Goessche Courant, 03/11/1892; p. 2/4

Provinciale Staten van Zeeland.

Zitting van Dinsdag 1 November 1892.

.....
Eveneens wordt naar de afdelingen verzonden een brief van den heer K. J. A. G. baron Collot d'Escury, in qualiteit van beheerder der Coöperatieve Zuivelfabriek te Hontenisse vrijdom van tol verzoevende voor de in die fabriek te verwerken producten.
Daarna wordt de vergadering in afdelingen gesplitst.
.....

PROVINCIALE STATEN VAN ZEELAND.

.....

De voorzitter deelt mee dat heden, 1 november, is ingekomen een brief van de heer K. J. A. G. baron Collot d'Escury en verzoekt de griffier de brief voor te lezen.

De brief aan heren Provinciale staten van Zeeland luidt:

Geeft met verschuldigde eerbied te kennen Karel Jan André Guyon Collot d'Escury, voorzitter van de coöperatieve stoomzuivelfabriek te Hontenisse;

dat onderscheidene deelgenoten in voornoemde coöperatie wonen aan de provinciale weg van Hulst naar Walsoorden en wel tussen eerstgenoemde plaats en de tol te Kuifaart, zodat én de volle melk uit hun weiden of stallen gaande naar, én de afgeroomde voor veevoeder bestemde melk, komende van de fabriek te Kloosterzande, dien tol, en voor één der deelgenoten ook die te Rustwat moet passeren;

dat het bestuur van voornoemde fabriek in de onzekerheid verkeerde, of het bedoelde melkvervoer zou vallen onder de vrijstellingen, vermeld onder lett. *f* en *k* van art. 9 van het besluit uwer vergadering, in zake heffing van tolrecht voor het gebruik van de bij de provincie in onderhoud zijnde wegen (besluit dd. 6 Juli 1888 no. 13a), waarom adressant zich namens het bestuur tot heren, Gedeputeerde staten wendde, met het beleefd verzoek, om hem daaromtrent wel te willen inlichten en om, mocht tolvrijdom op het ogenblik niet bestaan, alsnog bij uw vergadering te bevorderen, dat het vervoer van volle melk, gaande naar en dat van afgeroomde melk komende van coöperatieve zuivelfabrieken onder de vrijstellingen zoude worden opgenomen.

Op welk adres bij beschikking dd. 28 October jl. no 90, 2e afd., aan adressant werd medege-deeld: „*dat genoemde vrijdom niet bij het bedoelde besluit is verleend en dat Gedeputeerde staten geen termen vinden, om aan de Provinciale staten een voorstel tot het verlenen daarvan te doen*”;

dat de betrokken deelgenoten door voornoemde beslissing van heren Gedeputeerde staten in een zeer moeilijke positie komen, aangezien zij nu in het vervolg voor de melk van hun eigen vee, die in de, ook hun voor een deel in eigendom behorende, fabriek in hoofdzaak geheel dezelfde bewerkingen ondergaat als vroeger op hun boerderijen, nl. splitsing in boter en veevoeder, tweemaal tol zullen verschuldigd zijn waardoor de toch al niet grote winsten op de zuivelbereiding, in deze streken te behalen, weder niet onbelangrijk verminderd worden;

dat zij bovendien juist door het coöperatief werken in ongunstiger verhouding komen dan wanner zij hun melk aan de fabriek verkochten, in welk geval ten minste wat de tol te Kuitaart betreft, daar de fabriek als het ware in de kom van het dorp Kloosterzande ligt, de volle melk op grond van art. 9 lett. *j*. van meergenoemd besluit vrijdom zoude genieten;

dat, naar adressant bescheidenlijk de vrijheid neemt uwe vergadering op te merken, bedoelde vrijstelling geheel zou passen in het kader der overige, voor de landbouw zo welwillend door u verleende vrijstellingen en dat, al kan nu ook niet gezegd worden dat het tot stand komen van zuivelfabrieken staat of valt met het heffen van tolgeld, het niet vrijstellen een zeer belangrijke factor zal zijn, om de toch reeds zo moeilijke oprichting van dergelijke fabrieken, overigens volgens de in andere streken van ons vaderland opgedane ondervindingen voor de landbouw zo zeer gewenst, tegen te houden.

Redenen, waarom adressant, overtuigd als het bestuur der coöperatieve zuivelfabriek te Hontonsse is van het belang, dat door uwe vergadering gesteld wordt in alles wat de landbouw betreft, namens genoemd bestuur beleefdelyk de vrijheid neemt, zich tot u te wenden met het eerbiedig verzoek om, zo mogelijk vóór de nieuwe tolverpachting, in het besluit tot heffing van tolrecht dusdanige wijzigingen aan te brengen, dat daarin de bedoelde vrijstellingen voor coöperatieve zuivelfabrieken worden opgenomen.

Ook deze brief wordt op voorstel van de voorzitter naar de afdelingen verzonden.

DE STOOMZUIVELFABRIEK TE Kloosterzande (gem. Hontenisse).

(Van een onzer correspondenten.)⁸

Welwillend daartoe in staat gesteld, ging ik een kijkje nemen in de coöperatieve Stoomzuivelfabriek te Hontenisse, onlangs opgericht. Ik stond wat vroeger op dan gewoonlijk en begaf mij naar genoemde fabriek, waar ik te half zeven alles in volle gang vond.

De heer Pateer, dien ik het eerst ontmoette, stelde mij aan de directeur voor en ik vernam al dadelijk van deze, dat ik juist bijtijds gekomen was, daar de stoommachine reeds zoveel kracht ontwikkelde, dat de centrifuge een voldoende snelheid had, nl. de bagatel van 2700 omwentelingen in de minuut, wat de directeur mij eventjes voormat met de slagenteller, een schijnbaar onbetekenend voorwerpje.

Intussen was de melkweger op de platform reeds druk bezig de verschillende partijen melk, door de landbouwers aangebracht, op een melkbascule te wegen. De waarde der melk wordt nl. bepaald naar het gewicht in verband met het roomgehalte, dat de directeur - zoals wij later zullen zien - op kunstige wijze nauwkeurig onderzoekt. Na gewogen te zijn wordt de melk in de volle-melkkuip gestort. Deze kuip staat met een buis in verbinding met de voorwarmer en verder met de centrifuge of, anders gezegd, de separator.

Daar genoemde kuip op een verhevenheid geplaatst is, behoeft men slechts een kraan open te draaien om de voorwarmer en verder de centrifuge van melk te voorzien. Onderstellen wij nu, dat die kraan opgedraaid wordt en dat de ontroming een aanvang neemt.

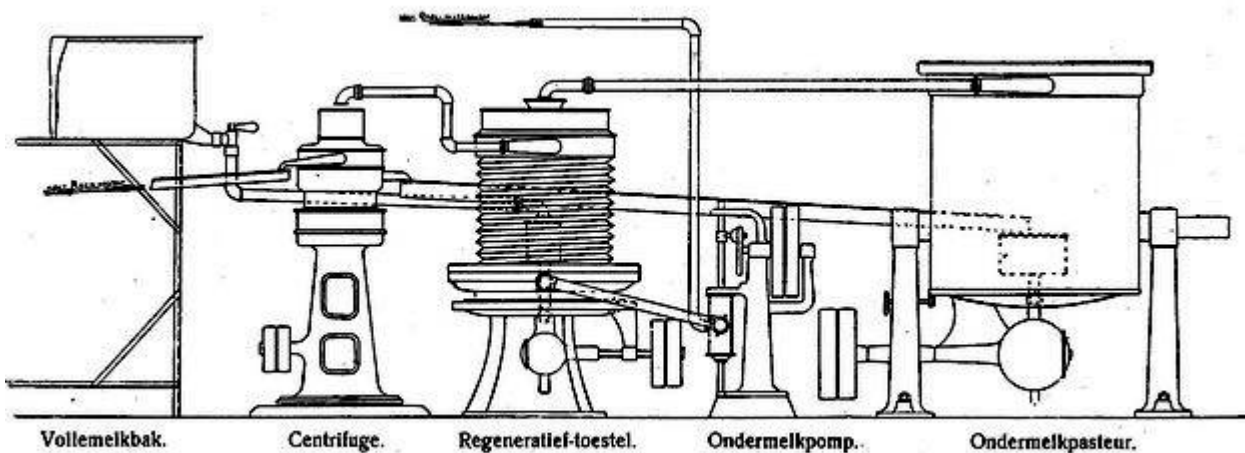

Fig. 74. Schematische voorstelling van de opstelling van de werktuigen in het centrifugelokaal van een boterfabriek.

De melk komt het eerst in de voorwarmer, een cilindervormig vat met dubbelen wand; de stoom, die zich tussen deze wanden bevindt, verwarmt de melk tot 28° om de verwarming geregeld te doen plaats hebben, draait een gewoon karnpolsje in de voorwarmer.

Uit de voorwarmer vloeit de melk door een driedubbele zeef in de centrifuge. Door de verba-zend grote snelheid, waarmede dit cilindervormig vat ronddraait, zet de melk zich in een zuil

⁸ Gebruikte afbeelding door ZHN. toegevoegd, wijkt iets af van de beschreven fabriek, hier is één regeneratief, koeler gebruikt in plaats van twee koelers. Verder is er een pomp in gebruik.

tegen de wand van het vat. En daar de magere melk meer zwaarte heeft dan de vetachtige room bevindt zich deze aan de oppervlakte. Een buisje, dat zich in de cilinder buigt, wordt met een schroef tegen de melkwand aangedreven; en evenals een beitel op een draaibank het hout wegsnijdt, zo snijdt dit buisje de room van de magere melk en door de kracht, waarmee de room in dat buisje geslingerd wordt, vloeit hij door genoemd buisje naar de roomkuip.

Op dezelfde wijze neemt een ander buisje, dat wat hoger geplaatst is, de magere melk op en voert ze naar de magere-melkkuip, die op het platform staat. De melk wordt dus, nadat ze ontroomd is, op haar punt van uitgang teruggevoerd.

De hoeveelheid room is willekeurig, dat wil zeggen, men kan de melk diep afromen of slechts een dun laagje van de oppervlakte nemen. Gewoonlijk neemt men te Hontenisse 20% room. De room, die nu nog een temperatuur van 25° heeft, wordt afgekoeld tot 12°. Dit geschiedt met de roomkoeler. Dit is een peervormig vat met dubbelen wand, waartussen onophoudelijk koud water stroomt. Door een kraan vloeit de room op de bovenkant, die komvormig is, en door kleine gaatjes in de rondte langs zijne oppervlakte. In een roomkuip, die in een koelbak geplaatst is, opgevangen, is hij op het gevoel af koud. Daarna wordt de room door het bijvoegen van een mij onbekend liniment aan het verzuren gebracht en de volgenden dag gekarnd, wat eveneens machinaal geschiedt.

Ook het kneden geschiedt gelijktijdig met de ontroming en het karnen, met behulp der stoommachine. Wat in den beginne wel gebeurde: het „*wasschen*” der boter heeft tegenwoordig niet meer plaats. De boter werd daardoor al te wit en was om die reden minder gezocht. Voor de consumptie gereed gemaakt, bevat zij 2 % zout. Deze onvervalste, zuivere roomboter wordt 10 cents boven de markt van Hulst van de hand gedaan, waarmede zij waarlijk niet betaald is. Behalve boter worden aan de fabriek 2 soorten melk verkocht, karne- en zoetemelk en wel tegen 3 cents per liter. Het is een voorrecht dicht bij zo'n fabriek te wonen, waar men dagelijks heerlijke karnemelk kan kopen en waar ad 3 cent per liter zoete melk te verkrijgen is, die in voedingswaarde bijna en als kleurmiddel (in koffie) geheel gelijk staat met ontroomde melk, die overal 10 cents per liter kost.

Nog verdient nadere bespreking de bepaling van het roomgehalte, ene mooie uitvinding, waardoor coöperatie mogelijk is geworden. Het komt er niet op aan of een boer een emmer water of wat bij zijne melk werpt, hij wint er niets mee dan vracht voor zijn paard bij het voeren.

Het onderzoek naar den roomrijkdom geschiedt op de volgende wijze:⁹

Aan een ringvormige drager, die op de centrifuge kan geplaatst worden, bevinden zich een aantal lange nauwe flesjes, die ene verdeelde schaal bevatten en waarin de melkmonsters worden gedaan. Door het snelle ronddraaien der flesjes, welke aan het boveinde met den ring verbonden zijn, gaan zij als de armen van een reguleur meer en meer uit hun verticalen in een horizontale stand over, terwijl de magere melk tengevolge van haar meerdere zwaarte door de centrifugaalkracht naar de bodem der flesjes wordt gedreven en de room zich op de schaalverdeling laat aflezen. Het melkonderzoek heeft niet elke dag doch slechts nu en dan eens op het alleronverwachtst plaats.

---

9 Hier wordt een voor mij niet eerder beschreven centrifuge gebruik toegepast. Wel kom ik in het Leerboek Zuivelbereiding, (Ter Haar – 1905) tegen de zg. Lactorit. Dit is een werktuig wat sterk overeen komt met een separator. blz. 157 > . Het was een Laval apparaat, waarmee d.m.v. een – aangepaste - Gerber methode het vetgehalte werd bepaalde (ZHN.)

Alles is verder in de fabriek zeer eenvoudig maar niettemin zeer goed ingericht. Er is een woning aan verbonden voor de directeur, die echter thans door de machinist bewoond wordt. Achter de fabriek bevindt zich een ijskelder. Het gehele personeel bestaat slechts uit vier personen en een plaatsvervangster.

Reeds in het begin van Maart bedroeg de dagelijks bewerkte melk meer dan 1000 liter; een hoeveelheid, die waarschijnlijk eer we Juni schrijven verdubbelen zal, doch dan nog maar even de helft zal bedragen van wat in de fabriek bewerkt zou kunnen worden. Meerdere deelname is dus voor de tegenwoordige participanten gewenst. Doch alle begin is moeilijk en naar mij uit alles bleek, meen ik toch te mogen opmaken, dat de koene oprichters weldra dien steun zullen ondervinden, welke hunne zaak zo ruimschoots verdient.

Middelburgsche Courant, 06/03/1894; p. 2/4
— Der zuivelfabriek te Hontenisse valt een steeds toenemende belangstelling van de zijde der landbouwers ten deel. Treden voor enkele dagen vele boeren uit Stoppeldijk en Boschkapelle tot de coöperatieve vereeniging toe, thans zijn ook weer tal van landbouwers uit Hontenisse, die tot nu toe niet bij de maatschappij aangesloten waren, lid daarvan geworden.

LANDBOUW.

Hontenisse, 27 Feb.,. Onder de leiding van hun Voorzitter, de HoogEdelgeb. Heer K. J. A. G. Baron Collot d' Escury, burgemeester dezer gemeente, hielden de leden der coöperatieve stoomzuivelfabriek „*Hontenisse*” hun eerste jaarlijkse vergadering en afrekening.

ZEd. Achtbare opende de vergadering met toepasselijke woorden en besprak de bloeiende vooruitgang der vereniging.

Eerst kwam aan de orde het doen der rekening.

Van 24 Jan. '93 tot ultimo Dec. werden 428.319 K.G. melk aan de fabriek geleverd, waarvoor is uitbetaald *f* 16.843,47, dat is gemiddeld pl. m. 4 ct. per K.G. Uit die melk werd bereid 14.574 K.G. boter, zodat uit 30 K.G. melk 1 K. G. boter werd bereid. De boter werd gemiddeld verkocht voor *f* 1,30 de KG.

De totale ontvangsten van boter en afgeroomde melk bedroegen *f* 21.980 91⁵, terwijl de uitgaven met inbegrip van salarissen, aflossingen rente, enz. *f* 2.1922,25⁵ bedroegen, zodat er nog een batig saldo bleef van *f* 58,66.

Alsnu kwam aan de orde de verkiezing van een bestuurslid wegens periodieke aftreding van de. WelEd. Heer F. Hombach. ZEd. werd met 25 van de 29 uitgebrachte stemmen herkozen en nam zijn benoeming weer aan.

Daar de leden de grote ijver, de nauwe plichtbetrachting en ook de meerdere werkzaamheden van de Directeur erkenden, werd besloten hem een jaarlijkse verhoging van *f* 100 toe te staan, plus 1 pct. van de ontvangsten boven de *f* 20.000,-.

De fabriek begon te werken met 160 en werkt thans met pl.m. 400 koeien. Dit is wel een bewijs dat de landbouwers alhier het voordeel van coöperatie inzien.

De toetreding van nieuwe leden werd voorlopig gesloten, daar er gebrek aan ruimte in de fabriek zou komen. Mochten er echter zoveel nieuwe leden toetreden, dat het de kosten van vergroting zou goed maken, zal er tot verbouw der fabriek worden overgegaan.

Niets meer te behandelen zijnde, sloot de Voorzitter de vergadering.

Middelburgsche Courant, 13/06/1894; p. 2/4

— In de boterfabriek te Hontenisse wordt tegenwoordig elken dag tusschen de 4 en 5 duizend liter melk afgeroomd. Het vorige jaar bedroeg de grootste hoeveelheid nog geen 2000 L. per dag.

Deze zaak marcheert dus uitstekend. De kwaliteit der boter liet een tijd geleden veel te wenschen over ten gevolge van de »kraailoog”, die dit jaar menigvuldig in de weiden werd aangetroffen. Deze plant wordt door de koeien tegelijk met het gras verorberd en heeft een allerslechtsten invloed op den smaak van melk en boter.

Goessche Courant, 11/07/1895; p. 1/4

— De heer E. van den Bosch, secretaris van de Afdeeling Zeeland van het Ned. Rundvee Stamboek, de meest bloeiende van alle provinciale Afdeelingen, meldt ons, dat op Woensdag 17 Juli de Zomervergadering zal worden gehouden te Kloosterzande, en dat als gewoon daarbij het nuttige aan het aangename zich paren zal.

Zoo zal een bezoek aan de Boterfabriek gebracht worden, terwijl de Afdeeling Hulst haren gasten een rijtoer aanbiedt.

Van Zieriksee zal een extra-boot varen en te Hansweerd de leden uit Walcheren, Zuid- en Noord-Beyeland en Tolen opnemen en deze des avonds bij tijds voor de verschillende treinen te Vlakte afzetten.

In Schouwen en Duiveland zijn 14 nieuwe leden *toegetroeden*.

Goessche Courant, 20/07/1895; p. 1/5

Landbouw en Veeteelt.

— De vergadering van het Ned. Rundvee-Stamboek, afd. Zeeland, welke Woensdag 17 Juli te Hontenisse is gehouden, is in alle opzichten naar wensch geslsgd.

.....
Hiermede was de vergadering afgelopen, en werd nu een bezoek gebracht aan de boterfabriek op 5 minuten afstand, bij het gehucht Kloosterzande. Alleen zullen wij daarvan vermelden, dat de fabriek vóór drie jaar is gebouwd, dat begonnen werd met 160 koeien, dat dit aantal nu geklommen is tot 500 koeien, zoodat de fabriek vergroot is moeten worden, waarvan de kosten f 8000 bedroegen. Wel een bewijs dat de fabriek daar uitmuntend werkt en de zaak goed gaat.

Het Bestuur der Coöperatieve Stoomzuivelfabriek te Hontenisse heeft nogmaals aan de Prov. Staten het verzoek ingediend om onder de vrijstellingen, bedoeld in art. 9 van het besluit der Staten van 6 Juli 1888, ook op te nemen het vervoer van de volle melk van de hoeven of weiden der deelgenooten naar de fabriek en van de algeroomde en karnemelk van de fabriek terug naar die hoeven of weiden.

Gedep. Staten stellen thans aan de Staten voor, art. 9 van hun besluit van 6 Juli '88 te wijzigen als volgt:

1e. in punt k vervalt het woord: »versche" en wordt na »vervoeren" ingevoegd: of terugvoeren; zoodat litt. k aldus gewijzigd luidt:

Tol wordt niet geheven van:
de karren, wagens en dieren in gebruik bij landbouwers, welke enz. vervoeren of terugvoeren enz.

2e. tusschen de punten k en l wordt ingevoegd het volgende:
de karren, wagens en dieren, waarmede ten behoeve van eene coöperatieve fabriek uitsluitend melk wordt aangebracht en teruggevoerd van en naar gebouwen en terreinen, in gebruik bij leden der coöperatieve vereeniging.

Dit besluit treedt in werking 1 Mei 1896.

Ter toelichting van hun voorstel zeggen Gedep. Staten:
Uit de statuten van de bedoelde vereeniging is thans de bepaling weggelaten, dat ook melk van anderen ter bereiding kan worden aangekocht, zoodat zij nu zuiver coöperatief werkt.

Wij meenen, dat er wel aanleiding bestaat, om door het verleenen van vrijdom van tol de oprichting en instandhouding van dergelijke vereenigingen, welke den landbouwer ten goede komen, te bevorderen, doch dan eischt de billijkheid, dat ook aan andere landbouwers dezelfde vrijdom van tol verleend wordt, zoodat voortaan niet alleen het vervoer van versche melk, maar het vervoeren en terugvoeren van alle melk naar bij hen in gebruik zijnde gebouwen of terreinen vrij zal zijn.

Eindelijk is het wenschelijk, dat het besluit eerst op 1 Mei 1896 in werking treedt, omdat de termijn van verpachting der tollén op de wegen in het voormalig 5de district dan eindigt en bij de nieuwe verpachting met den verleenden vrijdom rekening zou kunnen gehouden worden.

In de MC. Van 8 nov. 1895 een uitvoerig verslag over de aan dit verzoek tot vrijstelling, tolheffing – niet over genomen!

f. Naar aanleiding van het verzoek van het bestuur der coöperatieve stoomzuivelfabriek te Hontenisse, om vrijdom van tol op den weg van Hulst naar Walzoorden voor het vervoer van melk.

Het voorstel van Ged. staten, tot inwilliging van het verzoek, wordt met 26 tegen 2 stemmen goedgekeurd.

Zierikzee, 9 Jan. Naar wij vernemen heeft de firma Wed. A. Anker Wz. alhier wederom eenige Northonpijpwellen geslagen: een in de Stoomzuivelfabriek »Luctor et Emergo» te Zonnemaire, een in de Stoomzuivelfabriek te Hontenisse (Zeeuwsch-Vlaanderen) en een op de hoeve van den heer Bouman te Nieuwerkerk en ten laatste twee in de Stoomzuivelfabriek »de Duif» te Nieuwerkerk en wel met 't grootste succes; de beide laatstgenoemden geven het water vanzelf op.

Werkelijk zijn deze pijpwellen een weldaad te noemen voor Zeeland, waar zoo dikwerf watergebrek heerscht.

De genoemde firma verdient lof voor haar werk en wij hopen, dat zij nog in verschillende plaatsen in de gelegenheid zal worden gesteld, hare bekwaamheid in het daarstellen van Northonpijpwellen te kunnen toonen.

Gisterenmorgen half 7 uur brak brand uit in de boterfabriek te Kloosterzande, en wel op een der zolders, waar het vaatwerk enz. wordt bewaard.

Door het spoedig aanwezig zijn van spuit A was de brand weldra gebluscht en bepaalde deze zich tot den zolder met dak. De voorhanden vaten zijn, voor zoover die niet verbrand zijn, door den rook onbruikbaar geworden.

Alles was tegen brandschade verzekerd; oorzaak van den brand onbekend.

Ten half negen uur was de fabriek weer in werking.

Dit was ook het laatste bericht wat ik tegen kwam van de eerste fabriek in Kloosterzande ???

1925

Kloosterzande

2e zuivelfabriek

1929-1974

Breskensche Courant 18-02-1925; p. 1/4

Boterprijzen in het 4e district en elders in 1925.

Vrijwel alle melk, die in het 4e district jaarlijks geproduceerd wordt, dient, voor zover ze niet nodig is voor de kalveren en voor de menselijke voeding, voor de bereiding van boerenboter. Jaarlijks wordt in het 4e district ongeveer 390.000 K.G. boerenboter bereid, dat is ongeveer 14 K.G. per hoofd der bevolking. Vrijwel al deze boter moet in de eigen streek verbruikt worden. Ze heeft daarenboven de concurrentie van elders ingevoerde fabrieksboter en van margarine die in toenemende mate gebruikt wordt. Een en ander heeft tengevolge dat er gedurende, meerdere maanden van het jaar meer boerenboter aangeboden wordt dan gemakkelijk te plaatsen is. Gevolg: moeilijke afzet en lage prijzen.

Dat die prijzen werkelijk laag zijn, blijkt uit de volgende opgaaf:

- I. Boterprijzen in 1923 (de gemiddelde prijzen van 52 weken opgeteld en door 52 gedeeld). Roosendaal (fabrieksboter, groothandel) *f*2,03. Oostburg, (gemiddelde veilingsprijs) 1,73½. Middelburg (Midden tussen particuliere en handelsprijs) *f*2.08.
- II. Boterprijzen in 1924 (uit de wekelijkse middenprijzen zijn de maandgemiddelden berekend. Door deze op te tellen en door 12 te delen kregen we het jaargemiddelde).

Maand	Roosendaal	Middelburg	Oostburg
Januari	2,41	2,36	2.24
Februari	2,31	2,20	2.25
Maart	2,15	2,06	1,89
April	2,03	1,99	1,88
Mei	2,06	1,75	1,33
Juni	1,93	1,97	1,57
Juli	2,20	2,41	1,70
Augustus	2,27	2,40	1,94
Sept.	2,45	2,40	2,10
October	2,63	2,43	2,13
Nov.	2,46	2,35	1,92
Dec.	2,61-	2,33	1,86
Gemidd.	2,29	2,22	1.90

We zien dat de verschillen nog al belangrijk groter zijn dan in 1923. In het 4e District maakte men per koe (gerekend op 100 K.G.) ruim *f*40,- te weinig door de lage boterprijs. Voor het gehele District betekent dat een verlies van minstens *f*150.000 in een jaar.

Dit verlies is maar op een manier te voorkomen, n.l. door gemeenschappelijke boterbereiding in fabrieken. De overproductie kan daar naar het buitenland.

Het vorig jaar zijn enige conferenties met vooraanstaande veehouders uit deze streek aan dit vraagstuk gewijd geweest. Voorlopig zonder resultaat. Men was er voor deze oplossing nog niet rijp. Misschien kunnen deze cijfers er de veehouders en hun vrouwen toe brengen deze zaak nog eens rijpelijk te overwegen.

Zwagerman.

Het voordeel der fabriekmatige zuivelbereiding.

De fabriekmatige zuivelbereiding heeft in den loop der jaren een grote verandering - wij mogen wel zeggen: een omwenteling - teweeg gebracht. Niet alleen heeft de fabriek, als verlengstuk der boerderij - een grote deel van de taak van boer en boerin overgenomen, maar zij heeft vooral een grote invloed gehad op de kwaliteitsverhoging van het product, zodat de Nederlandsche boter en kaas op de wereldmarkt konden meekomen. Dat dit weer van invloed was op den afzet en op den prijs dier producten, is duidelijk, en dat van het laatste de kleine boer, als leverancier aan de fabriek, niet minder profiteerde dan de grotere, is evenzeer een feit, dat echter nog lang niet door allen wordt gezien of erkend. Want hoe is er, en wordt nog vaak gesputterd, ook door de kleine lieden, tegen een behoorlijke bezoldiging van het personeel der fabriek, dat - menen ze - het niet zoveel beter behoeft te hebben dan zij zelf. Zij vergeten, dat het aan de fabriek is te danken, dat thans die prijzen worden gemaakt; dat de grondstof, de melk, belangrijk minder zou opbrengen, indien zij niet op de fabrieken werd verwerkt. Dit is thans nog zeer goed te illustreren, indien wij een vergelijking maken tussen de streken, waas de melk wel, en andere, waar ze niet naar de fabriek gaat.

Over de jaren 1924, 1925, 1926 was in de kleibouwstreken van Groningen, Friesland en West-Brabant de gemiddelde netto-opbrengst per 100 K.G. melk : f 8.75. Tot dat cijfer komt men eveneens voor een deel der provincie Zeeland, nl. Schouwen, Duiveland, Tholen, waar een gedeelte der melk wordt verkocht aan de zuivelfabrieken en aan Rotterdam. Daarna volgt, in dezelfde provincie, Walcheren, met een globaal gemiddelde van ongeveer f 8.40, dat is dus gemiddeld, per 100 K.G. 35 cent te weinig. Dit tekort betekent voor het gehele eiland ongeveer f 65.000 - zegge vijf-en-zestig-duizend gulden - per jaar. De eilanden Zuid- en Noord-Beveland lijden nog grotere scha, want daar brengt de melk gemiddeld ongeveer ½ ct. per K.G. te weinig op, wat een verlies betekent van plm. f 190.000 ! In West-Zeeuwsch Vlaanderen. is, de toestand nog vrij wat ongunstiger daar komt men niet hoger dan tot een: gemiddelde van f 7.59 per 100 K.G. Melk; van die gehele streek is dat f 1.16 per 100 K.G. te weinig, in totaal f 130.000 !

Het allerongunstigst is, in deze Oostelijk-Zeeuwsch Vlaanderen er aan toe; daar zijn de laagste boterprijzen. De melk bracht er gemiddeld f 7.55 per 100 K.G. op, of f 1.20 te weinig. Een verlies van f 160.000 ! De rijkszuivelconsulent, de heer Zwagerman becijfert voor Zeeland een geringere opbrengst uit de melk van een half miljoen gulden per jaar !

De primitieve bereidingswijze op de boerderij geeft meer arbeid en minder loon.

25 Jr. jubileum Coöp. boterfabriek Kloosterzande

Coöp. Zuivelfabriek te Kloosterzande jubileerde.

Onder grote belangstelling is Donderdag het 25-jarig jubileum gevierd van de Coöp. Zuivelfabriek „*Roomboter*” te Kloosterzande.

Het bestuur, met de heer H. A. A. baron Collot A' Escury als voorzitter, en de raad van commissarissen recipieerde in de morgenuren in hotel „*De Linde*”, waarna een officiële ontvangst ten gemeentehuize volgde.

In de middaguren werd een lunch gehouden, waarbij circa 480 personen aanzaten en in de avonduren kwam men bijeen in hotel Van Leuven, alwaar een cabaret-ensemble voor een onderhoudend programma zorgde.

Het jubileumfeest werd bijgewoond door o.a. de voormalige Rijkszuivelconsulent, de heer C. Zwagerman, diens assistent, de heer A. W. Sietema; de tegenwoordige Rijkszuivelconsulent, ir. W. L. Harmsen; de Prov. Voedselcommissaris, ir. J. P. Dorst; de heer M. J. Geluk,¹⁰ secretaris van de Kon. Ned. Alg. Zuivel Bond en vele anderen.

Gemeentehuis

Namens het gemeentebestuur van Hontenisse sprak de burgemeester, de heer C. J. van Hootegem, de jubilerende gasten toe, en hij herinnerde aan de oprichting van de C.B.K., in 1927, door o.a. de heren baron Collot d' Escury, Al. de Nijs en P. W. de Kock, die thans nog deel uitmaken van het dagelijks bestuur. Tevens memoreerde de burgemeester het grote aandeel in de totstandkoming van de fabriek van de toenmalige Rijkszuivelconsulent, de heer C. Zwagerman, die met zijn thans sinds kort gepensioneerde assistent, de heer A. W. Sietema, bij dit jubileum mede aanwezig was. De heer d' Escury dankte de burgemeester voor diens gelukwensen en waarderende woorden.

In de tot een stemmige feestzaal herschapen machinehal van de firma Weemaes-Kindt werd in de middaguren een lunch geserveerd, waar circa 480 genodigden en leden der coöperatie met hun dames aanzaten. Deze feestmaaltijd werd opgeluisterd door muziek van de C.B.K.-band.

Dank aan personeel.

Na het gezamenlijk zingen van het volkslied werd een dronk uitgebracht op H.M. de Koningin. In zijn welkomstwoord kon de voorzitter o.m. betrekken het gemeentebestuur van Hontenisse; de heer C. Zwagerman („zonder wiens steun wij nu dit jubileum niet hadden kunnen vieren”, aldus de heer d' Escury); de voorzitter van de Kamer van Koophandel voor Zeeuwsch-Vlaanderen, ir. C. A. L. Horstman; vertegenwoordigers van zusterfabrieken; de heer M. J. Geluk, secretaris van de Kon. Ned. Alg. Zuivel Bond; de Prov. Voedselcommissaris, ir. J. P. Dorst; vertegenwoordigers van de *Brabantse Zuivelbond*; de heer P. Lettinga Jr. namens de Nat. Coöp. Zuivelverkoopcentrale; de directie van de Boerenleenbank te Hon'tenisse; de Rijkszuivelconsulent, ir. W. L. Harmsen en vele anderen.

De voorzitter bracht dank, aan het personeel en in het bijzonder aan de heren P. W. de Koek, secretaris, en J. H. Durenkamp, directeur voor de gedurende deze kwarteeuw betoonde trouw en plichtsbetrachting.

¹⁰ Moet zijn de heer J. A. Geluk !

Tijdens de lunch werden vele gelukwensen en waarderende woorden gesproken. Aan een mede-jubilerende employé, de heer J. Pauwels, overhandigde de voorzitter een stoffelijk blijk van waardering. In de avonden kwam men bijeen in hotel *Van Leuven*, alwaar het Brabants cabaret-ensemble „*Klaveren Vijf*” voor een onderhoudend programma zorgde.

Provinciale Zeeuwse Courant, 30/04/1953

Ridder Oranje Nassau

Voorts werden benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau: **H. A. A. baron Collot d'Escury** te Kloosterzande.

Baron Collot d'Escury werd in 1895 in Kloosterzande geboren. Hij is rentmeester van het Kroondomein en voorzitter van de besturen van de Coöp. Suikerfabriek te Sas van Gent, de Coöp. Zuivelfabriek „Roomboter” te Kloosterzande (die onlangs 25 jaar bestond) en van de Vereniging tot bevordering van de Rundveeteelt in Zeeland. Ook is hij erelid van de Zeeuwse Landbouw-Maatschappij, reeds vele jaren raadslid van Hontnisse en dijkgraaf en ontvanger-griffier van verschillende polders in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen.

KLOOSTERZANDE EN OMGEVING

DE STREEK VAN HET RUNDVEE IN OOST-Z.-VLAANDEREN

„Zuiveldag” tijdens Z.L.M.-expositie

Kloosterzande en omgeving is in O.-Z.-Vlaanderen de streek van het rundvee. Zo telt het kroondomein bijv. een 600-tal kleinere pachters, die er enkele melkkoeien op na houden en vele bekende fokkers vestigden zich rond de roomboterfabriek te Kloosterzande.

De rundveestapel in O.-Z.-Vlaanderen groeide aan van 14.000 stuks in 1946 tot circa 22.000 dieren op heden. Dit alles vormde de aanleiding voor het bestuur van de kring Hulst der Z.L.M. om op de a.s. landbouwdagen een aparte dag voor het rundvee te houden, waaraan het cachet van een „zuiveldag” zal worden gegeven.

Bij de ruim 170 catalogusnummers zijn het jongvee en de melkkoeien sterk vertegenwoordigd en verder zijn verscheidene fok- en bedrijfsgroepen en ook afstammingsgroepen ingeschreven. Daarnaast werd eveneens een aanzienlijk aantal stieren ingeschreven.

Uiteraard geniet de „zuiveldag” de bijzondere belangstelling van het rijksveeteelt- en zuivelconsulentschap voor Zeeland en zo komt er dan op de expositie een aparte

afdeling zuivel en melkwinning.

Met medewerking van een aantal firma's op het gebied van inrichten veestallen en machinaal melken, wordt een stand ingericht, waar op gezette tijden een aantal koeien machinaal wordt gemolken.

Verder zal in deze stand vooral de aandacht worden gevestigd op de juiste inrichting van de stal, de verzorging van het vee, de melkwinning en -bewaring en de reiniging van de melkmachine. Ook het handmelken volgens de moderne methode, zal op de keuringsdag van 't rundvee worden gedemonstreerd.

Van de tentoongestelde hulpmiddelen kunnen hier worden genoemd o.a. hand-, elektrische- en vacuümtondeuses, elektrische veereinigers, hoornrichters, naadloos melkgereedschap, spanriemen en -touwen enz.

Daar ook het koelen van de melk, voor behoud van haar kwaliteit, speciale aandacht vraagt, zal het koelen volgens een goed systeem eveneens worden getoond.

Verder worden nog tijdens de tentoonstellingsdagen in de open lucht, door middel van spiegelprojectie, continu films vertoond op het gebied van melkhygiëne en het doelmatig melken met de melkmachine, evenals de kleurenfilm „Land van melk”.

Ook Coöperatie gaat als rechtspersoon niet vrijuit Kwartet boter-intriganten voor de Economische Politierechter

Directeur van Zuivelfabriek uit Kloosterzande kreeg zes maanden

MIDDELBURG, 15 November. - Het Zeeuwsvlaamse kwartet boter-intriganten, dat Dinsdagmorgen voor de Econ. Politierechter, mr P. van Empel, stond, had, zoals het gezegde luidt, de boter beter aan de galg kunnen smeren. Dit had hen - ofschoon deze handeling, moreel ook niet bepaald op hoog peil staat! - wellicht uit de handen van de Justitie gehouden en ook uit het Huis van Bewaring, waar drie van hen nog steeds toeven. Zij lieten echter de galg de galg; de boter ging in grote hoeveelheden over de Belgische grens.

De „spits van de pyramide”, zoals de Econ. P. rechter hem noemde, was de directeur van een zuivelfabriek uit Kloosterzande, de 43-j. A.G.H.O., die, aldus zijn verdediger, mr C. C. Wabeke uit Terneuzen, slechts uit idealisme gehandeld zou hebben: hij wilde zijn kleine fabriek omhoog helpen. Hij verdiende aan de boter slechts een halve cent per kg, de premie voor de extra-omzet. De Officier, mr Ph. M. Schenkenberg van Mierop, noemde zijn handelingen echter een voorbeeld van grote brutaliteit; hij vroeg zich af hoeveel tonnen boter niet in de smokkelauto's geladen zijn, die „gewoon” voor de fabriek de waren afhaalden.

Mr Schenkenberg deelde voorts mee, dat hij zeker van plan is de Coöp. Zuivelfabriek - als rechtspersoon - te horen. Als het bestuur van des directeurs handelingen niet op de hoogte geweest is, dan is hier sprake van onoplettendheid. Het was een publiek geheim, vervolgde de Officier, alleen de manier om toe te slaan moest gevonden worden. Hij eiste zes maanden gevangenisstraf zonder aftrek.

De 52jarige pluimveehouder C. D. B. uit Hontenisse bekende, dat hij een tocht had meege maakt naar de botermijn in Den Bosch in plaats van de waren toen bij de zuivelfabriek af te laden, werden deze op het erf van een zekere C. opgeslagen.

In dit verband merkte mr Van Empel op: „*Deze boter was niet bepaald bestemd om arme negerkindertjes mee te verkwikken*”. B. was de tussenpersoon, die de opslagplaatsen ensceneerde. B. betuigde zijn spijt. „Het staat me zo flauw voor, dat U dat al eens eerder tegen me gezegd hebt!” kreeg hij van de Econ. Politierechter ten antwoord.

MET DUIZENDEN KILO's.

Voor O. had mr Van Empel ook weinig waardering; deze man verblijft nog niet lang in Zeeuwsch-Vlaanderen en reeds nu is hij „*tussen gelopen*”, zoals hij het zelf uitdrukte. „*Dat heeft Uw voorganger nog niet weten te voorkomen*”, smeerde de Econ. Politierechter hem op het niet bepaald droge brood.

Het geknoei heeft bijna een jaar geduurd; bij duizenden kilo's tegelijk ging de boter naar België. Na het requisitoir van de Officier en het pleidooi van de raadsman veroordeelde mr Van Empel de directeur tot 6 maanden gevangenisstraf met aftrek van voorarrest, waarvan 3 maanden voorw. met een proeftijd van 2 jaar.

Tegen B. eiste mr Schenkenberg 4 maanden met aftrek. Hij noemde B. iemand, die zich op grote schaal met de smokkelarij bezig houdt.

De proeftijd van een voorwaardelijk opgelegde straf liep nog. Mr W. F. P. Kurtz schetste zijn cliënt als de man, die niet uit de vicieuze cirkel kon komen. Hij vond de eis aan de hoge kant. Mr Van Empel vonniste echter conform.

J. A. B., een 35-jarige handelaar uit Wilrijk in België, zou de boter hebben afgenomen. De Hulster veehandelaar A. van B. zou in deze transactie een bemiddelende rol gespeeld hebben - ook hij moest zich dus verantwoorden, waarmee het kwartet werd gecompleteerd.

GRAAG AGENT.

Van B. wilde graag agent voor de zuivelfabriek worden en bracht de Belg naar de fabriek. „*Er werd geen cent te veel betaald!*” zei Van B. „*Maar het ging allemaal richting België*”, kaatste mr Van Empel terug. Administratief ging de boter naar verschillende winkeliers, die door Van B. werden gerecruteerd.

Maar de Belg zei: „*Ik ben met Van B. nooit op de fabriek geweest!*” De directeur O. merkte toen op: „*Hij is herhaaldelijk bij mij geweest, ik kende hem als George!*”

NIET DE GROTE MANNEN.

Mr Schenkenberg noemde de Belg de man, die de boter naar België uitvoerde. Drie maanden geleden werd hij eveneens veroordeeld voor smokkel - hiervoor bevindt hij zich thans nog in het Huis van Bewaring. Hij eiste vier maanden, met onmiddellijke gevangenneming - hetgeen uiteraard pas nodig is bij zijn vrijkomen over twee weken!

Mr Kurtz verdedigde hem. Degenen, die terechtstaan, aldus de raadsman, zijn niet de grote mannen. Maar de kleine B., de Belg, wil men ervoor op laten draaien. Hij vroeg vrijspraak. De Belgische handelaar werd conform de eis veroordeeld.

Als verdediger van Van B. vond mr W. K. H. Dieleman de bescheiden plaats in het kwartet, als door de Officier geschetst, volkomen op zijn plaats. Deze werd eveneens conform de eis tot 30 dagen, waarvan 17 voorwaardelijk - de 13 dagen zijn inmiddels uitgezeten - met een proeftijd van drie jaar, veroordeeld.

HAAGS GERECHTSHOF VIER MAANDEN VOOR SMOKKEL IN „KLOOSTERZANDE-ZAAK;

Ook Axelaar bezweek voor de verleiding

„Ik ben onschuldig aan deze smokkel”, huilde de 36-jarige Belgische handelaar J. A. B. voor het Haags gerechtshof, waar hij in beroep was gekomen van een vonnis waarbij hij was veroordeeld tot vier maanden gevangenisstraf met bevel tot onmiddellijke gevangenneming. Hij gaf wel toe in andere smokkelarijen betrokken te zijn geweest.

Het ging hier om een geval waarbij de 44-jarige directeur van een zuivelfabriek te Kloosterzande, A. G. H. O., die als getuige werd gehoord, mede in het komplot betrokken was en ook de 38-jarige veehandelaar A. van B. uit Hulst.

De directeur leverde de boter z.g. aan winkeliers af, die ook tekenden voor de ontvangst. In werkelijkheid ging de boter echter de grens over. Hiervoor zorgde de Belg „George”. Toen de zaak was uitgekomen hadden zowel de directeur als de veehandelaar deze verdachte als „George” aangewezen. In totaal waren zes à zeven -maal partijtjes boter naar België verdwenen. De verdachte meende dat een zekere Nonneman, die bij een smokkelarij was doodgeschoten, in werkelijkheid die George was geweest, maar dat de veehandelaar niet wilde bekennen met deze beroepssmokkelaar te hebben samengewerkt.

De procureur-generaal merkte op, dat niet naar voren was gekomen dat verdachte het niet was geweest, maar dat wel het getuigenbewijs was geleverd, dat verdachte wel degelijk George was. Hij requireerde bevestiging van het vonnis met aftrek van voorarrest. In dit uitzonderlijke geval deed het Haags gerechtshof na raadkamer direct uitspraak. De vier maanden gevangenisstraf werden bevestigd, echter met aftrek van het voorarrest tot op heden. De 22e van deze maand zal de Belg nu vrij komen.

HOGERE STRAF GEVRAAGD.

De procureur-generaal bij het Haags gerechtshof eiste 500 gulden boete of een maand en twee maanden gevangenisstraf voorwaardelijk met drie jaar proeftijd tegen de 38-jarige groothandelaar in boter A. J. S, uit Axel. Deze was in eerste instantie wegens een misdrijf volgens het deviezenbesluit veroordeeld tot 100 gulden boete of 20 dagen en één maand voorwaardelijk. De verdachte had tweemaal een partij boter van 900 kg gebracht bij de beroepssmokkelaar M. Hij deed dit op verzoek van een klant, een zekere B., maar hij wist wel dat deze boter voor smokkel bestemd was. De laatste keer was verdachte gesnapt en was de boter in beslag genomen. In de zaak tegen M. was de boter verbeurd verklaard. Verdachte had het geld bij deze aflevering nog niet ontvangen en hij leed daardoor een strop van 4000 gulden. Via het hoger beroep probeerde hij alsnog de opbrengst van de in beslag genomen boter terug te krijgen.

De procureur-generaal meende, dat dit formeel onmogelijk zou zijn, daar de boter in een zaak tegen een andere verdachte was verbeurd verklaard. Hij schetste vervolgens hoe dit een van de talloze gevallen van botersmokkel in Zeeuwsch-Vlaanderen is. De verdachte had acht verschillende verklaringen afgelegd, maar tenslotte heeft hij toch bekend. De procureur-generaal wist wel dat verdachte een behoorlijk iemand is en geen bekende smokkelaar. De opgelegde straf vond hij echter te laag voor een dergelijk bedenkelijk geval.

De verdediger van S. schetste hoe verdachte de eerste maal te goeder trouw boter ging afleveren bij B. Deze was niet thuis en hij werd verwezen naar de smokkelaar M. Toen wist hij wel wat voor zaakje het was, maar hij had toen reeds kilometers gereden om de boter af te leveren. In deze zaak was M. er af gekomen met 200 gulden boete en een voorwaardelijke straf. De raadsman meende dat zijn cliënt in verhouding hiermede toch wel erg zwaar moest boeten. Het hof zal 15 maart arrest wijzen.

VONNIS ECONOMISCHE POLI T I ERECHTER.

Roomboterfabriek Kloosterzande moet tweemaal f 10.000 betalen

Coöperatie bevorderde smokkelen van aantal partijen boter naar België

„Wij lopen al jarenlang telkens tegen deze fabriek op. Ik heb de stellige overtuiging, dat daar in de laatste jaren een beheer is geweest, dat die naam niet mag dragen. Bij het bestuur is geen besef voor een behoorlijk beheer en dit schept de achtergronden voor dergelijke knoeierijen”, aldus dinsdag de economische politierechter te Middelburg, mr. P. van Empel tijdens de behandeling van de zaak tegen de Coöperatieve Zuivelfabriek „Roomboter” te Kloosterzande (gemeente Hontenisse).

Deze behandeling was eigenlijk de afronding van een geheel, dat begon toen in november van het vorig jaar verschillende individuele verdachten terechtstonden wegens hun medewerking aan en de uitvoering van botersmokkel naar België. De directeur van deze fabriek, A. G. H. O., was de voornaamste verdachte en kreeg toen 4 maanden gevangenisstraf. In zijn requisitoir kondigde destijds de officier van justitie, mr. Ph. M. Schenkenberg van Mierop, aan, dat tegen de Coöperatie een afzonderlijke vervolging zou worden ingesteld. Deze verdachte was thans o.m. vertegenwoordigd door de directeur. Er klonk een zware eis: f 30.000 boete en de verplichting tot het betalen van een waarborgsom van f 30.000 binnen één maand, die gedurende 3 jaar ter beschikking moet blijven. De rechter verving in zijn uitspraak beide genoemde bedragen door f 10.000.

Bijna een jaar achtereen zijn door toedoen van genoemde verdachten - en nog een aantal - andere, die thans ook terechtstonden - grote partijen boter over de grens gevoerd een en ander - volgens de tenlastelegging - met medeweten van het bestuur der coöperatie. Het ging de fabriek reeds jarenlang minder goed en men zou in deze illegale boterhandel een middel hebben gezien de omzet op te voeren, hetgeen ook wel gelukt is. Op de fabriek werden de aangevoerde en geproduceerde partijen zogenaamd verhandeld. Daarbij was dan steeds een handelaar of detaillist in boter aanwezig - die iets kreeg voor zijn moeite.....- om de zaak een legaal tintje te geven.

De boter werd dan meestal tijdelijk opgeslagen bij verschillende leden van de coöperatie, die ook al een bedragje toegestopt kregen. Een Belg haalde de partijen dan af en bracht deze illegale boter over de grens. Er is in de boezem van de coöperatie nogal wat beroering ontstaan na, het justitieel ingrijpen in deze zaak. Het bestuur onder voorzitterschap van H. A. A. Baron C. d'E. trad zelfs af en er kwam een nieuw bestuur.

Als getuige verscheen ter zitting een hoofdassistent van 's Rijksbelastingen, die de bescheiden van de coöperatie had gecontroleerd. Hij verklaarde o.a., dat daaruit wel bleek, dat een dergelijke grote omzet niet op normale wijze tot stand was gekomen. „Dit bedrijf heeft op zeer grote schaal gezwendeld”, zo zei de officier in zijn requisitoir, „het moeten tienduizenden en tienduizenden kg. zijn geweest”. In de toekomst, zo had de officier zich gedacht, is er voor deze fabriek misschien een onderbewindsstelling nodig, hoewel zulks vrij moeilijk uitvoerbaar is.

„Gruwelijk zwaar”

Raadsman van de coöperatie was mr. G. Tichelman uit Terneuzen. Deze verklaarde, dat de coöperatie directeur O. na diens gevangenschap weer teruggenomen had, omdat deze er niets aan heeft verdiend. Mr. Tichelman betreurde overigens, dat thans deze zaak weer apart wordt behandeld en betoogde, dat het bestuur niet van deze feiten afgeweten heeft. De eis noemde pleiter „gruwelijk zwaar”. „*De fabriek kan haar faillissement wel aanvragen*”, zei hij. Mr. Tichelman legde er nog de nadruk op, dat er nadien geen onregelmatigheden meer voorgekomen zijn en dat zulks niet meer zal gebeuren.

„Natuurlijk heeft het bestuur wel begrepen op welke manier de directeur de omzet bevorderde”, repliceerde de politierechter hierop. *„Het zou zeer onverstandig geweest zijn wanneer men de directeur niet had teruggenomen”.* Daarop sprak mr. Van Empel het vonnis uit voor de coöperatie.

Naast deze rechtspersoon, die de hoofdverdachte was, waren er nog twee verdachten, namelijk P. J. M. A. uit Hulst, winkelier en G. J. van K. uit Hontenisse, landbouwer. Eerstgenoemde was als „*vlag-die-de-lading-dekte*” opgetreden, dat wil zeggen in naam werd een partij boter aan hem verkocht, in feite echter niet. Hij kreeg daarvoor f0,15 per kg. Ook is er o.a. een keer 3.000 kg boter bij hem opgeslagen geweest. Laatstgenoemde verdachte verleende medewerking door zijn schuur enkele malen voor opslag beschikbaar te stellen. Hij kreeg daarvoor f50 per keer.

Tegen verdachte A. eiste de officier thans een maand gevangenisstraf met sluiting van zijn detailhandel in boter voor één jaar en tegen Van K. één maand voorwaardelijk. Als raadsman van A. trad op mr. P. C. Adriaanse uit Middelburg. Deze vond, dat zijn cliënt straf moest ondergaan, maar dat de eis te hoog was. Mr. W. K. H. Dieleman uit Middelburg pleitte voor Van K. Hij voerde verschillende verzachtende omstandigheden aan en zei o.a., dat wat verdachte deed slechts te maken had met het beginstadium van de gehele affaire. De economische politierechter legde tenslotte A. een boete van f500 subs. 50 dagen op en een voorwaardelijke sluiting van zijn zaak met een proeftijd van 2 jaar en Van K, een boete van f200 subs. 40 dagen.

CIJFERS

Tijdens de jaarvergadering van de zuivelfabriek „Roomboter” N.V. te Hontenisse werden enkele interessante cijfers genoemd. Zo bleek o.m., dat de fabriek in 1956 ruim 350.000 liter flessen melk verwerkte, 100.000 liter karnemelk, 71.000 liter yoghurt en 10.000 liter chocomel. En dat alles terwijl de Zeeuws-Vlaamse veestapel sinds 1950 terugliep van 7000 tot 6000 melkkoeien!

KLOOSTERZANDE. — Namens de Coöp. Zuivelfabriek werd te Kloosterzande aanbesteed de bouw van drie woningen in Hontenisse. De hoogste inschrijver was L. de Bruyn en Zn, te Hulst, voor f 67.800, de laagste was L. Lansu te Clinge voor f 59.650. Het werk is aan de laagste inschrijver gegund.

Zilver te Kloosterzande

Ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van de cooperatieve zuivelfabriek te Kloosterzande werd de zilveren medaille verbonden aan de orde van Oranje Nassau door burgemeester C. J. van Hootegem van Hontenisse uitgereikt aan de heren B. Verschuren en A. Pauwles, respectievelijk commissaris en chauffeur, in verband met hun veertigjarige dienst bij de fabriek te Kloosterzande.

Provinciale Zeeuwse Courant, 1971-07-08

ACTIECOMMITÉ OPGERICHT

Leden coöp. Zuivelfabriek „*Eensgezindheid*” ontevreden over te lage melkprijzen.

Zie bij IJzendijke

ALS LEDENVERGADERINGEN AKKOORD GAAN

Zuivelfabrieken in Zeeland en West-Brabant gaan fuseren

DUIZEND ZEEUWSE MELKVEEHOUDEERS BIJ BETROKKEN

ROOSENDAAL - De coöperatieve zuivelfabrieken in zuidwest-Nederland gaan volgend jaar fuseren, als tenminste de ledenvergaderingen akkoord gaan met een voorstel van een werkgroep om begin 1972 het samengaan tot een feit te maken. In Zeeland betreft het de zuivelfabrieken in Middelburg, IJzendijke en Kloosterzande met ruim 1000 veehouders en ongeveer 100 personeelsleden.

In West-Brabant zijn er bij betrokken de fabrieken in Roosendaal/Wouw, Zundert, Etten-Leur en Rijsbergen. Als de fusie doorgang vindt zal er een nieuwe coöperatieve vereniging ontstaan, met een totale melkaanvoer van 152 miljoen liter (gebaseerd op de cijfers van 1971) geleverd door ongeveer 2500 veehouders in totaal.

De nieuwe coöperatie, die waarschijnlijk Roosendaal als zetel zal krijgen zal zijn ingericht voor de levering van boter, consumptiemelk, kaas, melkpoeder en soortgelijke produkten. De besturen zij na een grondige bestudering tot de overtuiging gekomen dat door het vormen van een grote eenheid de melkinzameling en -verwerking rationeler zal kunnen geschieden en de afzetting doelmatiger kan worden gerationaliseerd.

West-Brabant en Zeeland zullen daarmee de lijn van de ontwikkelingen volgen, die in het overige deel van Brabant en Limburg al reeds heeft geleid tot de groepering van het overgrote merendeel der zuivelcoöperaties, namelijk Campina (Oost-Brabant en Limburg), De Maasvallei, Centraal Brabant (Tilburg en Den Bosch) en Breda met Baarle-Nassau.

Als nu ook West-Brabant en Zeeland fuseren, zullen deze vijf coöperatieve zuivelverenigingen 90 procent van de coöperatieve melkaanvoer in het zuiden verwerken.

Als de ledenvergadering, die men in de eerste maanden van 1972 hoopt te houden, met de voorstellen akkoord gaan, kan de fusie nog voor Pasen, 1972 haar beslag krijgen.

De heer A. Poppe, veehouder te Middelburg, en voorzitter van de coöperatieve Melkinrichting in de Zeeuwse hoofdstad gaf in zijn kwaliteit van voorzitter van de 'werkgroep fusie' woensdag ten kantore van de Verenigde coöperatieve zuivelbedrijven West-Brabant GA in Roosendaal een toelichting op de fusieplannen.

„Twee jaar geleden zijn er besprekingen begonnen over een fusie van de coöperaties in de drie zuidelijke provincies, aldus de heer Poppe, „maar dit bleek vanwege diverse problemen niet haalbaar”.

Inmiddels zijn in andere gedeelten van Brabant fusies al een feit geworden. In West-Brabant en Zeeland is het nu op bestuurlijk vlak voor elkaar. Het fusievoorstel moet nog besproken worden in de algemene ledenvergaderingen, maar de heer Poppe verwachtte, dat het antwoord 'ja' zou luiden.

Kosten

Hij noemde de fusie een pluspunt voor de boeren mede in verband met de marktbeïnvloeding. Ook de kosten - die in de zuivelwereld ontzaglijk toenemen - kunnen door de fusie worden teruggedrongen.

„Als we het niet doen, kost het ons nog meer geld, en dat kunnen we ons niet permitteren”, aldus de heer Poppe. Hij zag mogelijkheden op het gebied van de consumptiemelk, de kaas, de boter en de melkpoeder. Hij dacht daarbij aan productieconcentratie en productieplanning, „niet hier wat van dit en daar wat van dat”. Ook op het gebied van het verpakkingsmateriaal - „het is niet alleen meer de fles” - zag hij mogelijkheden „om bij de tijd te blijven”.

Een werkcommissie, bestaande uit de directeuren van de zeven betrokken bedrijven en de voorzitters van de coöperaties hoopt dus binnen betrekkelijk korte tijd de zaak in uitvoering te brengen. De nieuwe coöperatie zal waarschijnlijk geen éénhoofdige directie krijgen, maar een directieraad, die uit haar midden een voorzitter zal benoemen.

Onder een noemer

„Wij blijven er naar streven om in de toekomst alle coöperatieve zuivelfabrieken in het zuiden onder één noemer te brengen”, deelde de heer Poppe mee. Twee jaar geleden is er in de zuidelijke provincies al een nv opgericht, die een combinatie vormt van alle bedrijven, die 'overmelk' verwerken en exporteren, de ZNM.

De heer H. Witteveen, directeur van de VCZ. in Roosendaal en woordvoerder van de betrokken directies wees er op dat in het basisstatuut voor de nieuwe coöperatie waar het de financiële zijde betreft sprake zal zijn van een beperkte aansprakelijkheid van de leden, in plaats van geen bepaalde aansprakelijkheid zoals voorheen. „De boeren staan meestal wat gereserveerd tegenover grote coöperaties, maar in het basisstatuut zullen regels worden ingebouwd, die hun inspraak voldoende garanderen”, aldus de heer Witteveen.

Personeel

Voor het personeel - in totaal een 300 werknemers - zal de fusie geen kwalijke gevolgen hebben. De werkgelegenheid wordt gehandhaafd. Zelfs ontslagen op kleine schaal zijn niet te verwachten, deelde de heer Witteveen mee. Er is met de vakbonden overleg gepleegd. Ook de ondernemingsraden zijn ingelicht, en ook het personeel is inmiddels op de hoogte gebracht.

Het gebied van de nieuwe coöperatie omvat 500.000 consumenten. De omzet bedraagt op basis van de cijfers van 1970 bijna 75 miljoen gulden. Als de algemene vergaderingen de fusie aanvaardden, zal worden geprobeerd deze met ingang van 1 januari 1972 - met terugwerkende kracht dus - ingang te doen vinden. Voor zover het Zeeland betreft blijft Zuid-Beveland buiten beschouwing. Dit eiland is het wingebied van een particuliere maatschappij, de aan het Zwitserse concern Nestlé verbonden 'Hollandia', die een melkontvangststation in Goes heeft, waarvan de melk in Oud-Gastel bewerkt wordt.

Bij de overwegingen, die tot het fusievoorstel hebben geleid, heeft ook de komende harmonisatie in de EEG zwaar gewogen. „Straks gaan de grenzen ongebreideld open. Dan moeten we aan de concurrentie het hoofd kunnen bieden”, aldus de heer Witteveen, die in die harmonisatie echter ook voordelen zag. Roosendaal levert op bescheiden schaal reeds slagroom aan Antwerpen, en de fabriek in Zundert zet wekelijks al een 20 ton karnemelk af naar België.

De heer Witteveen wees op de snelle ontwikkeling in de melkveehouderij in Brabant. Wel 40 procent van de kleinere bedrijven is daar verdwenen, maar de grotere bedrijven hebben in tien jaar tijds voor een melkaanvoerstijging van 50 procent gezorgd, hetgeen wil zeggen, dat er nu per boerderij 2½ maal zoveel melk wordt geproduceerd.

Zeeland

In Zeeland is de zuivel gestabiliseerd. In Walcheren deed zich een ongeveer gelijke tendens voor, deelde de heer J. Lampert, directeur van de Melkinrichting *Walcheren* mee. In Walcheren steeg de produktie van 19 miljoen kg melk in 1959 tot 29 miljoen kg in 1971, terwijl het aantal veehouderijbedrijven er terugliep van 900 tot 450. Rond IJzendijke steeg de produktie met 20 procent.

Aan het slot van de persconferentie constateerde de heer Poppe, dat er een ontwikkeling is naar grotere eenheden in de agrarische sector - 'plan Mansholt of niet' -, maar de regeringen in de EEG-landen hebben zich niet aangepast. Dat is de fout, maar dat heeft Mansholt niet zo bedoeld". De heer Poppe achtte de financiering voor de schaalvergroting het grote knelpunt. „De regering wijst wel op de concurrentievervalsing op agrarisch gebied in het buitenland, maar dat wijzen alleen is geen oplossing", aldus de heer Poppe.

DR. IR. VAN BEEKOM WAARSCHUWT LEDEN COÖPERATIES: „Afwijzen fusie melkfabrieken is een economische zelfmoord”

„MELK IS IN DE LIFT”

KOEWACHT - De hoofdingenieurdirecteur voor de bedrijfsontwikkeling in Zeeland, dr. ir. C. W. C. van Beekom heeft dinsdagmiddag in Koewacht gepleit voor het aanvaarden van de voorgenomen fusie tussen verschillende Zeeuwse melkfabrieken, waaronder die van Walcheren en de fabrieken uit Kloosterzande en IJzendijke. „Het is gelijk aan economische zelfmoord als de leden van de coöperaties de fusie afstemmen. Nu de besturen overeenstemming hebben bereikt is het verstandig dat de boeren ook ja zeggen tegen de samenvoeging”, zei de heer Van Beekom op een vergadering over rundveehouderij bij de heer A. Schipper in Koewacht. Hij stelde dat de fusie een voorwaarde is om de melkveehouderij in Zeeland gezond te maken.

„Voor de toekomst zijn er gunstige perspectieven als er minder bedrijven komen met meer dieren per bedrijf en als verwerking en afzet geconcentreerd worden. Vreemd genoeg is er nu - na de boterberg - eerder een tekort aan melkprodukten. De melk zit in de lift en het tekort zou wel eens structureel kunnen worden”, dacht dr. ir. Van Beekom. Hij wees er wel op dat een belangrijk knelpunt het financieren van de gebouwen kan zijn omdat daarvoor veel geld nodig zal zijn. „Maar die investeringen zijn gerechtvaardigd als er sprake is van een bedrijf met een jonge boer of een boer met een opvolger. Als een jonge boer weet wat hij wil, hij beschikt over een goed vakmanschap en een zeker eigen vermogen, dan moet het mogelijk zijn”.

De HID voor de bedrijfsontwikkeling in Zeeland noemde het frappant dat op de Zeeuws - Vlaamse bedrijven het aantal stuks melkvee gemiddeld aanzienlijk lager ligt dan het landelijk gemiddelde (5 tegen 13,1), terwijl met name de grenskant erg goed grasland heeft. „Uiteraard heeft dat lage aantal consequenties voor de verwerking in de fabriek, vooral de transportkosten worden nogal wat hoger. Als we zien dat de gemiddelde dagproductie in Zeeland van melk hoger ligt dan in de rest van Nederland is het toch vreemd dat de melkveehouderij hier achter blijft. De mogelijkheden zijn er, dus ik zou zeggen: Zeeland, waar blijf je”.

Die voorzichtigheid van de Zeeuwse boeren werd later tijdens de forumdiscussie enigszins verklaard. Iemand vroeg zich namelijk af of het met de melkveehouderij niet dezelfde richting uit zou gaan als met de fruitteelt: „Die sector leek enkele jaren geleden ook nog gunstig, maar valt nu zwaar tegen. Lopen we in de melkveehouderij niet hetzelfde risico?” De heer Van Beekom had daar duidelijk minder angst voor. „De fruitteelt is totaal anders dan de melkveehouderij. Er was al voorspeld dat het met het fruit mis zou gaan en bovendien heeft de fruitcrisis een politieke achtergrond, die we vooral in Frankrijk moeten zoeken. De verwachting is overigens dat we in 1975 over het dieptepunt in de fruitsector heen zullen zijn, er is ook daarvoor nog toekomst

Wat betreft de melkveehouderij moet ik zeggen dat niet alleen de Fransen, maar ook wij af en toe vreemde zetten doen, die niet stroken met afspraken in EEG-verband. Wel is het zo dat de verschillende fiscale systemen en de monetaire situatie voor ons ongunstig kunnen werken, maar daar wil ik nu niet op ingaan”, zei de heer Van Beekom. De forumdiscussie met de ongeveer 70 aanwezigen beperkte zich verder tot technische probleempjes (zoals het verbouwen van de stallen) bij uitbreiding van of omschakeling naar een veestapel.

STREEKNIEUWS

Gunstige melk-productieprijs

Op de te Oosterland gehouden vergadering van melkveehouders, werd gewezen op het gunstige verschil, dat de melkveehouders voor hun melk ontvangen op Schouwen-Duiveland tegenover die in Zeeuws Vlaanderen. De Zeeuws Vlamingen gaan zich nu ook beter organiseren. De fabrieken te Kloosterzande en IJzendijke gaan samen met Middelburg, Roosendaal-Wouw, Etten, Zundert en Rijsbergen één blok vormen van zeven coöperatieve fabrieken 2500 melkveehouders goed voor 160 miljoen kilo melk. Dit nieuwe blok sluit niet aan bij de C.M.C. maar bij de Z.N.M. Zuid Nederlandse Melkindustrie (met hoofdzetel) in Roermond.

Provinciale Zeeuwse Courant, 1972-03-18;

IN ZEELAND EN WEST-BRABANT

Zuivelcoöperaties (7) stemmen over fusie

GEEN GEVAAR PERSONEEL

MIDDELBURG - De leden van de zeven coöperatieve zuivelfabrieken in Zeeland en West-Brabant krijgen dinsdagavond gelijktijdig de gelegenheid te stemmen over een voorstel tot volledige fusie. Daardoor zal een nieuwe vereniging ontstaan onder de naam „*Verenigde Coöperatieve Zuivelbedrijven Brabant-Zeeland G.A.*” bij verkortig: VCZ.

Als de fusie doorgaat, betekent deze in feite de laatste fase van schaalvergroting „onder de grote rivieren”: vele andere verenigingen in Brabant en Limburg zijn reeds voorgegaan en zijn nu opgenomen in vijf grotere coöperatieve verenigingen. Verdere schaalvergroting tot één grote vereniging voor Zeeland, Brabant en Limburg, ligt nu in het verschiet.

De bij de op handen zijnde fusie betrokken verenigingen zijn: Verenigde coöperatieve zuivelbedrijven *WestBrabant*, G. A. te Roosendaal, coöperatieve zuivelfabriek en melkinrichting *Kloosterzande*, de coöperatieve zuivelfabriek *De Hoop* te Etten-Leur, coöperatieve zuivelfabriek *Eensgezindheid* G. A. te IJzendijke, coöperatieve stoomzuivelfabriek. *St-Bavo* te Rijsbergen, coöperatieve zuivelfabriek *Landbouwers Welvaren* te Zundert en, tot slot, de coöperatieve melkinrichting en zuivelfabriek *Walcheren* te Middelburg.

Gerekend naar de huidige cijfers, zullen zij gezamenlijk een jaaromzet hebben van 160 miljoen kilogram melk. Bij de fusie zijn ongeveer 2.500 leden-melkleverancier; betrokken en naar schatting 300 personeelsleden. Volgens de heer Lampert, directeur van de zuivelfabriek '*Walcheren*' te Middelburg, zal na de fusie zeer waarschijnlijk een reorganisatie van de huidige produktieplaatsen volgen, maar zal hierdoor geen afvloeiing van personeel nodig zijn.

Bij eventuele wijzigingen van de produktiekwantiteit in de verschillende huidige fabrieken, zal worden gewerkt met een door de SER goedgekeurd sociaal plan, hetgeen er op neer komt dat eventueel overbodig personeel elders binnen de vereniging kan worden geplaatst. Volgens de heer Lampert is het niet onwaarschijnlijk dat een of meer zuivelfabrieken het in fusiegebied worden opgeheven door verschuiving in de produktie.

Aanpassing

De reeds op bestuurlijk niveau in principe overeengekomen fusie, is geen gevolg van noodlijdende „toestanden” bij de verenigingen, maar veeleer een aanpassing aan de elders in het land optredende schaalvergroting met als achtergrond de per 1 april volledig vrijgegeven in- en uitvoer van melk en melkprodukten in EEG-verband, waardoor het des te meer noodzakelijk wordt de, belangen te bundelen.

De fusie waarover reeds een aantal jaren - aanvankelijk in veel groter verband - is beraadslaagd, is tevens een mogelijkheid, om de jaarlijks enorm stijgende investeringskosten te kunnen opvangen. De heer Lampert: „Je moet zoiets doen als de zaak nog gezond is”.

Voorts biedt een fusie het voordeel van een betere economische werkwijze in groter verband. Ook zal gestreefd worden naar verdere specialisatie in de produkten.

Dinsdagavond beleggen de zeven verenigingen elk een ledenvergadering waarop de besturen zullen voorstellen de vereniging op te heffen en een nieuwe grote vereniging op te richten met overdracht van alle activa en passiva, rechten en verplichtingen. Aan de stemming van de leden zijn enkele opschortende voorwaarden verbonden: de eerste luidt dat alle verenigingen een voorstel tot opheffing en overdracht moeten doen, de tweede voorwaarde houdt in dat een zodanig aantal melkleverende leden onherroepelijk machtiging (door een persoonlijke handtekening) moeten verlenen, dat hierbij 90 procent van de in het vorige boekjaar aan de verenigingen geleverde melk wordt vertegenwoordigd. Als één of meer verenigingen besluiten niet aan de fusie deel te nemen, kunnen de voorzitters en secretarissen van de andere verenigingen toch tot fusie, met uitsluiting van de weigerende verenigingen, besluiten.

Stemming

De heer Lampert wijst er op dat, in ieder geval voor wat zijn fabriek betreft, op de ledenvergadering tweederde (440) leden van het, totaal aantal leden (660) aanwezig moet, zijn om te kunnen stemmen over opheffing en fusie. De aanwezige leden moeten bovendien tweederde van het aantal stemmen kunnen uitbrengen van het aantal dat zou worden uitgebracht als alle leden aanwezig waren (een gevolg van het feit dat kleinere leveranciers minder stemmen kunnen uitbrengen dan grotere). De derde voorwaarde is dat tweederde van het aantal aanwezigen moet vóórstemmen. Daarnaast moeten nog, zoals gezegd, zoveel melkleveranciers tekenen dat 90 procent van de geleverde melk wordt vertegenwoordigd. Deze laatste bepaling is een methode om een maximaal aantal leden dus ook degenen die niet op de vergadering verschijnen, de gelegenheid te geven zich over de fusie uit te spreken.

MEDEDELING VERGADERING ZLM en KNLC.

**Zuivelfabriekfusie Zuidwest-Nederland op 3 mei ‘officieel’
„MEER FUSIES NOODZAKELIJK”**

GOES - De fusie tussen de zuivelfabrieken uit Roosendaal, Etten, Zundert, Rijsbergen, Middelburg, IJzendijke en Kloosterzande zal op 3 mei officieel van kracht worden. De fabrieken halen samen een kwantum van ongeveer 157 miljoen kilogram melk. Dit deelde de heer J. M. van Heyst mee tijdens de vergadering van de ZLM. waarbij ook het dagelijks bestuur van het koninklijk Nederlands landbouwcomité aanwezig was. De vergadering werd in Goes gehouden.

De heer Van Heyst wees er onder andere op dat het noodzakelijk zal zijn om kostenbesparende voorzieningen te treffen, wil de melk in het nieuwe gebied van de zuivelfabrieken tot waar de gebracht kunnen worden. Zo ligt bijvoorbeeld de prijs die de melk in Zeeuwsch-Vlaanderen opbrengt 3 tot 4 cent per kilogram beneden het gemiddelde. Als oorzaken daarvan noemde de heer Van Heyst de hoge aanvoerkosten en de verwerking in te kleine fabrieken. Als de fusie een feit geworden is, zal men aan die verschillen wat gaan doen. Uit de mededelingen van de heer Van Heyst bleek verder dat in Zeeland ongeveer 80 miljoen kilo melk geproduceerd wordt, waarvan ongeveer 46½ miljoen bij de coöperatieve fabrieken, 16 miljoen bij de CMC. En 17½ , miljoen bij Nestlé in Oud-Gastel.

Volgens de heer Van Heyst is verder fuseren tussen de zuivelfabrieken noodzakelijk, omdat de verdeling niet van die aard is, dat de hoogst mogelijke melkprijs kan worden behaald. Het ZLM-bestuur en het KNLC hebben in hun vergadering ook gepraat over de situatie in de akkerbouw. ....

Afscheid Jos v. Weesemael

MELKVEEHOUDERS HIELDEN EEN EERSTE BIJEENKOMST NA FUSIE

Vragen over kosten van nieuwbouw

KLOOSTERZANDE - Voor de eerste maal na de fusie die per 1 januari 1972¹¹ een feit is geworden werd te Kloosterzande in hotel Van Leuven de kringvergadering gehouden van de Verenigde Coöperatieve Zuivelbedrijven (VZC) 'Brabant Zeeland'. Bij deze fusie zijn samengegaan de Coöperatieve Zuivelfabrieken van Roosendaal, Etten-Leur, Zundert, Rijsbergen, Middelburg, IJzendijke en Kloosterzande waarvan de zetel van het hoofdbestuur thans in Roosendaal is. In totaal zijn 2500 melkveehouders bij deze fusie betrokken met een gezamenlijke jaarproductie van 150 miljoen kg melk.

In zijn openingswoord wees voorzitter Jos. v. Weesemael er op dat dit de laatste vergadering was die hij sinds de oprichting in 1927 als commissaris en naderhand als lid van het dagelijks bestuur bijwoonde. De nieuwe statuten van de VZC laten niet toe aldus de voorzitter dat iemand die geen melk meer levert lid kan zijn van deze coöperatie of hieraan een bestuursfunctie bekleed. Na de opening werd het huishoudelijk reglement besproken. Het artikel waarin voor het dagelijks bestuur de mogelijkheid bleef om zonder overleg met de ledenraad een bedrag op te nemen van 2 miljoen gulden voor nieuwbouw, verbouw of aanschaf van nieuwe machines was voor de heer A. van Waterschoot aanleiding een protest te laten horen.

Voorzitter Van Weesemael wees er echter op dat er ook bij het bestuur en commissarissen geen eenstemmigheid was op dit punt en dat dit reeds op de agenda stond voor de bestuursvergadering in Roosendaal. Tevens wees de voorzitter er op dat dit bedrag verdeeld over deze zeven fabrieken niet hoog genoemd kan worden.

Directeur Oldenhof, die thans lid is van de directie van zeven directeuren deelde mede dat in de komende herfst of winter begonnen zal worden met het plaatsen van melktanks op die bedrijven die hiervoor interesse hebben.

Op het ogenblik wordt druk gezocht naar een financieringsregeling, maar binnen korte tijd komt er een overleg met belangstellenden. Het is bekend dat er onder diverse veehouders belangstelling bestaat helemaal of gedeeltelijk over te schakelen naar melkveehouderij. Binnen niet al te lange tijd wordt door enkele veehouders begonnen aan de bouw van stallen van 40 - 80 stuks melkvee.

Vervolgens werd de gelegenheid geboden tot het stellen van kandidaten voor de drie posten van het bestuur voor de kring Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen. Er werden zes kandidaten voorgedragen. Hieronder bevond zich een lijst van drie kandidaten gevormd door twee personen, die reeds enkele jaren lid van het college van commissarissen waren en het lid L. Vincke te Hengstdijk. Bij de eerste stemming bleken deze heren met een grote meerderheid aan stemmen te zijn gekozen. Hoe eensgezind de vergadering tegemoet kwam aan de wensen van de gekozenen bleek uit de verkiezing voor de functies De heer L. Vincke te Hengstdijk werd voorzitter. E. Bun te Ossenissee secretaris en J. Verschueren te Walsoorden lid van het bestuur.

De nieuwe voorzitter dankt met name de heer Van Weesemael voor zijn activiteiten. Dankwoorden werden eveneens gericht aan directeur Oldenhof.

---

¹¹ Voorgaande bericht was 1 mei 1972. Om belastingtechnische reden (?) zal het met terugwerkende datum zijn

DIRECTEUR OLDENHOF „NIETS AAN DE HAND”

Melkfabriek Kloosterzande stoot productie langzaam af

„KLOOSTEZANDE TUSSENSTATION”

KLOOSTERZANDE - „*Er wordt niemand ontslagen*”. Met deze mededeling beantwoordt de directeur van de melkfabriek in Kloosterzande, Oldenhof, de kritische kanttekeningen van de financiële raadscommissie over de toekomst van het bedrijf.

De raadsleden hadden zich tijdens de vorige commissievergadering afgevraagd of er geen ontslagen zouden vallen, in verband met een afname van de produktie. Ze vinden het tevens een veeg teken dat er geen opvolger wordt gezocht voor de vertrokken boekhouder. De heer Oldenhof weet nergens van. „Niets aan de hand. Er is al jaren een verschuiving aan de gang van flesprodukten naar eenmalige verpakking”, is zijn korte commentaar.

Minder opgewekt over de gang van zaken is technisch-assistent J. Boot. „Er gaat wel wat gebeuren. Wat er gaat veranderen mag en kan ik niet vertellen”.

Toch is hij wel bereid om een tipje van de sluier op te lichten: „De kans is aanwezig dat we hier de hele verwerking van de melk uit handen geven. Er is bijna geen belangstelling meer voor flesprodukten en het is te duur om over te schakelen op eenmalige verpakking. We zitten in een fusie met zeven andere bedrijven (de VCZ, de vereniging van coöperatieve zuivelbedrijven) en het is logisch dat de verwerking tot eenmalige produkten in Middelburg en Roosendaal gebeurt omdat die bedrijven daarop gericht zijn”.

De kans is groot dat de verwerkende melkinrichting wordt opgeheven. Nu wordt er per jaar ongeveer 1.3 miljoen kg melk omgezet in gesteriliseerde melk, dagmelk, yoghurt, vanillevla, chocomel, slagroom gortpap en andere melkprodukten. De rest van de aanvoer (ongeveer 4,7 miljoen kg melk) wordt verhandeld aan de ZNM (Zuid Nederlandse Melkindustrie) die beslist wat er mee gaat gebeuren. Een deel van die melk wordt afgeroomd waarna er boter van wordt gemaakt. Er werken acht chauffeurs en plaatsvervangers, twee man kantoorpersoneel, een technisch assistent, vier man in de melkinrichting, drie mensen in de melkontvangst, een monteur, een centrifugist en een botermaker.

De heer Boot, die aanzienlijk openhartiger is dan de directeur, gelooft wel dat er voor een aantal mensen ander werk gezocht zal moeten worden. Hij heeft een oplossing: „Die mensen kunnen omgeschoold worden binnen het bedrijf. Wellicht hebben we straks meer mensen voor het vervoer nodig”.

Vervoer verandert

Technisch-assistent Boot weet uit betrouwbare bron dat ook het vervoer drastisch gaat veranderen: de melkbussen maken plaats voor tanks.

„Daar gaat wel een paar jaar overheen. Het is een hele omschakeling vooral voor de kleine boeren”. Tot slot geeft hij zijn toekomstvisie. „De melkfabriek wordt waarschijnlijk een schakel tussen de landbouwers en de slijters of een van de bedrijven binnen de fusie. Het is technisch niet mogelijk om melk direct van de boer over een grote afstand te vervoeren. Je kunt de melk dan ophalen met vrachtwagens van een ton of 7 en overladen op wagens van 30 á 35 ton”. Of er dan ontslagen vallen? „Daar weet ik niets van. Daarvoor moet je bij de directeur zijn”.

MELKFABRIEK KLOOSTERZANDE WORDT OVER MAAND GESLOTEN

Personeel is reeds gedeeltelijk weg

Provinciale Zeeuwse Courant, 15/05/1973; p. 24/26

PERSONEEL IS REEDS GEDEELTELIJK WEG

Melkfabriek Kloosterzande wordt over een maand gesloten

FABRIEK TE IJZENDIJKKE SLUIT PER 1 JANUARI 1975

KLOOSTERZANDE - De melkfabriek te Kloosterzande gaat met ingang van zaterdag 16 juni dicht. De melk zal na die datum vervoerd worden naar de melkfabriek te IJzendijke, die op haar beurt per 1 januari 1975 gesloten wordt. Er zal, zo deelt de directeur van het bedrijf te Kloosterzande, A. Oldenhof, mee niemand ontslagen worden.

Momenteel werken er nog ongeveer 15 mensen, van wie acht chauffeurs, die gewoon in functie kunnen blijven en over een maand de melk naar IJzendijke in plaats van naar Kloosterzande brengen.

De overige werknemers kunnen een keuze maken uit verschillende mogelijkheden: overplaatsing naar een andere fabriek van de vereniging *Coöperatieve Zuivelbedrijven Zeeland en Brabant*, zoeken naar een andere baan in de omgeving, of gebruik maken van een sociaal plan dat is opgemaakt door de directie en de vakbonden. Het wordt van geval tot geval bekeken. Wat er na 1 januari 1975 gaat gebeuren is nog in de raadselen van de toekomst gehuld.

Directeur van het bedrijf te IJzendijke, J. P. van Oers, geeft weliswaar volmondig toe dat het de bedoeling is dat er over anderhalf jaar geen melk meer ontvangen of verwerkt zal worden, maar dat houdt volgens hem niet in dat het personeel dan op straat komt te staan: „Het is nog niet bekend wat er met de fabriek gaat gebeuren. Wellicht wordt er een andere bestemming aan gegeven. Het is nog te voorbarig om daarop vooruit te lopen”.

De bedrijven te Kloosterzande en IJzendijke worden om economische motieven gesloten. Beide fabrieken gingen per 1 januari 1972 een fusie aan met zuivelbedrijven in Middelburg, Wouw, Roosendaal, Etten-Leur, Rijsbergen en Zundert. Tevens werd een centraal bestuur gekozen. Inmiddels is de fabriek te Rijsbergen reeds gesloten. Nu is Kloosterzande aan de beurt en vervolgens gaat de melkfabriek te IJzendijke dicht. De heer Oldenhof meent dat het bedrijf te Kloosterzande, dat dus in Zeeuwsch-Vlaanderen het eerste aan de beurt is om te sluiten, de laatste jaren „naar omstandigheden redelijk heeft gedraaid”. Hij ontkende dat er sprake is van liquiditeitsmoeilijkheden.

Omschakeling

In groter verband gezien werd er echter besloten om de Zeeuws-Vlaamse melkfabrieken te sluiten omdat: De omschakeling van flesproducten op eenmalige verpakking een bijzonder kostbare aangelegenheid is. In het kader van het gehele beleid van het concern zou het onverstandig zijn naar de mening van de heer Oldenhof om in Kloosterzande zo veel te investeren. Het bestuur van de VCZ heeft besloten om de verwerking te centraliseren: kaasbereiding in Etten-Leur en Wouw, boter in Zundert en de verwerking van consumptiemelk in Roosendaal en Middelburg.

Volgens de heer Oldenhof is de aanvoer van melk vanuit de streek te gering om daarmee het voortbestaan van een fabriek te rechtvaardigen. Hij memoreerde dat er de laatste jaren ongeveer zes miljoen liter melk wordt aangevoerd waarvan een gedeelte werd omgezet in gesteriliseerde melk, dagmelk, yoghurt, vanillevla, chocomel, slagroom, gortpap en andere melkproducten. Het restant werd verhandeld aan de Zuid-Nederlandse Melkindustrie (ZNM) die besliste wat er mee ging gebeuren. Een deel van die melk werd in het verleden afgeroomd waarna er boter van werd gemaakt.

De rationalisatie op de landbouwbedrijven. Veel veehouders schakelen de laatste tijd over van melkbussen op diepkoeltanks. Ook dit betekent dat de fabriek zou moeten omschakelen om die nieuwe wijze van vervoer en opslag op te kunnen vangen.

Overigens ligt het bedrijf in Kloosterzande reeds grotendeels stil. Personeel is reeds druk bezig om verschillende machines te slopen die naar een andere fabriek van de vereniging zullen gaan. Er wordt ook geen melk meer verwerkt. Alleen de aanvoer van de melk gaat nog gewoon door.

Een deel van het personeel is inmiddels reeds verdwenen. De administratie is uitgedund tot 'een halve man' (zoals de heer Oldenhof het uitdrukt) die na 16 januari ook zal verdwijnen. De heer Oldenhof: „Na de fusie is de administratie centraal vanuit een punt gevoerd. De andere mensen van de administratie hebben de bui aan zien komen en hebben een andere baan gekre-

gen. Echt er is er niemand slechter van geworden”. Ook enkele fabrieksarbeiders hebben niet gewacht totdat de heer Oldenhof kwam vertellen dat het einde in zicht was. De directeur zelf zal zich na de sluiting gaan bemoeien met de communicatie tussen de boeren en de fabriek die door de fusie wel wat te wensen over zal laten.

Opvang personeel

Overigens zal het ook voor de heer Oldenhof niet meevallen om afscheid te nemen van het bedrijf waarvoor hij 19 jaar gewerkt heeft en dat onder zijn leiding geheel gemoderniseerd is en aangepast aan de nieuwe denkbeelden ten aanzien van de melkverwerking. De heer Oldenhof: *„Mijn grootste zorg is de opvang en de begeleiding van het personeel. Ik heb goede moed dat dit allemaal goed terechtkomt. Toch valt het niet mee om er vier jaar voor je pensioenering uit te stappen. Je hebt je tenslotte voor het bedrijf ingespannen”*. De heer Oldenhof gelooft dat de boeren er in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen beter van worden omdat er nu een eenheidsprijs gehanteerd kan worden voor het gehele gebied.

Wel meent de heer Oldenhof dat die schaalvergroting niet bevorderlijk is voor een plezierig contact tussen de fabriek en de veehouders. Hij licht het toe: *„Vroeger had je een bestuur waarmee je samen een beleid uitstippelde. Nu is het zo groots geworden. Ik ben nu aangetrokken om te zorgen voor een goede relatie tussen boeren en fabriek. Die mensen zullen aan die overschakeling moeten wennen”*.

Het is nog niet bekend wat er met het gebouw gaat gebeuren. Er wordt gewacht op iemand die interesse heeft in de fabriek, die in een snel tempo wordt leegehaald.

AFSCHEID MET „GEMENGDE GEVOELEN”

Oud-directeur melkinrichting nam afscheid van Kloosterzande

A. D. H. OLDENHOF - MET VERVROEGD PENSIOEN - NAAR OVERIJSSSEL

KLOOSTERZANDE - In een volle 'Krokodilbar' in Kloosterzande hebben melkveehouders, melkslijters en anderen, die op een of andere manier met de zuivel te maken hebben of hebben gehad woensdagmiddag afscheid genomen van de heer A. D. H. Oldenhof. De heer Oldenhof was gedurende twintig jaar directeur van de eind 1971 opgeheven Coöperatieve Zuivelfabriek en Melkinrichting „Kloosterzande” en gaat met vervroegd pensioen. Velen kwamen met bloemen en cadeaus, het echtpaar Oldenhof bedanken.

Burgemeester mr. M. Somers - hij opende het rijtje sprekers - zei het woord te voeren 'met gemengde gevoelens': „Uw vertrek en het vestrek van de melkfabriek (die is opgegaan in de Verenigde Coöperatieve Zuivelfabrieken Brabant en Zeeland) betekent in Kloosterzande, dat er een grote leegte ontstaat, die betreuenswaardig is. Anderszijds kunt u terugzien op een tijd waarin u veel goede dingen hebt gedaan voor de zuivel en voor de gemeenschap. Namens het gemeentebestuur dank ik u daarvoor hartelijk”, aldus de burgemeester.

Ook de heer J. van Wesemaale, oud-voorzitter van de voormalige zuivelfabriek in Kloosterzande, bracht zijn dank uit voor de inspanningen, die de heer Oldenhof zich heeft getroost om de zuivelproductie in Oost Zeeuwsch-Vlaanderen te perfectioneren. Hij schetste de oud-directeur als het levende voorbeeld van de 'selfmademan' en maakte complimenten voor de uitstekende samenwerking.

De heer A. Joos, die de melkslijters van Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen vertegenwoordigde oogstte een luid en instemmend applaus met de volgende woorden: „De melkfabriek is opgegaan in een groter geheel. Ik zie dat ook met ons nog wel eens gebeuren. U ziet in de toekomst niet veel goeds meneer Oldenhof, nou, ik ook niet hoor”.

Tenslotte voerde de heer, x Zee, secretaris van de Zeeuwse Melkfederatie het woord. Evenals de andere sprekers wenste hij de heer en mevrouw Oldenhof een lange tijd met goede, gezondheid in hun nieuwe woonplaats Raalte in Overijssel toe.

Oostburg

In Oostburg heeft een Boterfabriek gestaan van 1899 tot 1904

Middelburgsche Courant, 26/01/1899; p. 1/4

Te Oostburg zal wêer een boterfabriek, de vijfde in die streek, worden gebouwd.

Vlissingse Courant, 31/01/1899; p. 2/4

Te Oostburg zal eene stoomzuivelfabriek worden gebouwd, geheel naar de nieuwste methode op dat gebied ingericht. Bovendien zal aan deze fabriek een klein laboratorium worden verbonden tot kosteloos onderzoek van kunstmeststoffen voor die landbouwers, die hunne melk aan de fabriek zullen leveren.

Breskensche Courant, 05/03/1902; p. 2/4

Sluis. In de Vrijdagavond gehouden vergadering van aandeelhouders der Zuivelfabriek alhier, is tot directeur benoemd den heer E. Jansen te Oostburg, met hem stond op de voordracht de heer van Male te Aardenburg.

Breskensche Courant, 13/02/1904;

Klachten kwamen der commissie ter oore.

a. Over den afvoer van het huishoudwater achter de huizen in de Nieuwstraat te Oostburg en het fabriekswater uit de aan de Nieuwstraat staande boterfabriek, welk water terecht komt in eene sloot loopende door de kwekerij van den heer Steenhart en langs de achterzijde van de gebouwen van de Achter Nieuwstraat en in eene sloot evenwijdig aan de Nieuwstraat, doch dit verder zoo goed als geen uitweg kan vinden.

Na een breed onderzoek wendde de comm. zich tot het Gemeentebestuur met het verzoek voor eene betere waterafvoer zorg te dragen, tevens aanwijzende, dat door eene verbinding te maken van de bestaande slooten met het »Groote Gat" daarin het best kon worden voorzien.

Ter volvoering van dit plan stuitte het Gemeentebestuur op het bezwaar der eigenaren en hebben de onderhandelingen nog niet het gewenschte resultaat gehad.

b. over onvoldoende afvoer van het fabriekswater der boterfabriek te Schoondijke, waarin echter reeds is voorzien.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 09/08/1904; p. 2/11

— De stoomzuivelfabriek te Oostburg heeft opgehouden te werken wegens gebrek aan melk; thans wordt in het gebouw een stoomgraanmalerij voortgezet.

Melksanering in Oostburg

Naar aanleiding van het bericht onder de kop: „Oostburg heeft een „vrije” melkslijter”, opgenomen in ons nummer van maandag, merkt de Zeeuwse Melkfederatie op, dat de betrokken slijter — in tegenstelling tot wat ons werd gemeld — nimmer heeft verzocht aan de zgn. melksanering te mogen deelnemen. Er zijn dus aan hem evenmin voorwaarden gesteld, waaraan hij niet zou kunnen voldoen. Ook is het niet juist, aldus de Melkfederatie, dat in 1957 een der toen in Oostburg gevestigde melkhandelaren zijn melkwijk aan een der vier overblijvenden zou hebben overgedaan. Deze melkhandelaar heeft zijn melkwijk namelijk overgedaan aan zijn gezamenlijke collega's. Ieder, die voldoet aan de vestigingseisen voor de melkhandel kan de wettelijk vereiste vergunningen voor de uitoefening van deze handel bekomen. Nimmer zijn op grond van onderlinge zgn. saneringsovereenkomsten vergunningen geweigerd, aldus de Zeeuwse Melkfederatie.

Vertrouwenscommissie melkfederatie

De Zeeuwse melkfederatie heeft voor de gemeente Oostburg een vertrouwenscommissie ingesteld. Deze commissie is als volgt samengesteld: Mevrouw G. M. A. Buijsse, mevrouw M. J. Derksen, mevrouw B. van Zuilen-van Gemeeren, mevrouw H. B. E. Kupfer-Beijer, mevrouw L. A. Ivens-van der Wiel, de heer A. P. Modde en de heer O. C. de Badts. Klachten over de afgeleverde produkten door de plaatselijke melkhandelaren en over het door deze melkslijters verleende dienstbetoon kunnen worden ingediend bij mevrouw L. A. Ivens-van der Wiel.

Schoondijke

In Schoondijke is van begin 1896 tot eind 1904 een Stoomzuivelfabriek geweest. Eigenaar was J.A. Cammaert.¹²

Middelburgsche Courant, 15/02/1896; p. 1/4

Te Schoondijke bestaat, naar men ons meldt, het voornemen om aldaar op het bouwterrein van de heeren Van Male, Neeteson en anderen eene boterfabriek op te richten.

Middelburgsche Courant, 02/03/1896; p. 1/6

Schoondijke. In de Vrijdag alhier gemet het bouwen der boterfabriek alhier is men begonnen.

Vlissingse Courant, 04/03/1896; p. 2/4

Het plan om te Schoondijke een boterfabriek op te richten is reeds in zooverre verwezenlijkt, dat binnenkort met den bouw zal worden begonnen.

Middelburgsche Courant, 23/06/1896; p. 1/4

— Zondagmiddag hield te Schoondijke in de herberg bij J. J. Hooitsen de heer J. J. van Weijdom Claterbos uit Nijmegen eene bespreking over het maken van boter.

De opkomst was niet bijzonder groot, slechts een vijftigtal personen, waaronder tien vrouwen.

Spreker begon met er op te wijzen dat in 't algemeen de landbouwers niet weten, welke koeien de meeste en beste melk geven en dit is in de eerste plaats noodig om daarvan aan te fokken en de slechte koeien op te ruimen; hij besprak daarna op uitvoerige wijze de eigenschappen van de melk; het melken, waarbij hij ten sterkste aanraade dat de boerinnen toch goed zouden toezien op het melken, dat dit goed gedaan wordt en de koeien flink leeggehaald worden.

Over de bewaarplaatsen der melk en vooral de kelders werd verder gesproken en er op gewezen, hoe slecht het voor de melk is om eetwaren in de kelders tevens te bewaren, omreden dat melk lucht opneemt. Hij ontraade

ten sterkste het gebruik van houten emmers of vaten voor het bewaren van de melk; daar die daarin niet op behoorlijke temperatuur kon gebracht worden; maar beval metalen emmers of bussen aan.

Warm water in den karn; zooals nog bijna overal gedaan wordt, noemde spreker zeer nadeelig voor de kwaliteit van de boter; om de melk op temperatuur te brengen zette men de metalen voorwerpen in koud of warm water en alles moet alleen met den thermometer nagegaan worden.

De slotsom van de redeneering des heeren Weijdom Claterbos was: gebruikt vooral zindelijk gereedschap en gaat steeds te werk met thermometer en ge zult steeds goede boter hebben. Met een enkel woord beval hij aan het oprichten van onderlinge boterfabrieken met handkracht en niet met stoom, waarvan hij geen voorstander is.

12 Opmerking ZHN. Een ander Gammaert (J. A.) ook uit Schoondijke bouwde in 1898 een stoomzuivelfabriek in Aardenburg.

STOOMZUIVELFABRIEK, *Schoondijke.*

De ondergeteekende heeft de eer het geachte publiek te berichten, dat zijn **Stoomzuivelfabriek**, gevestigd te *Schoondijke* op 27 dezer in werking georacht is.

Hij neemt tevens de gelegenheid te baat om zijne **BOTER**, welke volgens de laatste eischen van den tijd vervaardigd wordt, beleeft aan te bevelen.

J. A. CAMMAERT.

Prijs der BOTER *f* 1.10, per Kilogr.
franco per post.

— Tot directeur der roomboterfabriek te Rossum bij Oldenzaal is voorloopig benoemd de heer J. L. M. Cammaert, vroeger werkzaam aan de stoomzuivelfabriek te Schoondijke.

— Den heer J. L. M. Cammaert, thans directeur der stoomzuivelfabriek te Schoondijke, is op verzoek, ingegaan 22 Dec., eervol ontslag verleend als directeur der coöperatieve stoomzuivelfabriek *De Eendracht* te Rossum bij Denekamp.

— Aan het rapport van den consulent Koert over zuivelfabrieken, waarvan wij in ons vorig no. spraken, is het volgende ontleend:

Twee er van, gevestigd te Aardenburg en te Schoondijke, zijn zoogenaamde roomstations. De room gaat vrij naar België en wordt daar verwerkt tot boter

De roomboterfabriek te Schoondijke, directeur de heer Cammaert, is opgeheven. Thans bestaat in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen nog slechts één dergelijke inrichting. Kort geleden bestonden er nog 6. De een na de andere gaat echter te niet, doordat de boeren de melk niet ter fabriek brengen, maar ze zelf bewerken.

Sluis

Zierikzeesche Nieuwsbode, 19/08/1890; p. 1/1

Sluis, 15 Aug. Eenige grondeigenaren, in deze omstreken wonende, hebben het plan opgevat alhier een boter- en kaasfabriek op te richten, zoodat deze fabriek de tweede van deze soort in onze provincie zou zijn.

Middelburgsche Courant, 13/01/1891; p. 2/4

— Naar alle waarschijnlijkheid zal de te Sluis op te richten zuivelfabriek tot stand komen. Het schijnt dat alle aandeelen geplaatst zijn. Het voormalig gast- en weeshuis aldaar zal tot fabriek worden ingericht. Verscheidene landbouwers hebben zich reeds verbonden tot levering van de benodigde melk, en tot directeur der fabriek moet, volgens een Hollandsch blad, benoemd zijn de heer Lt. Breesnee P.zoon, te Oud-Beierland.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 17/01/1891; p. 1/1

— Tot Directeur der Roomboter-fabriek, welke te Sluis zal gesticht worden, is benoemd de heer Lt. Breesnee Pz., te Oud-Beierland.

Vlissingse Courant, 18/01/1891; p. 2/4

Men schrijft ons uit Sluis :

Werden er vroeger plannen gemaakt, om alhier eene boterfabriek op te richten, thans is de zaak tot stand gekomen, dat wil zeggen, men heeft eene vennootschap opgericht, de aandeelen voor de uitgeschreven geldleening zijn geplaatst en voor de plaats der boterbereiding is het oude Burgergasthuis aangekocht voor de som van f 2250.

Met Mei hoopt men de eerste roomboter uit de fabriek aan de markt te brengen.

Als directeur is benoemd de heer Breesnee van Oud-Beierland, als secr. penningmeester de heer J. C. Stern en als commissarissen de heeren A. Beun, J. de Bruijne en I. Sanders, laatstgenoemden uit Sluis.

Middelburgsche Courant, 05/02/1891; p. 2/4

— De geheele inrichting van de te Sluis te vestigen zuivelfabriek is — wat machinerieën enz. betreft — opgedragen aan de firma Wed. J. C. Massee & Zn te Goes.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 10/02/1891; p. 1/2

— Met genoegen kunnen wij mededeelen, dat aan de firma de weduwe J. C. Massee & Zoon te Goes, is opgedragen de levering van de benodigde machinerieën voor een boterfabriek te Sluis.

— In de *St. Ct.* zijn opgenomen de statuten van de naamlooze vennootschap *De Sluissche Roombotesfabriek* te Sluis.

De vennootschap wordt aangegaan voor den tijd van vijf en zeventig jaren, aanvangende op den dag waarop de akte harer vestiging wordt verleden, doch niet vóór dat ten minste tien percent van het maatschappelijk kapitaal is gestort.

Het kapitaal is vastgesteld op hoogstens f 10.000, verdeeld in 40 aandeelen van f 250 ieder.

Voor de eerste maal zijn benoemd tot directeur de heer L. Breesnee, tot commissarissen de heeren J. C. Stern, I. Sanders, J. De Bruyne en A. Beun en tot penningmeester de heer J. C. Stern.

De SLUISCHE ROOMBOTERFABRIEK te Sluis levert 1e kw. **ROOMBOTER** per postpakket van 2½ en 4½ K.Gr., à f 1,30 per K.Gr.; bij mindere hoeveelheden f 1,35 per K.Gr. Aan de Fabriek afgehaald f 1,30.

Depothouder voor *Middelburg*:

J. G. VAN DER HARST,
Groenmarkt.

DE SLUISCHE ROOMBOTER-FABRIEK te Sluis

levert 1ste kw. **ROOMBOTER** per postpakket van 2½ of 4½ Kilogr. à f 1,30 per K.G. Bij mindere hoeveelheden f 1,35 per K.G.

AGENT en DEPOTHOUDER Firma

J. G. en J. J. VAN DER HARST,
Groenmarkt, Middelburg.

**Afdeeling Walchêren der Zeeuwsche
landbouwmaatschappij.**

In het gewone lokaal op de Groenmarkt alhier werd heden ochtend, onder voorzitterschap van den heer W. H. de Brnyn van Melisen Mariekerke, een vergadering gehouden .....

Nog was ingekomen een schrijven van den heer A. Meeuwse te Middelburg om terug te komen op het onderzoek, in 1888 ingesteld in

Friesland naar den toestand der zuivelbereiding.

Hij wenschte met het oog op de oprichting van de zuivelfabriek te Sluis, daar eens te informeren en eene oproeping te doen ten einde te weten te komen, hoeveel landbouwers genegen zijn, door zich voor zeker aantal koeien te verbinden, de tot stand koming eener fabriek in onze streek te bevorderen.

De heer Meeuwse lichtte dit denkbeeld nader toe.

Spreker werd erop gewezen dat, aangezien de afdeeling geen coöperatieve vereeniging is, zij niet verder kan gaan dan het geven van voorlichting en er van harentwege van het stichten eener fabriek geen sprake zijn kan.

Het denkbeeld werd geopperd dat het misschien wenschelijk zijn zou, om, even als bij de oprichting der hengsten-vereeniging, te trachten liefhebbers bijeen te krijgen tot het stichten van bedoelde fabriek. De afdeeling kan dan haren zedelijken steun verleenen.

Hiermede was de bespreking over dit punt geëindigd.

Sluis. Met 1 December a.s. houden de werkzaamheden der Sluische stoom-roomboter-fabriek op, om die weder in het voorjaar van 1892 te hervatten.

De boter in die fabriek bereid, is uitstekend van smaak en bevat aan allen, die er van profiteerd hebben.

Niettegenstaande zij somtijds f 0, 20 per K.G. duurder was dan de gewone botermarkt kwam men nog altijd veel boter te kort en moest men groote afnemers ontzeggen.

Aan de fabriek zijn + 150 koeien verbonden. Mogen er nog meer landbouwers besluiten hun melk aan de fabriek te leveren, dan kan zij haren werkkring uitbreiden, en de boerinnen zullen meer rust genieten.

Nieuwsblad voor Zeeuws-Vlaanderen, 23/01/1892

Sluis. Aan werklieden uit deze gemeente wordt tegenwoordig werk verschaff, door het aan stukken laten slaan van ijs, afkomstig uit het kanaal van Sluis naar Brugge, en dat daarna opgeborgen wordt in den ijskelder der boterfabriek alhier.

Vlissingse Courant, 04/05/1892; p. 4/4

 De Sluische ROOMBOTER-FABRIEK te Sluis, vraagt voor Vlissingen een solied

Depôthouder.

DE DIRECTEUR.

Middelburgsche Courant, 03/06/1893; p. 4/4

Prima Roomboter.

De prijs der **BEKENDE PRIMA** kwaliteit **ROOMBOTER** uit de **Roomboterfabriek** te **Sluis** is van heden af **65** cent per 1/2 kilogram. Verkrijgbaar, dagelijks versch aangevoerd, bij elke hoeveelheid, alsmede verpakt in nette potjes van 1/2 K.G. inhoud, bij de Depôthouders te Middelburg

J. G. en J. J. VAN DER HARST.

Ierseksche en Thoolsche Courant, 14/06/1893; p. 3/4

De voorz. legde er de nadruk op, dat de hoofdzaak is: men moet weten met welk getal aandeelhouders of liever met welk getal koeien men begint. Daarnaar moet de uitgebreidheid der fabriek geregeld worden. In Sluis is een fabriek die de melk van 160—200 koeien verwerkt, die goede resultaten geeft. Men moet in deze zaak nog een factor niet over het hoofd zien: de landbouwer houdt in den regel slecht boek, en dit geschiedt nu voor hem aan de fabriek op uitstekende wijze.

klein deel uit Vergadering ZLM. Lezing B.G. v.d. Have - zie MAP Tholen

Goessche Courant, 22/06/1893; p. 1/4

*) Omtrent het vervoer der melk kunnen wij het middel aanraden, dat door de leveranciers van melk voor de boterfabriek te Sluis wordt toegepast. Daar vervoert één hunner de melk zijner eigen koeien en neemt tevens die mede van de boeren, die langs denzelfden weg wonen. Een kleine vergoeding wordt daarvoor door den vervoerder genoten.

(Red. G. Ct.)

Middelburgsche Courant, 16/06/1893; p. 2/4

De heer Hennequin ging geheel mede met den heer Swaving. En om te bewijzen dat de coöperatieve zuivelfabrieken een toekomst hebben, noemde hij eenige cijfers uit de boekhouding van de roomboter-fabriek te Sluis, ten deele eene coöperatieve stichting.

We zullen die slechts kort resumeeren. Aan rente werd 3% gemaakt en de melk werd betaald met 5 cent per liter terwijl de afgeroomde melk voor 3 cent den liter werd teruggenomen.

Eene conclusie werd niet genomen maar besloten werd om in den almanak voor 1894 de besprekingen, over deze zaak gevoerd, beknopt saam te vatten.

Goessche Courant, 22/06/1893; p. 1/4

*) Omtrent het vervoer der melk kunnen wij het middel aanraden, dat door de leveranciers van melk voor de boterfabriek te Sluis wordt toegepast. Daar vervoert één hunner de melk zijner eigen koeien en neemt tevens die mede van de boeren, die langs denzelfden weg wonen. Een kleine vergoeding wordt daarvoor door den vervoerder genoten.

(Red. G. C.)

Middelburgsche Courant, 19/10/1897; p. 1/4

Een Roomboterfabriek te Aardenburg.

De voorloopige commissie gaf, bij monde van den heer mr P. C. J. Hennequin, een uitvoerig verslag van haar bezoek aan de boterfabrieken te Sluis, te 's-Heer Arendskerke en te Axel, welke inrichtingen zij had leeren kennen en van welke deelnemers zij volledige inlichtingen omtrent de geldelijke en andere resultaten dier ondernemingen mocht ontvangen.

Breskensche Courant, 05/03/1902; p. 2/4

Sluis. In de Vrijdagavond gehouden vergadering van aandeelhouders der Zuivelfabriek alhier, is tot directeur benoemd den heer E. Jansen te Oostburg, met hem stond op de voordracht de heer van Male te Aardenburg.

Sluis. De machinist P. B. in de boterfabriek alhier kwam Donderdag met zijn linker arm in aanraking met het jachtwiel en werd zoo geschonden dat hij dien arm een tijdlang niet zal kunnen gebruiken.

Draaibrug, 7 Febr. Heden morgen omstreeks half zeven, had alhier een trefend ongeluk plaats.

De zoon van den klein-landbouwer Dirx begaf zich als naar gewoonte, op weg met paard en kar, teneinde de melk op te halen bij de boeren in den omtrek, om die naar de fabriek van melkproducten te Sluis te vervoeren.

Waarschijnlijk door de duisternis, tengevolge van den zwaren mist, is hij, rijdende langs den zoogenaamden zomerweg, op enkele meters van de woning verwijderd, van een vrij hoge kant gestort, waar hij als 't ware terstond gedood werd; vermoedelijk is de borstkas ingedrukt. Het paard was schijnbaar ongedeerd.

— In de *St. Crt* no. 262 is opgenomen de koninklijk goedgekeurde wijziging in de statuten van de N. V. *Zelandia*, fabriek van Melkproducten te Sluis.

Ook zijn bij genoemde „*St.-Crt.*” gevoegd de goedgekeurde gewijzigde statuten van de N. V. „*Zelandia*”, Fabrieken van Melkproducten, te Sluis.

Het kapitaal der vennootschap bedraagt f 80.000, verdeeld in 160 aandeelen van f 500 ieder, alle op naam, waarvan 120 aandeelen zijn geplaatst en volgestort, terwijl de overige aandeelen vóór 1 Januari 1921 moeten zijn geplaatst.

Middelburgsche Courant, 19/02/1913; p. 1/6

Te Sluis is de roomboterfabriek, waarvan de directie te Zegwaard (voorheen te 's Gravenhage) gevestigd is en waarin in den laatsten tijd alleen boterpoeder bereid werd verleden week opgeheven en heden verkocht aan iemand uit Henegouwen, die alhier een fabriek voor scheikundige kunstmeststoffen wil oprichten. Sinds 1891 bestond die boterfabriek.

Provinciale Zeeuwsch Courant 13/07/1966

Melksanering in Sluis

De gezamenlijke melkslijters te Sluis hebben besloten om over te gaan tot sanering van de melkbezorging. Dit om te komen tot betere bedrijfsresultaten en in navolging van andere gemeenten in de omgeving. De kom van de gemeente is daartoe in drie wijken verdeeld. Mocht de nieuwe regeling aanleiding geven tot klachten, dan kan de clientèle zich wenden tot de Zeeuwse Melkfederatie te Middelburg. De nieuwe regeling gaat 18 juli in.

Een en ander is door de melkslijters uitvoerig aan het publiek meegedeeld.

St.-Jansteen

Vlissingse Courant, 04/10/1895; p. 2/4

Men schrijft ons uit Hulst;

Eenige boeren te Absdale (St. Jansteen) zijn besloten tot het plaatsen eener centrifuge.

Vlissingse Courant, 08/11/1895; p. 2/4

Naar aanleiding van een te Absdale (St. Jan Steen) gehouden voordracht van den heer M. Verstraeten te Weert, algemeen directeur der zuivelfabrieken in Limburg, is in een vergadering van landbouwers in beginsel besloten tot oprichting van een zuivelfabriek te Absdale

Vlissingse Courant, 25/12/1895; p. 3/4

— De uitvoering van 't besluit tot het bouwen eener zuivelfabriek te Absdale (St. Jansteen), waarover wij reeds in 't nummer van 4 October spraken, zal weldra volgen.

Door den heer F. Van Duijse is een stuk grond afgestaan, waarop 't gebouw zal verrijzen. Plan en bestek zijn reeds gereed, zoodat de aanbesteding spoedig zal volgen.

Tot leden van 't bestuur zijn gekozen de heeren: E. Plasschaert, voorzitter, C. Ysebaert, burgemeester, eerevoorzitter, T. Verhelst, ondervoorzitter, J. Vaelen Ch. Ysebaert, leden.

De deelnemers zullen de kosten onderling dekken.

Vlissingse Courant, 06/04/1896; p. 3/4

— De zuivelfabriek te Absdale nadert hare voltooiing. Den 15^{den} dezer treedt zij in werking.

Middelburgsche Courant, 13/07/1896; p. 1/6

In de *St. Crt.* van heden zijn opgenomen de statuten van de zuivelbereiding *Absdale*, te Sint Jansteen, gehucht Absdale.

De vereeniging, die coöperatief is, heeft ten doel de exploitatie van gemeenschappelijke zuivelbereiding en den verkoop van de te verkrijgen boter.

Om dat doel te bereiken sticht de vereeniging eene zuivelfabriek op den door haar aangekochten grond te Absdale, gemeente Sint Jansteen, en verbinden de leden zich aanvankelijk, tot zoolang de schulden, gemaakt tot stichting en inrichting der fabriek, zullen zijn afgelost, tot het leveren der melk van al hunne melkkoeien.

De vereeniging is aangegaan voor den tijd van dertig achtereenvolgende jaren en wordt geacht aanvang te hebben genomen den dertigsten Januari jongstleden.

Het voor de oprichting der vereeniging, aankoop van het terrein, de stichting der fabriek met toebehooren, benoodigde kapitaal, zal worden geleend.

Vlissingse Courant, 07/05/1897; p. 2/4

De stoomzuivelfabriek van de heeren A. Kamoen en P. Reinaerd te Sas van Gent zal half Juli a.s. in werking treden. Alsdan bestaan er drie fabrieken van dien aard in 't oostelijk deel van Zeeuwsch-Vlaanderen. De beide andere te Hontenisse en te Sint Jansteen zijn coöperatief.

Middelburgsche Courant, 27/09/1899; p. 1/4

De directeur der boterfabriek te St. Jansteen heeft die gemeente verlaten, zonder orde op zijne zaken te stellen. In zijne plaats is tot directeur benoemd de heer H. Zwartelé, vroeger volontair aan die fabriek.

Men schrijft ons uit Zuiddorpe :

Sedert een paar dagen wordt te Absdale (gem. St. Jansteen) vermist de heer F. d. P., directeur der zuivelfabriek aldaar.

Men fluistert, dat de kas der fabriek leeg is en daarom denken sommigen, dat de vermiste voortvluchtig naar België is. Anderen meenen, dat hij „hersenkrank” geworden is, omdat hij dezer dagen aan zijn meisje te Zuiddorpe een brief schreef, welke na opening bleek te bevatten . . . . een bestelling van boter aan een landbouwer te B.

RECHTSZAKEN.

De Officier van Justitie te Middelburg verzoekt te worden bekend gemaakt met de verblijfplaats van François de Poorter, geboren te Everghem (België), laatstelijk directeur eener boterfabriek te St.-Jansteen, thans voortvluchtig. Hij moet als verdachte worden gehoord.

— De coöperatieve boterfabriek te Sint-Janssteen zal binnenkort gesloten worden en verkocht, daar do zaak niet rendeert.

Terneuzen

Provinciale Zeeuwsche Courant p, 03-08-1959

Melkoorlog in Terneuzen

De Terneuzense melkslijters, die vandaag (maandag) met vakantie zouden gaan, hebben besloten de melkbezorging heden normaal te doen plaatsvinden. In een pamflet, dat zaterdagavond laat verspreid werd, geven zij als reden op dat een bepaalde fabriek van zins- is in de komende week melk en melkprodukten in Terneuzen te doen bezorgen. De gezamenlijke melkslijters noemen dit een a-sociale handeling en verzoeken daarom het publiek bij de eigen melkbezorgers te blijven kopen. Een der Terneuzense melkslijters verklaarde: „Tot voor kort betrokken wij onze produkten van de melkfabriek „Eensgezindheid” te IJzendijke. Uit zakelijke overwegingen hebben zij deze leverantie stopgezet, waarna alle produkten werden aangevoerd vanuit Rotterdam”. Volgens deze zegsman zou de kwaliteit van deze produkten beter zijn, terwijl de winstmarge voor de melkslijters hoger kwam te liggen. Dit zou, nog steeds volgens de melkslijter, de ontevredenheid hebben opgewekt van de fabriek te IJzendijke, waarom zij in de vakantieweken wil trachten vaste voet aan de grond te krijgen bij de Terneuzense consumenten. Vandaag zal een deputatie der melkslijters met de bestuursleden van de Rotterdamse melkfabriek een bespreking houden met het gemeentebestuur over de moeilijkheden. De directeur van de melkfabriek te IJzendijke vond de inhoud van het pamflet nogal kras gesteld.

Hij wilde in het midden laten of de fabriek inderdaad van plan was om in de komende weken melkprodukten in Terneuzen te doen aanvoeren. Het was naar zijn mening zeker niet onmogelijk, dat dit in de toekomst wel zou gebeuren, omdat talrijke verzoeken van Terneuzense consumenten waren binnengekomen om melkprodukten uit IJzendijke.

Zeeuwsch Dagblad 1959-08-04

Terneuzense melkslijters schorsen vakantie op

Gemeenteverordening wordt gewijzigd

TERNEUZEN - De melkslijters van Terneuzen zijn gistermorgen weer gewoon aan het werk gegaan, hoewel zij zaterdagmiddag van plan waren, voor een week met vakantie te gaan. Het besluit aan het werk te blijven werd zaterdagmiddag genomen, toen de slijtersorganisatie ter ore kwam, dat de melkfabriek „Eensgezindheid” uit IJzendijke en zuivelfabriek uit Kloosterzande, van plan waren onder hun duiven te gaan schieten.

Slijters van de fabrieken in IJzendijke en Kloosterzande zouden maandag met hun produkten naar Terneuzen trekken, om daar huis aan huis de zuivel te verkopen, terwijl plaatsvervangers van de Terneuzense slijters op enkele centrale punten in de stad hun melk te koop zouden aanbieden.

De Terneuzense slijtersvereniging heeft zaterdagavond in een in der haast gedrukte circulatie de bevolking gevraagd, zich aan de plaatsvervangers van hun eigen melkslijters te houden en zich niet in te laten met andere verkopers. Nadat, men in IJzendijke dit had vernomen, heeft

de fabriek van zijn actie afgezien. Volgens melkslijters in Terneuzen heeft de fabriek in Kloosterzande wel geprobeerd zijn waren aan de man te brengen, in de buitenwijken van Terneuzen, maar dit streven zou geen resultaat hebben gehad. Van de zijde van de directie van de Kloosterzandse fabriek heeft men ons echter medegedeeld, dat gisteren geen pogingen zijn ondernomen. De vraag blijft nu open, of de Terneuzense slijters spoken hebben gezien.

TOEGESTAAN

De concurrerende fabrieken betogen, dat het wettelijk is toegestaan, om, als men over een slijtvergunning beschikt, in elke plaats te venten. In Terneuzen overweegt men echter, de gemeenteverordening zo te veranderen, dat een dergelijke concurrentie van buitenaf niet meer mogelijk zal zijn.

De Terneuzense slijters betrokken enige jaren geleden hun melk uit IJzendijke, maar gingen over op een Rotterdamse firma, omdat de Zeeuwsvlaamse produkten hun niet bevielen. Ook zou de slijtersmarge die de Rotterdamse firma biedt, hoger zijn. Dit laatst wordt echter door de ZeeuwsVlaamse fabrieken ontkent.

Gisteren heeft de burgemeester van Terneuzen, mr. P. H. W. F. Tellegen, een oriënterende bespreking gevoerd met de slijtersorganisatie, vandaag komt de organisatie zelf bijeen.

Zeeuwsch Dagblad, 07-08-1959; p. 4/6

Melkfabrieken zeggen: Stunt staat op stapel

TERNEUZEN - De voorzitters en de directeuren van de melkfabrieken te IJzendijke en te Kloosterzande hebben donderdagmorgen samen met de kringvoorzitter van de N.C.B. een bijeenkomst gehouden in hotel „Rotterdam” in Terneuzen, om de huidige situatie te bespreken. Zoals men weet hebben de Terneuzense melkslijters hun vakantie uitgesteld, omdat zij vermoedden dat beide fabrieken een aanval op hun wijken wilden doen.

Tijdens deze bijeenkomst werd opgemerkt, dat de fabrieken er naar streven, vrije slijters te krijgen, die dus zowel produkten van de Rotterdamse als van de Zeeuwsch Vlaamse fabrieken mogen verkopen. Ook werd gezegd dat „*een eventuele stunt, zoals de Terneuzense melkslijters die gevreesd hebben, op stapel staat*”.

„*De Zeeuwsch Vlaamse coöperaties zijn vast besloten, eendrachtig samen te gaan en de toekomst van de Zeeuwsch Vlaamse veehouderij veilig te stellen*”, zo werd opgemerkt. Wij tekenen hierbij aan, dat al jaren lang plannen voor een fusie van de fabrieken te Kloosterzande en IJzendijke hebben bestaan, doch dat onderling krakeel de plannen steeds in duigen deed vallen. De heer Jos. van Wezemaal, voorzitter van de coöperatieve zuivelfabriek „Roomboter” te Kloosterzande, gaf een overzicht van het ontstaan der fabrieken en van de huidige toestand in de Zeeuwsch Vlaamse veehouderij. Hij zei hierin onder andere dat het zeer onecomisch is, dat van elders melk naar Zeeuwsch Vlaanderen wordt gebracht, terwijl Zeeuwsch Vlaamse melk in het eigen gebied niet kan worden afgezet.

Zeeuwsch Dagblad, 07-08-1959; p. 4/6

Terneuzense slijters gaan met vakantie

TERNEUZEN. - De melkslijters van Terneuzen gaan met vakantie. Dat zullen zij vandaag meedelen in een circulaire, die aan alle huizen in Terneuzen wordt bezorgd. In het pamflet staat, dat duidelijk is gebleken, dat de Terneuzense bevolking het streven van bepaalde melkfabrieken afwijst. Uit de reacties van het publiek, zo gaat de circulaire verder, „*blijkt dat er geen bezwaar tegen bestaat, dat wij met vakantie gaan*”. I

Overigens geven de Terneuzense melkslijters hun concurrenten geen kans, want zij gaan niet allemaal tegelijk naar strand, bos en bergen. De vakanties lopen van 10 augustus tot en met 5 september. Gedurende deze periode wordt de melk huis-aan-huis bezorgd en, zo beloven de melkboeren, niet eens veel later dan anders.

Zeeuwsch Dagblad, 15-07-1960; p. 3/10

Dictatoriaal bewind van een inkoopcombinatie

Terneuzense huisvrouwen hebben klachten over melkprodukten

TERNEUZEN. - Het is bekend dat Terneuzen een eigen melkstrijd heeft. De verschillende kwesties hebben de laatste, dagen weer scherpe kanten gekregen. De melksanering op zichzelf mocht dan niet tot volle tevredenheid van de Terneuzense huismoeders zijn verlopen, thans hebben de klachten over enkele zuivelprodukten die ze nu verplicht zijn te kopen, tot duidelijke ontevredenheid geleid. Men spreekt in dit verband zelfs van, een dictoriaal bewind van de, inkoopcombinatie CMMG.

In februari 1959 ging de inkoopcombinatie CMMC te Terneuzen, die haar waren betrok van „*De Eensgezindheid*” te IJzendijke, een contract aan met „*De Combinatie*” te Rotterdam. De oorzaak van dit samenwerken moet worden toegeschreven aan zakelijke motieven van enkele bestuursleden van de CMMC.

Aan de slijters te Terneuzen, en ook aan de boeren in de kanaalzone, werden evenwel toezeggingen gedaan die beslist niet zijn nagekomen. Verschillende slijters en boeren zouden dan ook graag uittreden, maar worden verhinderd door de financiële consequenties die dit met zich brengt.

Aan de boeren werd destijds gezegd dat ze in geval van aansluiting bij de combinatie van de CMC - een in het westen van het land bestaande organisatie - ook de daar geldende prijzen zouden ontvangen.

De vervoerskosten die er bovenop kwamen werden echter wijselijk verzwegen. Later bleek dat deze ten laste van de boeren kwamen. Men kreeg netto dus minder dan bij de melkfabriek te IJzendijke, hetgeen - aldus het bestuur van „*De Eensgezindheid*” - duidelijk een valse voorspiegeling was. Tijdens een vergadering die toen werd gehouden kwam overigens een telegram binnen van het bestuur van de CMC, waarin tegen de consequenties van de vrachtprijs werd gewaarschuwd.

De voorzitter van de CMMC heeft dit telegram echter verzwegen en het niet op de betreffende vergadering ter sprake gebracht.

Nu zijn „*De Eensgezindheid*” en de roomboterfabriek te Aardenburg inmiddels gefucioneerd, terwijl ook goede, verhoudingen bestaan met de zusterfabriek te Kloosterzande.

De kwestie van de saneringen heeft al de aandacht van de minister gehad en verwacht kan worden dat de betreffende wet nog uitgebreide veranderingen zal ondergaan.

Maar voorzover er thans reeds wettelijke bepalingen zijn, kan men opmerken dat deze in Terneuzen met de voeten worden getreden.

Wettelijk moet de consument nl. de keuze hebben tussen drie melkslijters. Hiervan is in Terneuzen nooit sprake geweest.

De saneringswet stelt voorts, dat er een keer per maand vergaderd moet worden om controle uit te kunnen, oefenen op de grootte der wijken.

Ook dit is in Terneuzen nooit gebeurd. Niet ten onrechte spreekt men dan ook van een dictatoriaal bewind. Maar bovendien is men niet vrij de artikelen van de gewenste fabriek te betrekken.

Door het bestuur van „*De Eensgezindheid*” werd twee maanden geleden zowel per aangetekend schrijven als mondeling, aanvragen gedaan om tot de saneringsregeling te worden toegelaten. Door een bepaalde constructie kan de fabriek nl. ook als slijter optreden. De aanvragen zijn evenwel met een veelbetekenend stilzwijgen beantwoord.

Nu in Zeeuws-Vlaanderen alles in het werk wordt gesteld om industrieën aan te trekken is het wel zeer verwonderlijk, dat een hier gevestigde industrie ronduit wordt geboycot.

Het is niet alleen in het belang van de hier werkende arbeiders maar ook van de boerenstand, dat men zuivelprodukten uit eigen streek kan krijgen.

Dat de strijd met open vizier werd gestreden, blijkt ook hieruit dat de CMMC, vóór zij brak met de Zeeuwsvlaamse zuivelfabriek, grote hoeveelheden zuivelprodukten van „*De Eensgezindheid*” inkocht.

Een paar maanden na de breuk werden deze produkten pas gesleten, met het ongehoorde gevolg dat het klachten regende.

Bij melk is nl. de leveringsdatum moeilijk te controleren, maar bij te lange opslag treedt een scherpe daling van de kwaliteit op.

Het regende derhalve klachten, maar men kan niet aan de indruk ontkomen dat hier willens en wetens werd gehandeld.

In hoger beroep MelksaneringTerneuzen voor Haags gerechtshof

Vrijdagmorgen 8 maart uitspraak

Heeft Terneuzen melksanering of niet? De economische strafkamer van het gerechtshof in Den Haag heeft zich maandagmorgen met deze vraag bezig gehouden. In hoger beroep stonden vier melkslijters A. H., C. A. de G., J. O. M. en D. K. uit Terneuzen en omgeving en de directeur van een zuivelfabriek in IJzendijke J. P. van O. terecht, omdat ze een saneringsovereenkomst niet bij het *bedrijfschap voor de detailhandel melk en melk- en zuivelprodukten* hadden aangemeld, zoals in een verordening van dat bedrijfschap wordt voorgeschreven.

De economische politierechter in Middelburg had hen bij vonnis van 2 oktober 1962 vrijgesproken; van die uitspraak was de officier van justitie in hoger beroep gegaan.

Toen in 1960 de aanmeldingsplicht inging was in Terneuzen al twee keer een saneringsovereenkomst gemaakt: één in 1952 en een nieuwe in 1956. Het bleef grotendeels een papieren overeenkomst. Het enige waar in de praktijk iets van terecht kwam was een wijkindeling, maar andere bij een melksanering horende zaken: een verrekeningssysteem, een vertrouwenscommissie en wat dies meer zij, bleven achterwege.

De economische politierechter had de verdachten vrijgesproken omdat hij het bestaan van de overeenkomst, gezien de onvolkomen uitvoering ervan, niet bewezen achtte. De procureur-generaal bij het hof vond die motivering innerlijk tegenstrijdig.

„*Er is een regeling of er is er geen*”, meende hij, en naar zijn mening is er nog wel degelijk een overblijfsel van de oorspronkelijke regeling.

Ongedaan

Hij leidde dat af uit de verklaring van de verbalisant, een ambtenaar van de algemene inspectiedienst, over de handhaving van de wijkindeling. Deze ambtenaar vertelde namelijk dat hij de deelnemers iedere dag op een bepaalde tijd wel ongeveer op dezelfde plaats in Terneuzen kon aantreffen. Van de kant van de verdediging werd gesteld, dat de deelnemers ook de wijkindeling ongedaan hadden gemaakt, toen ze concurrentie kregen van „*vrije slijters*” die zich van een wijkindeling niets aantrokken. Dat was in 1960 gebeurd, nog voor het ingaan van de aanmeldingsplicht.

De procureur-generaal eiste voor een der slijters, D.K., die z.i. pas aan de regeling is gaan deelnemen toen de aanmeldingstermijn van zes maanden na de datum van ingang der verordening verstreken was, ontslag van rechtsvervolging. Tegen de andere verdachten eiste hij dezelfde straffen als de officier van justitie bij de economische politierechter had gedaan: tegen de slijters *f* 1000 boete, waarvan *f* 750 voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar, tegen de fabrieksdirecteur *f* 2000 boete, waarvan *f* 1500 voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar. De fabrieksdirecteur had aangevoerd dat hij nimmer aan de overeenkomst had deelgenomen. Hij had, toen zijn bedrijf een melkwijk in Terneuzen gekocht en de verkoper in dienst genomen had, gevraagd tot de overeenkomst te mogen toetreden. Op dat verzoek had hij echter nooit antwoord gehad.

De procureur-generaal achtte hem echter toch verantwoordelijk voor het verzuim van zijn werknemer, die wel aan de overeenkomst had deelgenomen en niet aan de aanmeldingsplicht

voldaan had. Voor de melkslijters pleitte mr. C. C. Wabeke, voor de fabrieksdirecteur mr. G. Tichelman, beiden uit Terneuzen. De uitspraak is vrijdagmorgen 8 maart.

IJzendijke

Demonstratie kaasbereiding door de heer Vorsterman Van Oijen

Middelburgsche Courant, 20/11/1883; p. 1/4

Landbouw.

Zondagavond hield de heer Vorsterman Van Oijen, bijgestaan door mej. Van der Plassche, te IJzendijke eene aanschouwelijke voordracht over *Kaasbereiding*. Burgers en burgeressen, zoowel als boeren en boerinnen waren in grooten getale opgekomen en volgden met belangstelling de proef, die bij elk onderdeel toegelicht en soms op geestige wijze gekruid werd. Spreker wees op het verschil dat er in *kaas* bestaat en kwam zoo ook, als van zelf, tot de *boter*. Terecht merkte hij daarbij op, dat hier ten plattelande daarin geen verschil gemaakt wordt en dat de prijzen der kaas en boter in Holland soms meer dan 1/3 uiteenloopen al naar mate van hare innerlijke waarde.

Hoewel iedereen voldaan was over sprekers voordracht, zal het nog lang tot de vrome wenschen behooren, dat de landbouwers alhier tot de kaasmakerij kunnen overgaan, vooral in een tijd als deze waarin de uitgaven tot de meest noodzakelijke moeten worden beperkt en nieuwe proeven, om der wille van de kosten, achterwege moeten blijven, hoe gewenscht die ook zouden zijn.

.....

1893 Wel plannen voor een zuivelfabriek maar geen resultaat

Middelburgsche Courant, 07/11/1893; p. 1

— Men schrijft ons uit Zeeuwsch-Vlaanderen (Westelijk deel):

Het aanleggen van grindwegen komt niet erg vd grond.....

Of het beter gaan zal met de oprichting van een tweede roomboterfabriek in ons district, met name te IJzendijke, waarvoor de heer Van der Noort, kapelaan aldaar, zich bijzonder interesseert, valt te betwijfelen. Men schijnt de zaak niet met stoom maar op den minst kostbaren voet te willen inrichten, zooals in Nederlandsch Limburg geschiedt, waar met een grond-kapitaaltje van $\pm$ f2000 dergelijke fabriekjes als paddestoelen uit den grond verrijzen en zeer goede winsten schijnen af te werpen. Of men bij het opvatten van het idee rekening gehouden heeft met het enorm verschil in toestanden is mij onbekend; *qui vivra verra*. Toejuiching verdient intusschen elke maatregel, die strekken kan om het lot te verbeteren van den landman, dat in menig opzicht niet benijdenswaardig is. Wel moet hij tegenwoordig wat minder pacht opbrengen maar hij geniet ook 40 % minder van zijne granen dan vroeger.

Nieuwsblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen, 16/12/1893; p. 2/4

— Door een aantal veehouders te IJzendijke worden ernstige pogingen aangewend tot het onderling oprichten van eene roomboterfabriek. Eene commissie, bestaande uit de heeren J. B. Timmerman, Iz. Leenhouts Iz. en Joh. Haverbeke Pz., werd reeds gekozen, teneinde die zaak te leiden en tot verdere rijpheid te brengen.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 02/10/1894; p. 2/5

— De pogingen, welke eenigen tijd geleden in het werk gesteld werden om te IJzendijke een coöperatieve zuivelfabriek op te richten, zijn geheel mislukt.

Middelburgsche Courant, 11/12/1893; p. 1/6

— Te IJzendijke vergaderden Donderdag avond een aantal landbouwers uit die gemeente, om de wenschelijkheid van het oprichten eener roomboterfabriek te bespreken. Dertien der aanwezigen verklaarden zich in beginsel bereid, eene onderlinge maatschappij tot dat doel te stichten. Uit hun midden werden de heeren J. B. Timmerman, Iz. Leenhouts Iz.

en Joh. Haverbeke Pz. gekozen, om, als voorloopig bestuur, de voorbereidende werkzaamheden te leiden en maatregelen te nemen om tot grondige kennis eener boterfabriek en ordelijke oprichting eener vereeniging te geraken.

Dit voorloopig comité is bereid aan hen, die nog mochten willen toetreden, inlichtingen te verschaffen.

— Volgens het *Nieuwsblad van Z.-Vl.* heeft de *IJzendijksche stoomtrammaatschappij* wegens de ongunstige omstandigheden, waarin zij blijft verkeeren, het voornemen om van af den 15 December a. s. slechts drie treinen naar Schoondijke te laten loopen.

— Tot gemeente-geneesheer te Breskens is tegen 1 Jan. benoemd de heer dr J. Prins Mellema aldaar.

De raad besloot tot verhooging der opeenten op de pers. bel. met 20, ten einde daaruit de kosten der jaarwedde van den geneesheer te bestrijden. Hij benoemde tot leden van de Nieuwjaars-commissie de heeren J. de Hulster, J. C. H. Snouck Hurgronje, A. du Burck, en I. van Campen; en als leden van het algem. burg. armb. den heer I. van Campen en, in plaats van wijlen J. de Wagemaker, den heer J. P. W. Besemer.

Middelburgsche Courant, 19/04/1894; p. 1/4

— Te IJzendijke moet de oprichting van eene coöperatieve zuivelfabriek, vermoedelijk met handkracht, verzekerd zijn. Uit een voorloopig is een definitief bestuur gekozen, dat binnen kort een drietal van die fabrieken in Limburg zal bezoeken, ten einde zich de noodige inlichtingen te verschaffen.

1897 – 1900 Fabriekje Temmerman

In 1897 kwam er wel een partikulier fabriekje met als eigenaar Ph. F. Temmersman.

In 1900 overleed deze en kwam het fabriekje in de verkoop!

Vlissingse Courant, 22/09/1897; p. 2/4

Door de firma Gebroeders Polak, alhier, is, naar wij vernemen, geïnstalleerd en in werking opgeleverd de volledige inrichting van de Roomboterfabriek van den heer Ph. F. Temmerman, te IJzendijke.

Nieuwsblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen, 08/08/1900; p. 2/4

IJzendijke, 3 Aug. Toen hedenmorgen de knecht, werkzaam in de boterfabriek alhier, aankwam vond hij zijn patroon, de heer Ph. F. Temmerman, die even te voren zich derwaarts had begeven, levenloos aan de machine liggen.

Eene plotselinge ongesteldheid schijnt aan het leven van den algemeen geachten man een einde te hebben gemaakt.

Middelburgsche Courant, 15/08/1900; p. 4/4

BOTERFABRIEK TE KOOP.

Tengevolge van het overlijden van den heer Ph. TEMMERMAN, is zijne nog nieuwe, geheel naar de eischen des tijds ingerichte

BOTERFABRIEK

te IJZENDIJKE UIT DE HAND TE KOOP.
Inlichtingen geeft CLEMENT CARPREAU,
Administrateur te IJzendijke.

Breskensche Courant, 19/07/1902; p.

De Notaris H. G. Hammacher te Groede is voornemens om op

Donderdag 24 Juli 1902, des namiddags te 2 ure, in het koffiehuis van den Heer C. A. TEMMERMAN op het dorp Schoondijke, krachtens artikel 1223 van het B. W. in eene enkele zitting, in het openbaar te verkoopen:

een Woonhuis en Boterfabriek

met de daarbij behorende machines en overige goederen, die als onroerend door bestemming daartoe behooren, te IJzendijke, kadastraal bekend Sectie E no. 533, zijnde 5 aren 5 centieren eigen grond en het recht van erfpacht tot 31 December 1972 op 5 aren 85 centieren.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen ten kantore van genoemden Notaris, alwaar de veilconditien ter inzage liggen.

ZEGT HET VOORT.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 16/08/1902; p. 1/6

— De heer J. Buijze te IJzendijke is benoemd tot directeur-boekhouder van de roomboterfabriek te Ter Apel (Gron).

Zierikzeesche Nieuwsbode, 23/08/1902; p. 3/4

BOTERFABRIEK.

Wegens overlijden van den eigenaar is de over drie jaar volgens het nieuwste systeem ingerichte puik onderhouden Stoomboterfabriek te IJZENDIJKE voor **de helft van den inkooprijs** te koop.

De Stoommachien (14 paardenkracht) ook geschikt voor molen of brouwerijen, is ook afzonderlijk te koop.

Te bevragen bij Weduwe PHILIBERT TEMMERMAN te IJzendijke.

1929 IJzendijke Roomfabriek

Middelburgsche Courant, 1929-07-25

Maandagavond vergaderden de leden der roomboterfabriek te IJzendijke. Door den heer I. Brevet wordt verslag uitgebracht over den bouw, den aankoop van machines enz. Het bestuur heeft voor de betrekking van directeur benoemd den heer K. de Vries te Oostwoud (N. H.). Volgt regeling van roomvervoer. Het bestuur deelt mede, alles onder het oog te hebben gezien. Per tram komt het veel te duur, per wagen is de route, Iederen morgen af te leggen, ± 150 K.M., veel te groot: Het bestuur stelt voor om over te gaan tot aanschaffing van een tweetal auto's tot ophaling van den room. Na eenige bespreking wordt aldus besloten en wordt het bestuur gemachtigd, tot aankoop over te gaan.

Besloten wordt, zich aan te sluiten bij het botercontrolestation te Eindhoven (BCE), wat noodig is om rijksmerk te bekomen voor den export van boter. Eveneens zal worden aangesloten bij den Noord Brabantschen Zuivelbond (NBZ). De kosten zijn zeer gering en bedragen nog geen halven cent per K.G. boter.

De heer Zwagerman hield een korte bespreking over te houden melkcursussen, welke zullen bestaan uit 8 weken practisch melken op een hoeve in deze omgeving en drie theoretische lessen.

Goessche Courant, 18/10/1929; p. 1/8

Provincienieuws

Opening boterfabriek.

Nadat in 1927 te Kloosterzande en in 1928 te Aardenburg een coöperatieve boterfabriek werden geopend, is Maandag de derde in Zeeuwsch-Vlaanderen en wel die te IJzendijke geopend. Na een welkomstrede van den voorzitter den heer Waes, heeft de Commissaris der Koningin in Zeeland, de heer jhr. mr. J. W. Quarles van Ufford, in een van groote belangstelling getuigende rede, waarin hij wees op het groote voordeel van kunstmatige boterbereiding, waardoor o.a. het werk van de boerinnen wordt verlicht en de hygiëne wordt bevorderd, de fabriek, die heden gaat werken, geopend verklaard.

Ook de Rijkszuivelconsulent in Zeeland, de heer C. Zwagerman, hield een rede om doel en inrichting van de fabriek uiteen te zetten.

Er wordt naar gestreefd spoedig een derde fabriek in W.-Zeeuwsch-Vlaanderen n.l. te Nieuwvliet te openen, waardoor dan geheel het voormalige vierde district van Zeeland samen zal werken om goede boter te vervaardigen, die beter in prijs is dan de boerenboter en ook geschikt is voor export.

Een eigenaardigheid in deze streek is, dat men de melk op de boerderij blijft ontroomen en alleen den room naar de fabriek zendt, dit bespaart vervoerkosten.

Opening Coöperatieve Zuivelfabriek *Eensgezindheid* te IJzendijke.

Maandagmiddag is de derde zuivelfabriek in Zeeuwsch-Vlaanderen geopend. Nadat in 1927 de eerste te Kloosterzande was gesticht, volgden in 1928 en '29 resp. Aardenburg en IJzendijke.

Ongeveer 2 uur heette de voorzitter de heer Van Waes de vele aanwezigen welkom, in het bijzonder den Commissaris der Koningin, den burgemeester van IJzendijke, de Commissie ter bevordering van de belangen van Zeeuwsch Vlaanderen, den pastoor van IJzendijke, de vertegenwoordigers van de landbouworganisaties van het IVE district, en van Ceres, de vereeniging van vrouwen uit den landbouwersstand, den voorzitter van den Brabantschen Zuivelbond en de vertegenwoordigers der zusterorganisaties in Z. Vlaanderen, en ten slotte de leden met hun vrouwen.

De totstandkoming nagaande, memoreerde spr. de groote medewerking van den heer Van Tiggelen, op wiens terrein de fabriek is gebouwd. Alleen de watervoorziening bracht eenige moeilijkheden mede en daarom wees spr. hier op de groote waarde van een waterleiding. Het aantal leden bedraagt thans 101.

In overleg met den heer Zwagerman werden de plannen tot in bijzonderheden vastgesteld, terwijl de heer Brevet als administrateur bijzonder veel en goed werk heeft verricht. Beide heeren bracht spr. daarvoor hartelijk dank.

De boerenleenbanken te IJzendijke, Biervliet en Oostburg waren bereid tegen zeer billijke rente geld te leenen. Onder opzicht van den heer Andriessse werd de heer Clays uit IJzendijke aannemer.

Spr. brengt dank aan den aannemer en uitvoerders en hun arbeiders en speciaal den veearts, den heer Willems, die was propagandist, opzichter en steeds de hulpvaardige adviseur. Maar niet minder dank brengt spr. aan den commissaris van Tiggelen, die steeds gereed stond te helpen, bergruimte afstond, werkrachten ter beschikking stelde. Als de leden naar dit voorbeeld werken, moet de zaak schitterend slagen.

Ook de medebestuurleden brengt spr. dank voor hun medewerking. Den leden vraagt spr. vertrouwen in bestuur en leiding. Met het Prov. overheid was reeds samengewerkt voor de stroomlevering. Ook voor het transport over de Schelde zal nog wel eens onderhandeld moeten worden. Spr. kent den Commissaris als een helper op elk terrein. En daarom zal hij, die steeds heeft getoond veel voor Zeeuwsch-Vlaanderen te voelen, zeker dan medewerken.

De Commissaris der Koningin verkrijgt hierna het woord, om de fabriek te openen. Het was hem zeer aangenaam aan de uitnodiging te voldoen en hij dankte hartelijk voor het vriendelijk welkomswoord van den voorzitter.

De uitnodiging stelt spr. daarom zoo op prijs, omdat het thans de eerste maal is, dat hij in de gelegenheid is uitdrukking te geven aan zijne belangstelling voor een der oudste bronnen van inkomen voor velen in deze provincie, voor de veehouderij en de zuivelbereiding. Spr. heeft reeds meer malen volledige instemming betuigd met het oordeel, dat op Zeeland's rijken bodem de eigenlijke landbouw wel steeds het hoofdmiddel van bestaan zal blijven, en ook verschillende malen zich een voorstander betoond van de ontwikkeling van den tuinbouw en de

oottteelt, mits de ontwikkeling daarvan ongedwongen plaats vindt en o.m. gepaard gaat met een goed ingericht veilingswezen en met de nodige vakkennis, opgedaan door degelijk tuinbouwonderwijs en zoo mogelijk praktische opleiding.

Ook de veehouderij zal als in West Zeeuwsch-Vlaanderen, in dit deel der provincie worden als regel de beste stieren aangetroffen en aldaar wordt het meest aan de controle van melkvee gedaan. De fokcentrale in Oostburg telt ongeveer 125 leden en 7 aangesloten verenigingen, voor veeverbetering. In W. Z.-VI. wonen ruim 1000 veehouders met ongeveer 14000 stuks rundvee, waaronder ongeveer 4000 melk koeien.

Tot voor 1928 werd de boter hier uitsluitend op de boerderijen bereid en ongeveer 400.000 K.G. of 14 K.G. per hoofd der bevolking geproduceerd. Doch ook hier gaat men meer en meer de bezwaren voelen en spr. wijst allereerst op de grote zorgen waaronder de Zeeuwsche boerinnen in figuurlijken zin gebukt gaan, al is het dan ook gelukkig niet ten koste van hare blijmoedigheid en opgewektheid van geest. Op de boerinnen rust o.m. de zorg voor het melkvee, voor het melken, voor de boterbereiding, voor de kalveren, de varkens, de kippen en ander pluimvee. Maar de Zeeuwsche boerin wil en moet allereerst zijn de trouwe gade van haren echtgenoot, de zorgzame moeder harer kinderen de huisvrouw, die over voldoende tijd kan beschikken om haar huishouden net en proper te bestieren. Zij mag niet worden de slavine van haar werk. Vooral in den tegenwoordige tijd, waarin ook ten platten lande vrouwelijk personeel veelal zoo moeilijk is te krijgen, ziet de boerin hare taak nog toenemen, indien zij van een gedeelte daarvan kan worden bevrijd, zal zulks niet alleen haar, maar ook haar huisgezin in hoge mate ten goede komen.

In de tweede plaats rijst de vraag of uit hygiënisch oogpunt beschouwd de boerenwoningen met vaak minder goede kelders wel in alle opzichten geschikt zijn voor de boterbereiding, terwijl ook gemis aan goed water een oorzaak is, dat de boerenboter in kwaliteit achter staat bij fabrieksboter.

Er is bovendien steeds enige overproductie, de boter is minder geschikt voor uitvoer en mist het Rijksmerk. de prijs van boerenboter is lager dan van fabrieksboter. Als gemiddelde prijs per K.G. gold in 1928 *f* 1.64, 1927 *f* 1,68½ en 1928 *f* 1.81 en voor fabrieksboter resp. *f* 1.97; *f* 2.03½ en *f* 2.12½. Dit alles heeft geleid tot opkomst der fabriekmatige zuivelbereiding, en in 40 jaar zijn ongeveer 9000¹³ fabrieken in ons land opgericht. Het stemt tot grote vreugde dat voor enige jaren de eerste Zuivelfabriek in Z.-VI. werd opgericht. Aan Kloosterzande komt daarvoor de eer toe. De Coöp. fabriek aldaar in 1927 opgericht, telt nu 99 leden en de jaarlijkse boterproductie bedraagt 50.000 K.G. In Juni 1928 volgde Aardenburg met 63, nu 148 leden en een productie van plus minus 80.000 K.G. Spr. juicht het toe, dat ook de landbouwers in deze omgeving hebben ingezien, dat op het gebied van de zuivelbereiding een eendrachtige samenwerking hun voordeel zal kunnen zijn.

Spr. brengt alle hulde aan hen, die daartoe den stoot gaven. Naast de bestuursleden was dit zeker den heer Zwagerman en spr. weet in den geest van allen te spreken, wanneer hij hem alle lof en warmen dank brengt voor zijn ijver en toewijding, voor de moeite die hij zich heeft willen getroosten en voor de overtuigende wijze, waarop hij het nut en de voordelen der oprichting ener fabriek heeft uiteengezet. Hem brengt spr. daarom naast het bestuur allereerst zijne gelukwensen met het welslagen zijner bemoeiingen. Spr. wijst er dan op, dat er in Zeeland en misschien ook elders in den laatsten tijd een zeker depressie op coöperatief gebied heerscht. Misschien vindt dit zijn oorzaak in de **ongunstige resultaten, met den bietenbouw,**

---

13 Vermoedelijk nul te veel; 900 -zhu.

maar juist daarom mag het te meer op prijs worden gesteld, dat men thans voor deze fabriek den coöperatieve grondslag heeft aangedurfd. Van harte hoopt spr. dat deze vorm van samenwerking den leden der vereniging ook tot financieel voordeel zal mogen strekken. De 100 leden zullen zeker door vele andere worden gevolgd.

Met genoegen vernam spr. dat er ook plannen bestaan voor een fabriek te Nieuwvliet ¹⁴ en dat de 3 fabrieken zullen werken elk in een afzonderlijk gebied, zoodat onderlinge concurrentie uitgesloten zal zijn. Spr. wijst dan op het eigenaardige dat hier de room naar de fabrieken gaat en hoopt dat men inzake het ontromen der melk met zijn tijd zal mede gaan en binnenkort dat ontromen algemeen electrisch zal geschieden. Het afgeleverde product zal misschien op den duur nog in waarde kunnen stijgen zodra in Zeeuwsch-Vlaanderen de zoo dringend noodzakelijk drinkwatervoorziening tot stand komt. Het zal vanzelf spreken, dat de landbouwers ten volle inzien en erkennen dat die drinkwatervoorziening ook voor hunnen veestapel van uitnemend belang zal zijn, zodat zij wel niet zullen aarzelen hunne volle medewerking aan eene spoedige invoering dier drinkwatervoorziening te verlenen.

Den wens uitsprekende, dat deze zuivelfabriek onder God's zegen zal mogen strekken tot meerderen bloei van deze landstreken - aldus spreker - en tot geluk en voorspoed der landbouwers verklaar ik de fabriek voor geopend.

Vervolgens kreeg de heer Zwagerman het woord. In een uitvoerige rede ging spr, de allereerste pogingen in samenwerking met de heren Brevet en Van Waes na, om daarna de te verwachten resultaten en voordeelen te bezien. Daartoe is evenwel nodig samenwerking van vertrouwen tussen allen, die aan de coöperatie verbonden zijn.

Tot slot gaf spr. een verklaring van de inrichting van het bedrijf om te eindigen met een woord van hulde aan de Zeeuwsch-Vlaamsche boerin.

Door de jonge juffrouw L. van Tichelen werd Mevr. Zwagerman een bouquet aangeboden Na een rondwandeling door de fabriek eindigde deze belangrijke middag met een samenkomen in het café Lievens.

Bleskensche Courant, 03-02-1932; p.7/4

IJZENDIJKKE.

In tegenwoordigheid van den heer Zwagerman vergaderden de leden der Coöp. Roomboterfabriek alhier. Er waren een 120-tal leden tegenwoordig. De schuld per aandeel is gedaald van f 85,- tot f 80,-. Het aantal leden bedraagt 430, waarbij 10 Belgische leveranciers met 41 koeien. Van Nieuwvliet en omgeving zijn 28 deelnemers met 104 koeien.

Aan room was geleverd 335.817 k.g. waaruit 85301 k.g. boter werd gemaakt, welke f 117.767,10 heeft opgebracht, dat is gemiddeld f 1,38 per k.g. Bij de reserve werd bijgeschreven f 1589,63, zoodat het reservefonds f 3657,84 bedraagt. De gemaakte onkosten per k.g. boter bedroegen 17,65 ct. tegen 20,503 ct. het vorige jaar. De heer Zwagerman zeide dat een coöperatie moet zijn als een glazen huis, de leden geheel kunnen doorkijken en ondersteunde het verzoek van sommige leden de beschrijving der onkosten nog duidelijker te doen zijn.

---

14 In Nieuwvliet kwam geen roomfabriek. Zie voorgaande lezing van C. Zwagerman in Cadzand

Ook legde de heer Zwagerman nog eens uit wat het doel is van het reservefonds n.l. onvoorziene groote veranderingen aan machinerieën te kunnen bekostigen. Daarna besprak hij de crisis en de pogingen die in het werk worden gesteld de prijzen der zuivelproducten op een hoger peil te brengen. Sommige leden achtten den boerinnendag onnoodig onkosten *f* 1 per hoofd. Het bestuur en het merendeel der leden achtte het nut ervan groot. In Mei zal er weer een gehouden worden. Voor de levering van goede room zullen dit jaar premies worden gegeven. Er werd besloten *f* 10 subsidie te geven aan den te houden fokveedag.

De heer Zwagerman spoorde aan tot gezamenlijke aankoop van Deensche fokvarkentjes, die naar zijn meening zeer geschikt zijn voor deze streek en veel zwaarder zijn dan de Z.-Vlaamsche.

De aftredende bestuursleden de heeren Van Waes, Wijffels, Doens en Van Hoeve werden herkozen. Tot lid van de commissie van toezicht werd gekozen de heer H. J. Cammaert te Hoofdplaat. Bij de rondvraag vroeg de heer A. de Smet den prijs der karnemelk voor de leden te verminderen. De directeur zegt, dat dit niet mogelijk is, daar dan de prijs der ondermelk ook moet worden verminderd. De heer Veraart vroeg of het niet mogelijk is op de fabriek het vetgehalte van de melk voor ieder der koeien vast te stellen. De directeur zeide dat dit wel kan, doch dat daarvoor het aangewezen lichaam is de melkcontroleverenigin

IJZENDIJKE. - Start propagandaweek Zuivelproducten

Propaganda-week. Gisteren (Maandag) is de propaganda-week voor het gebruik van zuivelproducten, georganiseerd door de Coöp Roomboterfabriek alhier, begonnen. Tot deelname zijn uitgenoodigd de dames of dochters der afnemers van de fabriek. IJzendijke was het eerst aan de beurt.

Te 2 uur, toen het fabrieksgebouw geheel gevuld was met genoodigden, heette voorz. van Waes allen welkom en verklaarde hij de propaganda-week voor geopend. Hierna hield burge-meester Hendrikse een speechje waarin hij herinnerde aan het gedurende het 7-jarig bestaan der fabriek tot stand gebrachte en het bestuur en de directie prees voor hun kundige en energieke leiding. Vervolgens werd het woord gevoerd door den voorzitter van de Provinciale Propagandacommissie voor verbruik van zuivelproducten, de heer Zwagerman. Wijzend op de belemmeringen die het buitenland den invoer van onze zuivelproducten in den weg legt be-toogde hij de noodzakelijkheid van grooter binnenlandsch verbruik. Zoowel de producent als de consument zijn hiermede gebaat, hoewel ieder dezer op andere wijze. Spr. verklaarde in grove trekken de bewerking die de melk in de fabriek ondergaat en wees op de groote voor-deelen van fabriekmatige boterbereiding.

De directeur K. de Vries nam nu de leiding over en voerde den aanwezigen langs de inmid-dels in werking gebrachte machines, hun daarbij de verschillende bewerkingen verklarend. Dochters van enkele leden boden vervolgens ververschingen aan. Door ir F. Holleman, vast medewerker van de propaganda-kern Zeeland van het Zuivel-bureau werd hierna een lezing over het onderwerp „*De Zuivel als voedsel in het algemeen*” gehouden, welke lezing door al-len vol aandacht werd gevolgd. Het laatste punt van het programma bestond in de vertoning van de Zuivelfilm.

De volgende dagen, tot en met Vrijdag a.s. zullen de afnemers uit Breskens, Schoondijke, Groede, Biervliet, Hoofdplaåt, Nieuwvliet, Cadzand, Zuidzande en Retranchement, alsmede de twee landbouwhuishoudcursussen van Schoondijke worden ontvangen.

**Breskensche Courant,
07/12/1937; p. 3/4**

De besturen van de Roomboterfabrieken te IJzendijke en te Aardenburg, benevens de besturen van den Chr. Boerenbond, de Kring Oostburg van de Z.L.M., de C.B.T.B., de Vereeniging van Oud-Leerlingen aan de Landbouwwintercursussen, de bestaande Onderlinge Veeverzekeringsmaatschappijen in Z.-Vl. W. D., de Fokcentrale en de Kring Oostburg van de Vereeniging tot Verbetering van het Rundvee, hebben besloten in Z.-Vl. W. D., als Onderafdeeling van de Prov. Vereeniging tot oprichten van een vereeniging tot Bestrijding van de Tuberculose, waarvan de kosten ruim geraamd zullen bedragen **45 cent per dier.**

VEEHOUDERS, die lid willen worden van bovengenoemde Vereeniging tot bestrijding van de Tuberculose en zich nog niet als lid opgaven, worden verzocht zich alsnog op te geven **uiterlijk op 14 December a.s.** bij één der ondergeteekenden, n.l.:

De Directeuren van de beide
voornoemde Boterfabrieken.

G. D. van den Bossche, Oostburg.

J. B. Becu-de Hullu te Groede.

W. J. de Hullu te Zuidzande.

Iz. Risseeuw-Brakman, Zuidzande.

A. I. Leenhouts, Retranchement.

Iz. Brevet Jr te Oostburg.

Cam. Vercraeije te Aardenburg.

IJZENDIJKKE. De leden der Coöp. Roomboterfabriek „*Eensgezindheid*” hielden hun algemene jaarvergadering. Wegens Ontstentenis van den voorzitter, den heer A. H. van Waes, werd de vergadering geleid door vice-voorzitter A. Leenhouts. Als bestuursleden werden herkozen de heren A. H. van Waes, E. Thomaes en A. van Tiggelen. Tot lid van de commissie van toezicht werd benoemd de heer P. Phont. Aan het jaarverslag over 1939 ontlene wij: Van 170 leden en 48 leveranciers werd ontvangen 309.659 kg room en melk. Hieruit werd bereid 84.341 kg boter, welke f 119.325,31 opbracht, zijnde f 1,41 Per kg netto. Aan bijproducten is -verkocht voor f 9579,02, terwijl de roomverkoop f 199,71 heeft opgebracht. De algemene onkosten hebben bedragen f 20.965,11.

De rijkszuivelconsulent, de heer, Zwagerman, hield een beschouwing over de door de fabriek bereikte resultaten waarbij hij tot de conclusie kwam, dat de uitkomsten, ondanks alle moeilijkheden, zeer goed zijn geweest. Hij vergeleek hiermede de opbrengsten bij de zelfkarnende boeren en kwam via gedetailleerde becijfering tot de conclusie dat de uitkomsten der zelfkarners minder gunstig zijn, waarbij nog komt dat laatstgenoemden bovendien zelf de vereiste werkzaamheden moeten verrichten.

Over de Positie der zuivelproducten kon spr. over het algemeen zeer weinig zeggen, wijl de toestand onzekerder is dan ooit tevoren en het de regering alle moeite zal kosten den veehouder een redelijk bestaan mogelijk te maken. Ofschoon geen betrekking hebbend op het zuivelbedrijf, ried spr. den aanwezigen aan, de eerstdaags verschijnende brochure over paardenarbeid op de Zeeuwsche bedrijven goed te lezen, daar hierin zeer waardevolle gegevens zijn opgenomen.

Directeur De Vries gaf tenslotte nog een overzicht over de afgelopen 10 jaar.

IN WEST-ZEEUWSCH-VLAANDEREN

Geen eenheid in coöp. „Eensgezindheid”....

Melkfabriek IJzendijke heeft uitbreidingsplan

„Eensgezindheid” luidde de naam van de coöperatieve zuivelfabriek en melkinrichting te IJzendijke, waarin sedert enkele jaren de coöperaties van Aardenburg en IJzendijke verenigd zijn. Maar de ledenvergadering, die gistermiddag in het jeugdgebouw van IJzendijke werd gehouden gaf nog niet blijk van veel eensgezindheid..... Bij tijd en wijle stond een „groep Aardenburg” fel tegenover een „groep IJzendijke”. Werd er door een lid van de ene partij iets behartigenswaardigs gezegd, dan applaudiseerde de ene groep luidruchtig, terwijl de andere groep veelbetekenend het zwijgen er toe deed. Ook omgekeerd was dat het geval.

Bij een bestuursverkiezing en later bij de rondvraag kwam naar voren, dat ook in het bestuur de „eensgezindheid” niet altijd aanwezig is. Zo betoogde een bewogen J. Hiel uit Sint-Kruis: „Het bestuur is in twee delen gesplitst. Er bestaat een vete tussen U. Er is een zeer slechte samenwerking in het bestuur. En zolang het aan de top niet goed is kan het in heel de coöperatie ook niet goed zijn”.

De heer Hiel kreeg veel bijval van de leden uit Aardenburg en omstreken en tenslotte fulmineerde zijn aanklacht in een motie van wantrouwen tegen het bestuur. Op dat moment echter wierp de heer S. Dijkstra, secretaris van de Brabantse Zuivelbond - waaronder „Eensgezindheid” ressorteert - olie op de golven. „Een motie van wantrouwen is een zeer ernstige stap”, zo zei hij. Hij herinnerde er aan dat de fabrieken Aardenburg en IJzendijke twee jaar geleden samen waren gegaan, „maar helaas is de juiste harmonie nog niet bereikt” zo meende hij.

Compromis.

De heer Dijkstra voorkwam echter aanvaarding van een motie van wantrouwen door met stemverheffing toe te zeggen, dat het voltallige bestuur van de Brabantse Zuivelbond een dag naar IJzendijke zal komen om met alle bestuursleden van „Eensgezindheid” te praten en dan ook voorgoed de geschillen uit de wereld te helpen. Ook de heer Hiel vond dit een uitstekend compromis. binnen enkele maanden zal de vergadering opnieuw bijeenkomen om de zaak te beklinken.

Daarna voorkwam de heer Dijkstra nogmaals dat de kloof tussen de twee groepen dieper werd. Dat was toen een lid uit IJzendijke in het vuur van de debatten uitriep: „Aardenburg is twee jaar geleden uit financiële nood bij ons gekomen en nu willen ze de zaak op stellen zetten”. Dat veroorzaakte laaiende bijval aan de ene kant en een storm van protesten anderzijds. Velen wilden daarop het woord....

De heer Dijkstra leidde het debat echter in rustiger banen door met klem te stellen, dat „niet armoede van Aardenburg – waarvan geen sprake was - maar samenwerking – waarmee betere resultaten bereikt kunnen worden – aanleiding was voor de fusie”.

Tenslotte ging de vergadering akkoord met het voorstel om de Brabantse Zuivelbond eerst het bemiddelende werk te laten doen in het bestuur. Omdat niet voldoende leden aanwezig waren voor een statutenwijziging, zal „Eensgezindheid” binnen drie maanden toch weer een vergadering moeten uitschrijven voor deze wijziging. Tijdens deze vergadering zal de zaak verder besproken worden en zal het bestuur in harmonie achter de tafel zitten.

Voor-vergadering

Tevoren had voorzitter L. C. C. Cammaert zijn misnoegen nog geuit, dat het voormalig bestuur van Aardenburg reeds woensdagavond in een vergadering te Aardenburg de agenda, voor deze algemene ledenvergadering had besproken met leden uit Aardenburg en omgeving. De heer C. van Belleghem, oud-bestuurslid van Aardenburg en thans bestuurslid van „Eensgezindheid” antwoordde echter, dat dit niet meer was geweest dan een voorlichting op verzoek van enkele leden.

Bij de bestuursverkiezing werden de aftredende bestuursleden C. van Belleghem en J. van de Sluis herkozen. In de plaats van de heer Ph. Haverbeke werd echter gekozen de heer J. Hiel met 222 tegen 199 stemmen.

Verder werd nog bekendgemaakt dat „Eensgezindheid” grote plannen heeft om de melkfabriek uit te breiden. Hiervoor was reeds een voorstel - machtiging voor een bedrag boven de 50.000 gulden – op de agenda geplaatst. Omdat echter de statutenwijziging van de agenda moest worden gevoerd werd ook dit punt aangehouden

In zijn openingswoord had voorzitter Cammaert een uitvoerige terugblik geworpen op de beruchte melkstrijd in Zeeuwsch-Vlaanderen. Tenslotte echter waren de verschillende fabrieken (IJzendijke, Kloosterzande, de Combinatie uit Rotterdam en Hollandia uit Vlaardingen) tot een overeenstemming gekomen.

1959

[Zie bij Terneuzen](#) 1959 / '60 over een melkoorlog, waar *IJzendijke* deel aan had.

ZUIVELFABRIEK IJZENDIJKE KAN WEER 15 JAAR VOORUIT

Minder boeren meer melk

IJZENDIJKE - Het nieuwe fabriekscomplex van de coöperatieve zuivelfabriek en melkri-
chting *Eensgezindheid* aan de Mauritsweg te IJzendijke is ongeveer vier weken geleden in
bedrijf genomen. Het nieuwe gebouw, dat men vanaf de weg nauwelijks kan zien, steekt
schril af bij de oude gebouwen, die binnen korte tijd aan een algehele revisie zullen worden
onderworpen. „*In september zal de officiële opening met een feestelijk tintje plaatsvinden*” al-
dus de heer J. P. van Oers, de man die sinds 24 jaar dit bedrijf leidt. „*Melk verwerken op de
meest economische wijze*”. De nieuwe fabriek biedt de technische mogelijkheden daartoe. De
fabriek voorziet West-Zeeuwsch-Vlaanderen en een deel van de kanaalzone van zuivelpro-
dukten, die gefabriceerd worden uit de grondstoffen die 520 veehouders in West-Zeeuwsch-
Vlaanderen dagelijks inbrengen. De veehouderij toont een voor de melkverwerking gunstige
ontwikkeling: het aantal veeboeren wordt steeds kleiner maar de eenheden waarin zij hun pro-
dukt aanvoeren zijn zoveel groter dat de totale aanvoer voortdurend stijgt. In 1960 werd 5
miljoen kg melk de fabriek binnengebracht en dit jaar verwacht men een totale aanvoer van 8
miljoen kg; de produktie zal onder meer bestaan uit ongeveer 4 miljoen kg zuivelprodukten
voor de consumptie in deze streek.

Door de opkomst van het toerisme in West-Zeeuwsch-Vlaanderen is de behoefte in het zo-
merseizoen een veelvoud van die in de winter. Het is begrijpelijk als men bijvoorbeeld de be-
volking van Cadzand beziet, die in de zomer 30 maal zo groot is als in de winter. Blijft er
melk over dan wordt de produktie van melkpoeder ter hand genomen of wordt er melk door-
geleverd aan de Coöperatieve Melkvoorzieningsorganisatie OverijselGelderland. Bovendien
blijkt de randstad nooit van melk verzadigd te zijn.

De heer Van Oers is van mening dat deze fabriek de komende vijftien jaar voldoende capaci-
teit zal hebben om de boerenmelk in deze streek te kunnen verwerken.

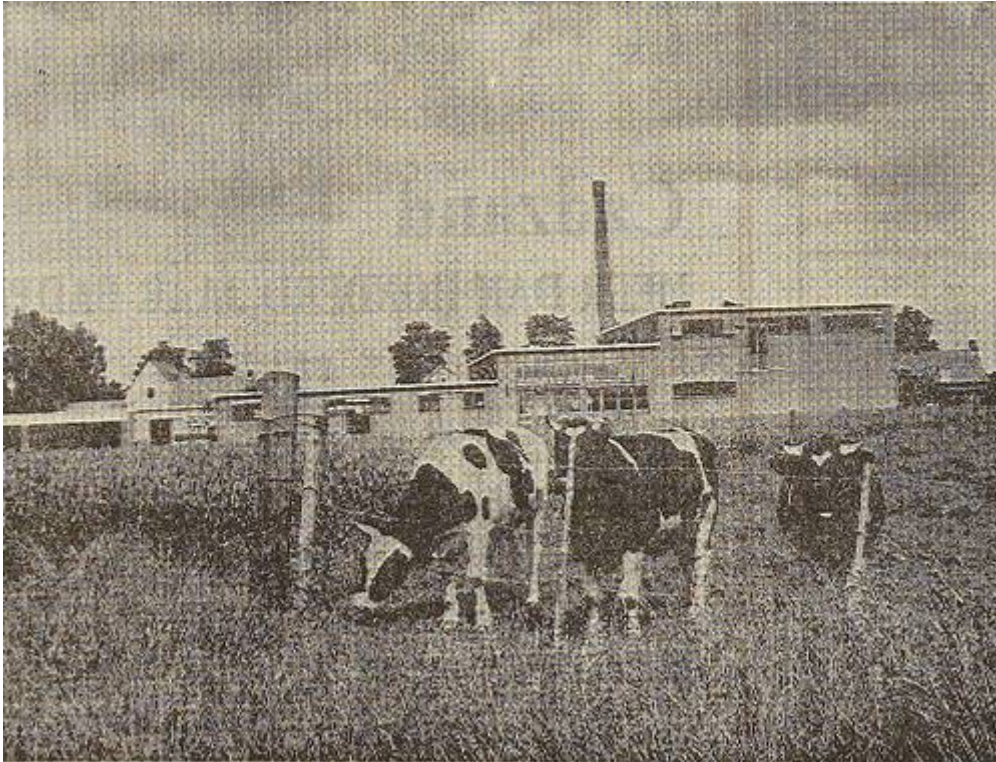
KOSTEN

Met de bouw van het nieuwe fabriekscomplex werd in oktober 1965 een begin gemaakt. De
kosten bedroegen f 600.000, die voor een deel met *het spaargeld* van de coöperatie en verder
met geleend geld betaald werden. De heer Van Oers: „*Voor de boer betekent het geen cent
meer aansprakelijkheid*”.

De melkprijs heeft door de nieuwe produktie-eenheid geen wijziging ondergaan: De afschrij-
ving is naar die constante prijs bepaald. De tweede fase noemden we al even: de vernieuwing
van de oude fabriek waarin het centrifugelokaal, de melkontvangst en de Botermakerij ge-
vestigd zijn. Niet alleen technisch, maar ook qua vormgeving zal dit deel van het bedrijf wor-
den aangepast aan de eisen. De nieuwe fabriek is modern van opzet.

Het produktieproces is in hoge mate geautomatiseerd: aan-en afvoer van kratten bijvoorbeeld
gaat per transportbaan, die in de vloer ligt verzonken, zodat de baan geen obstakel vormt en
het stapelen en ontstapelen van kratten vraagt geen mankracht meer. De distributie van de
produkten vindt plaats met eigen wagens; alleen doorleveringsprodukten worden afgehaald.

De geschiedenis van de zuivelfabriek begint in 1929. Toen bestond de produktie uit roomboter. In 1959, toen de basis van de fabriek al lang was verbreed tot zuivelfabriek, werd een fusie aangegaan met de zuivelfabriek in Aardenburg. Over fusie tussen zuivelfabrieken en melkcentrales wordt al lang gedacht en gesproken. Kloosterzande voorziet Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen van zuivel (5,2 miljoen kg per jaar) en in Terneuzen verwerkt de *combinatie* Rotterdam ongeveer 2,5 miljoen kg veehoudersmelk per jaar om in de behoefte van de kanaalzone (Terneuzen, Axel) te voorzien. „*Wij zijn niet tegen een fusie op een gezonde economische basis*” zegt de heer Van Oers. Die basis is momenteel nog niet aanwezig: fuseren heeft nog geen nut. Het hangt nauw samen met de groei van de fabrieken. De fusiemogelijkheid zou alleen naar economische maatstaven en niet naar tradities moeten worden afgewogen.

NIEUWBOUW ZUIVELFABRIEK IN IJZENDIJKE GEOPEND

IJZENDIJKE. - Met een druk op de knop heeft burgemeester J. J. M. Ficq van IJzendijke dinsdagmiddag een nieuwe afdeling van de coöperatieve zuivelfabriek „Eensgezindheid” GA in bedrijf gesteld. De handeling van IJzendijkjes eerste burger bracht de spoel- en vulmachines op gang. Bestuur, directie en een groot aantal genodigden waren van dit gebeuren getuige.

De nieuwe afdeling melkinrichting van de IJzendijkse zuivelfabriek kwam begin deze zomer gereed. Achter het bestaande gebouwencomplex werd een nieuw gebouw neergezet, waarin een deel van het machinepark werd overgeplaatst. De kosten van de uitbreiding beliepen inclusief inrichting ongeveer een half miljoen. gulden.

Voorzitter J. Plasschaert verzekerde in zijn welkomstwoord dat er tevens rekening is gehouden met de toekomst. Het doel van de uitbreiding noemde hij tweeledig: de fabriek moet een produkt kunnen afleveren dat aan alle eisen van de consument voldoet en de melk uit de streek moet op een zo goed mogelijke wijze verwerkt kunnen worden. Burgemeester Ficq noemde de fabrieksuitbreiding een „werk van daadkracht, van wijs bestuursbeleid en vooral van uithoudingsvermogen”. „Deze fabriek is uit de gemeenschap van IJzendijke niet meer weg te denken”, aldus de burgemeester. Hij verzekerde dat het gemeentebestuur met de totstandkoming van de nieuwbouw even blij is als de coöperatie. „Relatief veel mensen vinden hier immers hun werk”.

De zuivelfabriek in IJzendijke werd in 1929 opgericht. Het bedrijf verwerkt thans 8 miljoen liter per jaar. Deze hoeveelheid is uitsluitend afkomstig uit West-zeeuwsch-Vlaanderen, voornamelijk uit het gebied langs de grens. Bij de coöperatie zijn 420 leden aangesloten. Daarnaast zijn er nog 80 niet-aangesloten melkleveranciers. Jaarlijks wordt 1,2 miljoen liter melk tot melkpoeder verwerkt. De produktie omvat vrijwel het gehele scala van melkprodukten, zoals yoghurt, vla's en natuurlijk ook boter.

Vooraf in de zomermaanden draait het bedrijf op volle capaciteit, omdat de recreatie langs de kust een sterke stijging veroorzaakt van de vraag naar melk en melkprodukten. Het bedrijf is sterk gemechaniseerd. Het transport van flessen en kratten verloopt via transportbanden en transportkettingen. Volautomatische vulmachines verzorgen het vullen en sluiten van de flessen. Na de opening door burgemeester Ficq was er voor de genodigden gelegenheid het bedrijf te bezichtigen. Het bestuur van de coöperatie en de directie van het bedrijf recipieerde in een van de bijgebouwen.

Zuivelfabriek IJzendijke zou in 1973 sluiten

Zierikzeesche Nieuwsbode, 03/02/1972; p. 16/17

STREEKNIEUWS

Gunstige melk-productieprijs

Op de te Oosterland gehouden vergadering van melkveehouders, werd gewezen op het gunstige verschil, dat de melkveehouders voor hun melk ontvangen op Schouwen-Duiveland tegenover die in Zeeuws Vlaanderen. De Zeeuws Vlamingen gaan zich nu ook beter organiseren. De fabrieken te Kloosterzande en IJzendijke gaan samen met Middelburg, Roosendaal-Wouw, Etten, Zundert en Rijsbergen één blok vormen van zeven coöperatieve fabrieken 2500 melkveehouders goed voor 160 miljoen kilo melk. Dit nieuwe blok sluit niet aan bij de C.M.C. maar bij de Z.N.M. Zuid Nederlandse Melkindustrie (met hoofdzetel) in Roermond.

De fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland

en de drie roomontvangende coöperatieve zuivelfabrieken in Zeeuws-Vlaanderen.

Bron: Officiëel Orgaan 18 dec. 1929 - nr 51 (DI-1) / 25 dec. 1929 - nr 52 (DI-2)

Deel I

Op 15 oktober jl. werd de coöperatieve zuivelfabriek „Eensgezindheid” te IJzendijke geopend. Van nu af aan mag gesproken worden van het klaverblad der drie Zeeuwsch-Vlaamsche room-ontvangende boterfabrieken.

De boter- en tiermarkt te Middelburg.

De beide zusterverenigingen te Kloosterzande en te Aardenburg dateren van 1927 en 1928. Deze vorm van fabriekmatige zuivelbereiding is voor ons land zeer bijzonder. De resultaten tot heden verkregen zijn zeer bevredigend. Daarom leek het mij wel interessant, de lezers van het Orgaan iets naders mee te delen over de motieven, die geleid hebben tot het kiezen van deze nu afwijkenden vorm en over de inrichting en werkwijze van deze fabrieken.

Ik wil beginnen met enige historische bijzonderheden.

Zeeland was altijd een akkerbouwende provincie. De akkerbouw was, en is nu nog steeds de specialiteit van de Zeeuwse boer, alsmede van de landarbeiders aldaar. Vroeger was en nu is het dan ook zo, dat, het boerenerf, de dijken en wat land in de onmiddellijke omgeving der boerderij uitgezonderd, alleen dát land als blijvend grasland geëxploiteerd werd, dat door hoogteligging of grondsoort minder geschikt was voor bouwland.

De verzorging van het melkvee en het melken behoorden; ook nooit tot de geliefde werkzaamheden van het personeel.

Moderne hulpmiddelen. Werktuigen voor boterbereiding op Walcheren.

Deze omstandigheden hebben altijd hun stempel gedrukt op de melkveehouderij in Zeeland en eveneens op een uitvloeisel daarvan gedurende de laatste 50 jaar, nl. de ontwikkeling der fabriekmatige zuivelbereiding.

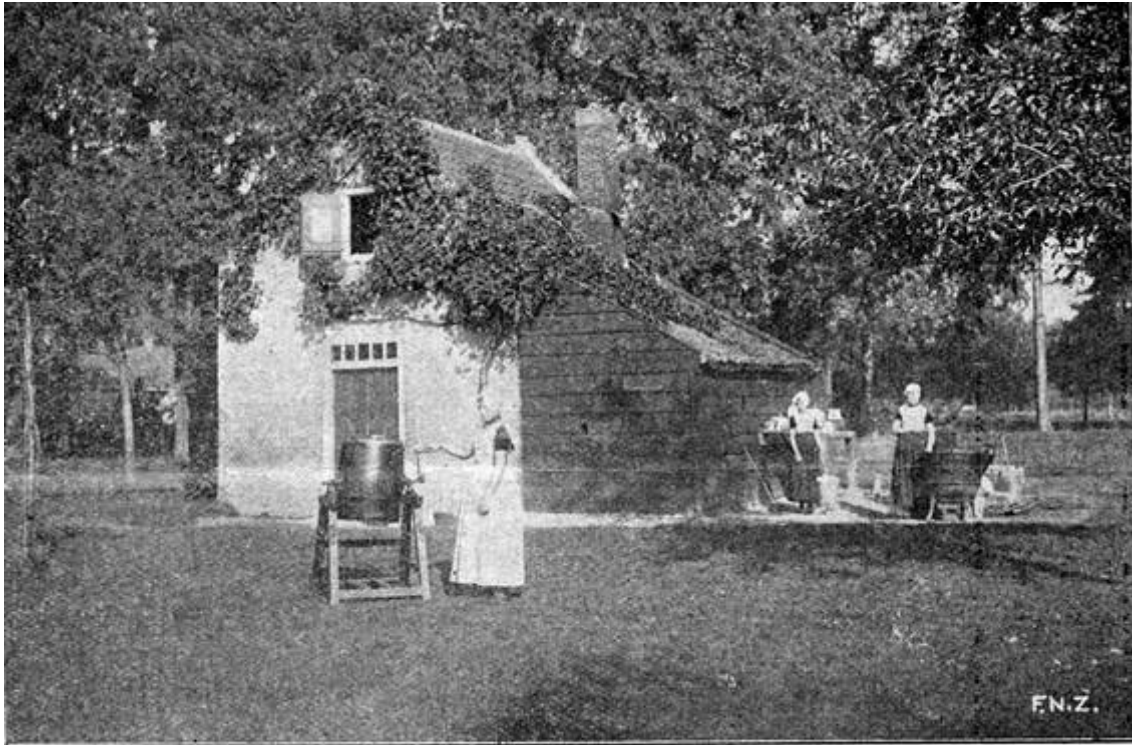
Omstreeks 1880 telde Zeeland op ongeveer 140.000 HA. land in cultuur een veestapel van ongeveer 66.000 stuks, waaronder ongeveer 27.000 melkkoeien. De melk diende gedeeltelijk voor de menselijke consumptie en voor de ook toen reeds vrij belangrijken opkweek van jongvee, werd echter grotendeels op de boerderij tot boter verwerkt. Kaasbereiding kwam praktisch gesproken niet voor. De melk werd in geglazuurde stenen testen in de kelder ter ontroming gezet en de room af genomen, als de ondermelk reeds dik was. Deze room werd twee of drie maal per week, in een door een paard of hond gedreven of met de hand bewogen stoot- of schommelkarn gekarnd. De boter was door primitieve hulpmiddelen, de kleinheid der veestapels en geringe vakkennis, zeer ongelijkmatig en weinig duurzaam. Ze werd in de naaste omgeving der productieplaatsen geconsumeerd.

De afzet geschiedde: op botermarkten in de grotere plaatsen, aan winkeliers, aan particulieren en aan rondrijdende handelaren. De opbrengst was gering, vooral in de eerste zomermaanden, als de productie groot was, en in de herfstmaanden, als het vet der slachtvarkens het boterverbruik sterk verminderde. Op de grotere bedrijven, als daaraan voor akkerbouw minder geschikt land was, werden 8 tot 12 melkkoeien gehouden. Meestal telde het bedrijf echter van 3 tot 8 melkkoeien. De veehouderij werd, terwille van de mestproductie, een noodzakelijk kwaad geacht.

De beweging voor de fabriekmatige zuivelbereiding, die in 1880 zich in alle delen van ons land openbaarde, ging ook aan Zeeland niet geheel ongemerkt voorbij. Verschillende kleine

handkracht- en stoomboterfabrieken werden ook daar opgericht. De drijfveren voor die stichting waren gewoonlijk:

- a) het streven naar werkvermindering voor de boerin;
- b) primitieve hulpmiddelen op de boerderij voor de boterbereiding, speciaal slechte kelderinrichting en watervoorziening;
- c) moeilijke afzet der boerenboter en lage prijzen;
- d) moeilijkheden met de bereiding in tijden van geringe melkproductie.

Karnhuis, Victoria tuimelkarn en spoelplaats op]een boerderij te Heinkeszand.

Sommigen vreesden wel, dat de boerin te veel „dame” zou worden. Vele boerinnen verzetten zich heftig, omdat de inkomsten uit de boterverkoop altijd voor huishoudgeld bestemd waren geweest en ook, omdat ze gaarne met de boter ter markt gingen. Veeltijds stelde men geen vertrouwen in de directeur van een fabriek. De boeren hadden bezwaren tegen de fabrieks-ondermelk, die veel minder goed voor de kalveren zijn zou.

Deze veronderstelling bleek juist te zijn en heeft de fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland veel afbreuk gedaan. Velen wilden er ook niet aan, zelf in de huishouding fabrieksboter te gebruiken. De bezwaren om de fabrieksboter af te zetten werden breed uitgemeten en bleken in Zeeland niet gemakkelijk te overwinnen. Tenslotte kwam, in verband met de verspreide ligging der boerderijen en de slechte wegen, het transportbezwaar ook dikwijls sterk naar voren.

Tenslotte deed, tegelijkertijd met de ideeën over fabriekmatige zuivelbereiding, de handkrachtcentrifuge haar intrede in Zeeland. Dit gaf arbeidsbesparing en een verhoogde boterproductie en ook veebetering van de kwaliteit.

Onderstaande tabel geeft bijzonderheden omtrent de geschiedenis der fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland.

In 1890 wordt melding gemaakt van het bestaan van een zuivelfabriek in Zeeland, n.l. te Zonnemaire.

In 1898 bestonden de volgende fabrieken :

Poortvliet	Coöp. Handkrachtfabriek .	Ongeveer	10.000	kg	boter
Stavenisse	Coöp. Stoomkrachtboterfabriek	"	11.000	"	
Nieuwerkerk	Coöp. Stoomkrachtboterfabriek .	"	56.000	"	
Zonnemaire	Coöp. Stoomkrachtboter- en kaas fabriek met ontromingsstation te Haamstede	"	5.000	"	kaas
Wemeldinge	Coöp. Handkracht boterfabriek .	"	8.000	"	boter
Kruiningen		"	1.800	"	"
's Heer-Arendskerke	Coöp. Stoomkrachtboterfabriek	"	21.000	"	"
Sluis	N.V. Stoomboterfabriek	"	15.000	"	"
Axel	Coöp. Handkracht boterfabriek . . .	"	12.000	"	"
Hontenisse	Coöp. Stoomkracht boterfabriek .	"	43.000	"	"
St. Jansteen	Coöp. Handkrachtboterfabriek . .	"	10.000	"	"

In 1904 bestonden de fabrieken in Poortvliet, Kruiningen en St. Jansteen reeds niet meer.

Fabrieken waren echter nog tot stand gekomen te:

Middelburg	Part.	Stoommelkinrichting en	boterfabriek
Idem	"	"	"
Vlissingen	"	"	"
Souburg	"	Handkrachtmelkinrichting	"
Aardenburg	"	Handkrachtboterfabriek	
Oostburg	"	"	
Schoondijke	"	"	
IJzendijke	"	"	

In 1907 bestonden de fabrieken te Zonnemaire, Axel, Aardenburg, Oostburg, Schoondijke en IJzendijke ook niet meer. In Kruiningen was een particuliere fabriek voor kaasbereiding tot stand gekomen.

Tussen 1907 en 1918 werden nog de volgende fabrieken opgeheven: Stavenisse, Nieuwerkerk, Haamstede, 's Heer-Arendskerke, Sluis, Hontenisse, Souburg.

Daarna hadden nog de volgende veranderingen plaats: De opgeheven coöp. stoomboterfabriek te Nieuwerkerk werd als particulier bedrijf opnieuw geopend. Een particuliere melkinrichting en boterfabriek- te Middelburg ging over aan een coöperatieve vereniging.

Dat de fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland niet als in de meeste andere delen van ons land tot ontwikkeling kwam, moet aan de volgende oorzaken worden toegeschreven.

1. De melkveestapel was en bleef in de meeste delen van de Provincie te dun.
2. De voorwaarden voor de ontwikkeling van de melkveehouderij waren in deze vruchtbare akkerbouwprovincie niet gunstig.
3. Van de vroeger opgeheven fabrieken hebben zeer vele gesukkeld met :
  1. hoge transportkosten der melk;
  2. moeilijkheden bij de afzet der boter;
  3. ondeskundig personeel;

4. te geringe melktoevoer en daardoor hoge bedrijfskosten;
4. in de oorlogsjaren heeft een tijdelijke, zeer sterke vermindering van de veestapel plaats gehad.

De moeilijke levensomstandigheden voor de zuivelfabrieken in Zeeland waren oorzaak, dat ook het verenigingsleven op zuivelgebied daar een kort en kwijnend bestaan heeft gehad. Het Botercontrôlestation in Zeeland heeft bestaan van 1904 tot 1913. De Zeeuwse aangeslotenen zijn toen overgegaan naar Eindhoven.

De botermarkt te Maldegem (België)
waar vroeger heel wat boter van de nu bij Aardenburg aangesloten veehouders verkocht werd.

De Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Zeeland bestond slechts over de jaren 1901 en 1902.

De tegenwoordige toestand op het gebied van de melkveehouderij en zuivelbereiding in Zeeland kan als volgt omschreven worden:

Van de Zeeuwse cultuurgrond bestaat ongeveer 24% uit blijvend grasland. Op Walcheren, het meest uitgesproken weidegebied, is dit 54 %; op Noord-Beveland slechts 13 %.

Dit weiland, benevens ongeveer 9000 H.A. klaver en kunstweide, dient 's zomers voor de voeding van een rundveestapel van ongeveer 75.000 stuks, waaronder ongeveer 25.000 melkkoeien en bovendien van ongeveer 25.000 paarden. Bovendien wordt daarvan het hooi voor de winter gewonnen. De hooirantsoenen van het Zeeuwse rundvee zijn echter 's winters meestal zeer klein. In de maanden oktober, november en december spelen bovendien de suikerbietenkoppen en -bladeren een grote rol bij de veevoeding.

De jaarlijkse melkproductie in Zeeland bedraagt op ongeveer 6000 bedrijven naar schatting 90 miljoen kg.

Deze melk krijgt de volgende bestemming :

Voor de menselijke consumptie	20	miljoen	kg. is	12 %
Voor de kalveren en ander vee	6	"	"	6 ½ %
Naar de fabrieken (4 milj. kg consumptiemelk inbegrepen)	25	"	"	27 ½ %
Voor de boterbereiding op de boerderij	43	"	"	48 %

De volgende fabrieken bestaan thans:

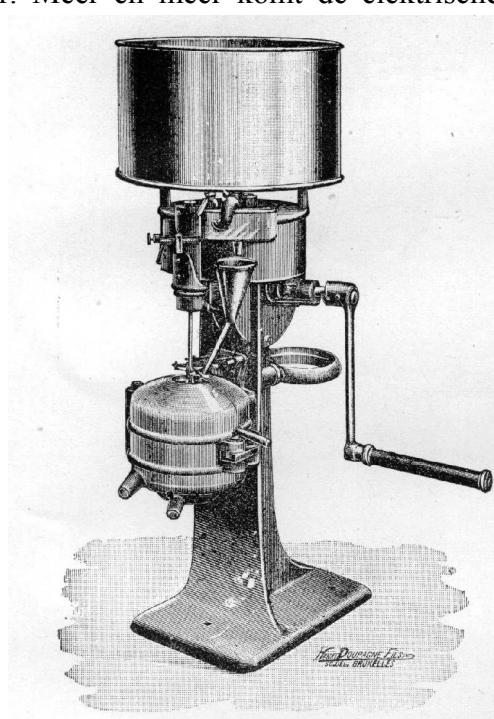
Nieuwerkerk	Part. Roomboterfabriek	Ongeveer	3	miljoen	kg. melk
Wemeldinge	Coöp. Motorboterfabriek	"	¾	"	"
Goes	Coöp. Melkproductenfabriek	"	1¼	"	"
Middelburg	Coöp. Melkinrichting. en Zuivelfabriek	"	4	"	"
Middelburg	Part. Melkinrichting en boterfabriek	"	2	"	"
Vlissingen	Part. Melkinrichting en Zuivelfabriek	"	1½	"	"
Kloosterzande	Coöp. Roomontvangende fabriek	"	1¼	"	"
Yzendijke	Coöp. Roomontvangende fabriek	"	1½	"	"
Aardenburg	Coöp. Roomontvangende fabriek	"	2¼	"	"

Bovendien gaat er van Schouwen nog ongeveer 1½ miljoen kg. melk naar Rotterdamsche fabrieken, 3 milj. kg van Tholen naar een tweetal Brabantse fabrieken en 2 milj. kg. van Walcheren naar Rotterdam.

Op de Zeeuwse boerderijen wordt dus thans nog ongeveer 1½ milj. kg. boter gemaakt. Algemeen worden daarvoor centrifuges en tuimelkarntjes gebruikt. De meest gebruikte centrifuge is de Melotte voor 175 tot 225 Liter per uur. Meer en meer komt de elektrische drijfkracht in gebruik.

De Zeeuwse boerin, die nog boter maakt en die in de regel met het vrouwelijk personeel voor het melken, de boterbereiding en -verkoop, de verzorging van kalveren, kippen en varkens zorgt, heeft dan ook gewoonlijk een zeer druk leven.

De boerenboter wordt in de regel voor meer dan 95 % in de naaste omgeving der productieplaats verbruikt. Ze wordt verkocht in kleine hoeveelheden op een tweetal veilingen te Zierikzee en te Oostburg. Voorts een steeds afnemend kwantum op de om zijn schoonheid en rijkdom aan klederdrachten wereldvermaarde botermarkt te Middelburg.

Mélotte Handcentrifuge

Een deel wordt aan particulieren afgeleverd. De meeste boter wordt in winkels geleverd of aan rondrijdende handelaren verkocht. Ruilhandel met boter komt nog voor en dikwijls is de eierafzet op ongezonde wijze aan de boterhandel vastgekoppeld. De prijsbepaling der boerenboter, die niet op markten of veilingen verkocht wordt, is een tot op heden onopgelost vraagstuk.

Het 33 jaar in gebruik zijnde gebouwtje der coöperatieve boterfabriek te Wemeldinge.

De boterprijzen in de; verschillende delen der provincie lopen dan ook zeer uiteen. Op Walcheren zijn ze tijdelijk veel lager en tijdelijk heel wat hoger, dan die van de fabrieksboter. Vooral in Zeeuwsch-Vlaanderen en op Zuid-Beveland zijn die prijzen dikwijls nogal wat lager.

Hier volgt een staatje met enige gegevens over de laatste jaren.

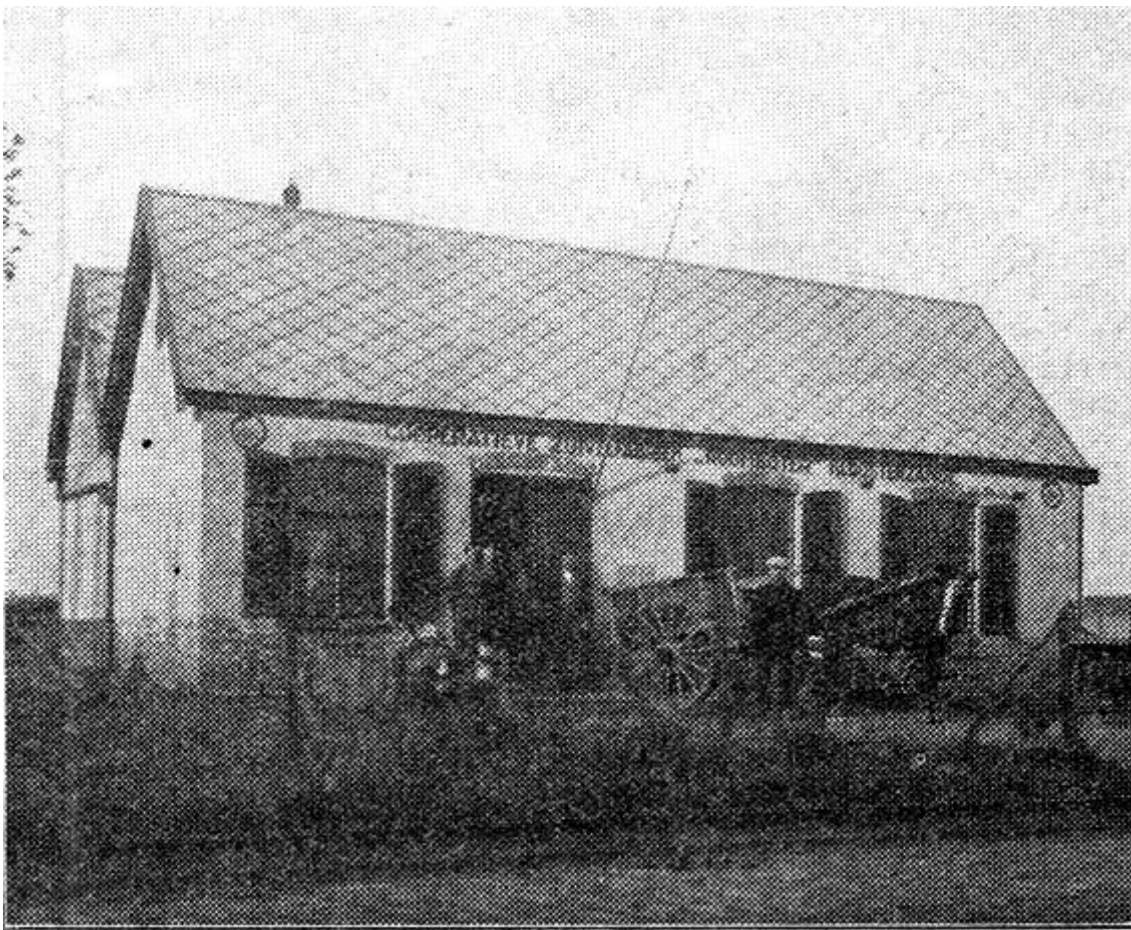
		Gemiddelde prijs voor 52 weken		
		1926	1927	1928
Fabrieksboter	Roosendaal	1.97	2.03 ⁵	2.12 ⁵
Boerenboter	Zierikzee	?	1.94 ⁵	2.10 ⁵
"	Middelburg	2.02	1.99	2.08 ⁵
"	Goes	1.87 ⁵	1.81 ⁵	1.93
"	Oostburg	1.64	1.68 ⁵	1.81
"	Hulst	1.67	1.70	1.81

Deel II

Ondanks het feit, dat in Zeeland de in de jaren 1890 tot 1900 gestichte zuivelfabrieken vrijwel alle moesten worden opgeheven, bleef toch ook in dit akkerbouwgewest de behoefte aan gemeenschappelijke zuivelbereiding bestaan.

Op Schouwen en Duiveland ontstond een particulier bedrijf en kwam Rotterdam om melk. De meeste zetten hier de centrifuge op stal. Op Tholen kwamen sedert een paar jaar twee Noord-Brabantse fabrieken om de melk. Gevolg: de boterbereiding op de fabriek is vrijwel verdwenen. Op Zuid-Beveland gaat de kleine motorkrachtfabriek te Wemeldinge een nieuwe fabriek bouwen met veel groter capaciteit, om misschien ook straks roomlevering te gaan toelaten. In Goes een grote melkprouctenfabriek geopend. die de melk van Westelijk Zuid-Beveland hoort te verwerken.

Coöp. Boterfabriek te Kloosterzande, na de vergrooting in 1928.

Op Walcheren is de coöperatieve melkinrichting een krachtig bedrijf. Daarnaast heeft men echter ook nog tamelijk belangrijke particuliere bedrijven, melkverkoop naar Rotterdam en vrij veel boterbereiding op de boerderij (ongeveer 30 % melk).

In Zeeuws-Vlaanderen werd tot voor twee jaar alle niet voor de consumptie benodigde melk op de boerderijen tot boter verwerkt.

Onderstaande gegevens kunnen enig beeld geven van de betekenis van melkveehouderij en zuivelbereiding voor deze streken.

Oostelijk Zeeuws Vlaanderen.

Blijvend weiland 13 % van de cultuurgrond.

Veehouders 1750. Runderen 17000 stuks. Melkkoeien 5100. Melkproductie 19 milj. kg. per jaar. Voor consumptie en jongvee 6 milj. kg. per jaar. Voor boter op de boerderij 13 milj. kg. per jaar.

Westelijk Zeeuws-Vlaanderen.

Blijvend grasland 16% van de cultuurgrond. Veehouders 1000. Runderen 15000. Melkkoeien 4000. Melkproductie 15 milj. kg. per jaar. Voor consumptie en jongvee 3½ milj. kg. per jaar. Voor boterbereiding op de boerderij 11½ milj kg. per jaar.

De totale boterproductie bedroeg voor enige jaren ongeveer 850.000 kg per jaar of 11 kg. per hoofd der bevolking.

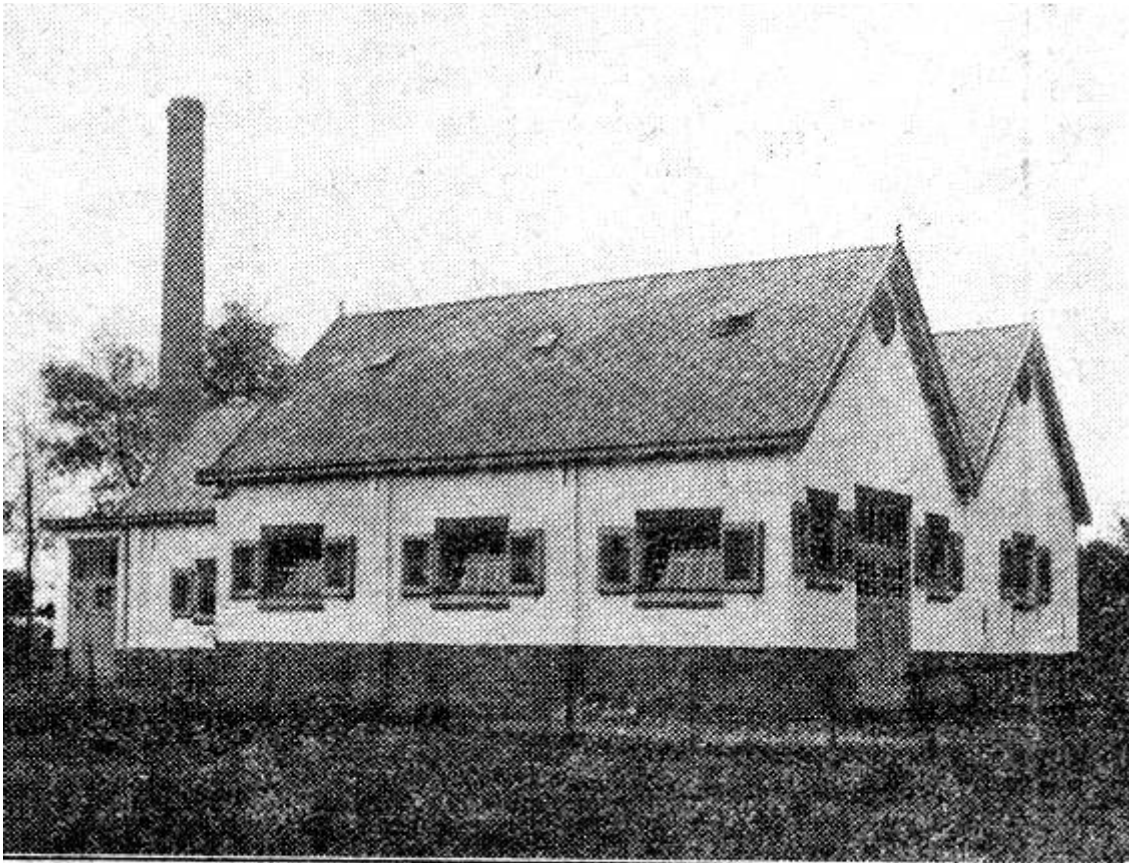
In deze gebieden werd sedert 1924 de stichting van coöperatie, roomontvangende boterfabrieken gepropageerd. Vooraf was vastgesteld, dat het onmogelijk was grotere centrale boter- en kaas of melkproductenfabrieken te stichten. Ook was bekend, dat de uitgebreide jongvee-aanfok, die in het akkerbouwbedrijf thuis hoort en de belangrijke varkensfokkerij, de ondermelk moeilijk konden ontberen en in de meeste gevallen deze behoorlijk tot waarde konden brengen.

Het stelsel: fabrieken, die alleen room ontvangen en die geen afvalproducten terug leveren, werd nu gekozen om de volgende voordelen.

1. De transportkosten blijven binnen redelijke grenzen. Alle leden krijgen een dubbel stel bussen, elk van 10 liter inhoud. In plaats dat nu b.v. 100 liter melk van de boerderij naar de fabriek gaat en op dezelfde dag 85 liter ondermelk weer terug wordt, 's zomers 6 maal per week en 's winters 4 maal, in één reis 1,5 liter room vervoerd. De roomontvangende fabriek te Aardenburg ontving het eerste boekjaar ongeveer 200.000 kg room. Om deze aan te voeren, hebben 2 auto's elk (30 X 6 + 22 X 4) X 60 K.M. is 16080 K.M. afgelegd. Was Aardenburg een melkontvangende fabriek geweest, zo zou de afgelegde weg voor elke auto 32160 K.M. hebben bedragen en de te vervoeren vracht 1.3 milj. kg. heen en 1.1 milj. kg. terug. Daarvoor waren zeker 4 auto's nodig geweest. Het roomtransport kost Aardenburg nu ongeveer 7 cent per kg boter of omgerekend ongeveer 25 cent per 100 kg melk. Bij melktransport werd dat zeker ongeveer f 1,- per 100 kg. Hierbij moet ook gerekend worden met het feit, dat veel Zeeuwse hofsteden vrij ver van de weg liggen. Het brengen van de volle melk naar de weg en het enige uren later weer terughalen van de ondermelk, moet meestal met kar en paard geschieden. Dat is gedurende drukke zaai- en oogstperioden zeer bezwaarlijk. De kleine roombusjes kunnen op de fiets naar de weg gebracht worden.
2. De warme, verse ondermelk is direct na het melken en centrifugeren beschikbaar voor kalveren en varkens. Vooral voor zeer jonge kalveren en biggen moet de waarde hiervan niet onderschat worden. Het product wordt altijd vers *vervoerd*. Waar de Zeeuw alle kalveren aanhoudt en in Zeeuwsch-Vlaanderen veel biggen kweekt, weegt dit voordeel zeker op tegen het nadeel, dat men de melk zelf centrifugeren moet.
3. De stichtingskosten van een moderne roomverwerkingsfabriek zijn zeer belangrijk lager dan van een gewone boterfabriek. Een fabriek, die een capaciteit heeft van 200.000 kg. boter per jaar, met eenvoudig huis voor de directeur en twee vrachtauto's, geheel modern ingericht, vraagt aan stichtingskosten f 50.000 á f 55.000.

4. De exploitatiekosten zijn belangrijk minder, vooral doordat men met veel minder personeel toe kan en veel minder brandstof behoeft.
5. De roombusjes worden aan de fabriek grondig gereinigd en uitgestoomd.
5. Het is veel gemakkelijker een kleine hoeveelheid room op de boerderij, vóór aflevering naar de fabriek, goed te verzorgen, vooral goed te koelen, dan een grote hoeveelheid melk. Het koelen en zo lang mogelijk apart houden van ongelijk oude room, blijkt dan ook in de praktijk geen grote bezwaren op te leveren.

Coöp. Boterfabriek Aardenburg.

Natuurlijk brengt de roomverwerking niet uitsluitend voordelen met zich. De volgende bezwaren kunnen worden genoemd.

1. De melk moet op de boerderij ontroomd worden. De ontroming geschiedt daar niet zo scherp als aan de fabriek. Wanneer de roomfabrieken enige tijd zorgvuldiger ontroming op de aangesloten boerderijen gepropageerd zullen hebben, neem ik toch aan, dat gemiddeld een ons boter per 100 kg melk minder gemaakt zal worden. Natuurlijk is dit niet verloren. Het ontromen kost ook tijd en geld. Gemiddeld kost een goede handkrachtcentrifuge f 200.- en gaat 15 jaar mee. Met onderhoud wordt dat per bedrijf ongeveer f 30.- per jaar of 10 cent per 100 kg melk. Ook het tweemaal per dag reinigen vraagt zijn tijd. Dit weegt echter meer dan ruimschoots op tegen de groter moeite van melktransport van en naar de weg en bussen schoonmaken.
2. Bij niet goed reinigen der centrifuges is er gevaar, dat de room minder deugdelijk wordt. Dit valt in de praktijk mee en is door controle en opvoeding nog veel te verbeteren.

3. Het bemonsteren, wegen en onderzoeken van de room eist meer zorgvuldigheid dan bij melk. De ervaring leert, dat deze moeilijkheden verre van onoverkomelijk zijn. De room wordt tot $\frac{1}{10}$ kg nauwkeurig gewogen; daarna elke zending bemonsterd uit de busjes. De verzamelmonsters worden 's zomers één maal per week en 's winters één maal in de 14 dagen, onderzocht met de Hammerschmidt butyrometer.
4. De meeste zorgen gingen in de richting van de kwaliteit der boter van deze fabrieken. De minder goede kwaliteit der boter uit de Amerikaanse, Nieuw-Zeelandse en andere buitenlandse *creameries* maakte velen uit de zuivelwereld huiverig voor de boter der eerste Zeeuwse room-ontvangende fabrieken. Het gelukte slechts met moeite voorlopig bij een zuivelverkoop-vereniging onder dak te komen en aan de botermijn te Roosendaal was men zeer gereserveerd. Zelf was ik op dit punt ook niet geheel gerust. Ik wist wel, dat de minder goede kwaliteit der boter uit de Amerikaanse creameries hoofdzakelijk het gevolg was van het leveren van veel te oude mengroom, maar was toch niet geheel zeker of de roomverzorging op de boerderijen en vooral de reiniging van de centrifuges voldoende zouden blijken.

Ook in deze zijn de voorlopige resultaten zeer gunstig. De beide fabrieken, te Kloosterzande en Aardenburg zijn deze zomer, na een proefperiode van ongeveer een jaar, als lid ingeschreven bij de Nationale Zuivelverkoopcentrale te Amsterdam. De Directeur schreef mij hierover het volgende :

„Aanvankelijk was ik bevreesd, dat de kwaliteit der boter de toets der critiek niet zou kunnen weerstaan. De kwaliteit is echter werkelijk meegevallen.“

Het rapport van de boter van Kloosterzande van deze vereniging luidde als volgt:

Van Uw fabriek werd de boter over de eerste 3 kwartalen van 1929 als volgt gekeurd:

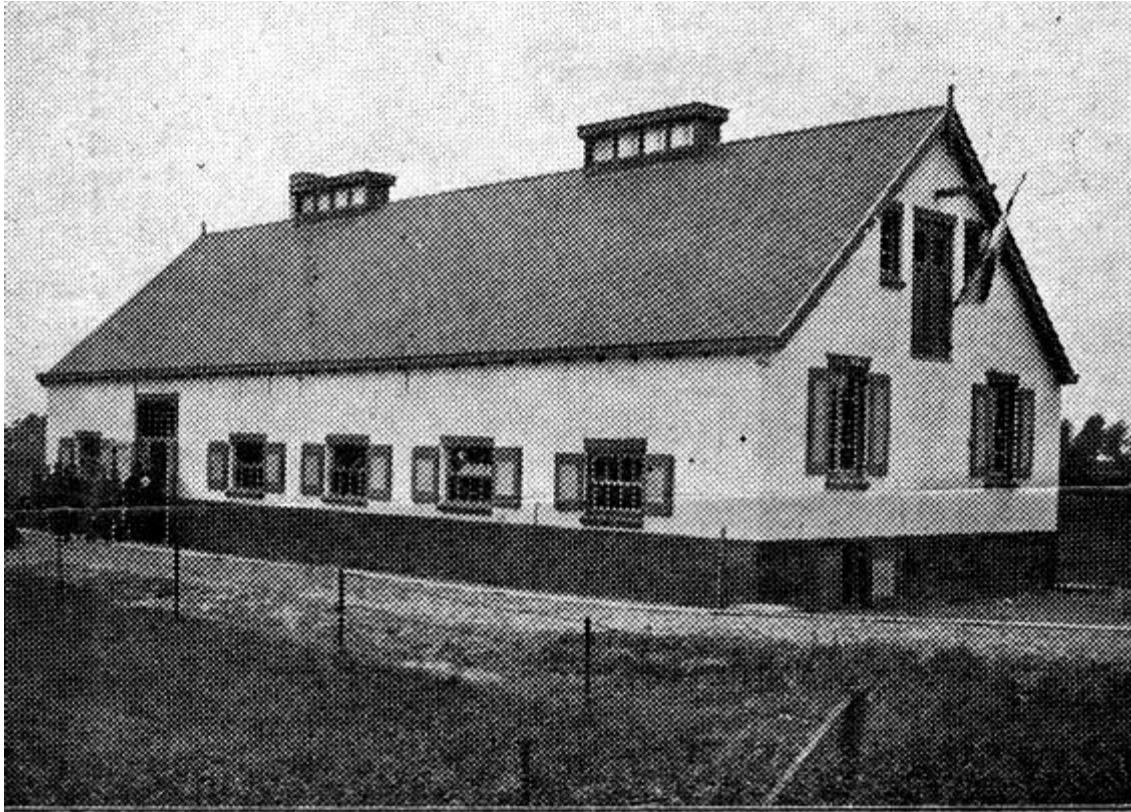
		Kloosterzande			Gemiddeld van alle inzendingen der leden
In Klasse	I	11	maal	30 %	69,5 %
	Ib	21	"	60 %	20 %
	II	4	"	10 %	9,4 %
	III	-	-	-	0,2 %
	IV	-	-	-	0,1 %

Aardenburg neemt geregeld deel aan de boterkeuringen van den Brabantschen Zuivelbond. De behaalde punten komen ongeveer overeen met het gemiddelde van alle aangesloten fabrieken.

Het is mijn overtuiging, dat de kwaliteit nog zal verbeteren door de systematische gevoerde propaganda voor goede roomverzorging op de boerderijen.

In Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen bestond voorlopig geen animo voor het stichten van zuivelfabrieken. Daarom werd, in samenwerking met de heer A. Collot d'Escury, zoon van wijlen de bekende F.N.Z.-voorzitter, in de omgeving van Kloosterzande een krachtige propaganda gevoerd. Deze pogingen slaagden. In april 1927 werd de eerste roomontvangende fabriek te Kloosterzande geopend.

De nieuwe Coöp. Roomboterfabriek te IJzendijke gezien vanaf den weg.

Door 45 leden werden 125 aandelen genomen. Alleen veehouders werden als aandeelhouders toegelaten. Op elk aandeel rustte de verplichting per jaar ten minste 100 kg en ten hoogste 150 kg botervet te leveren. De geldelijke aansprakelijkheid per aandeel was f 60.-. Bij overlijden, beëindiging van het bedrijf of verhuizing buiten het werkgebied der vereniging, hield ook de leveringsplicht op. Deze soepele regeling was oorzaak, dat vele leden gemakkelijk hun coöperatievrees overwonnen. Na 1 jaar telde Kloosterzande 50 leden met 133 aandelen.

Het eerste jaar werden 15.000 kg boter en 54.000 kg karnemelk geproduceerd. Aan het einde van 1928 waren er 64 leden met 170 aandelen; thans zijn er 99 leden met 247 aandelen. In 1928 werden 31.000 kg boter en bijna 90.000 kg karnemelk geproduceerd. Er kon toen gemiddeld f 2.10 per kg botervet betaald worden plus 2 cent per kg ondermelk. Bovendien had een extra afschrijving plaats gehad van ongeveer 10 cent per kg botervet.

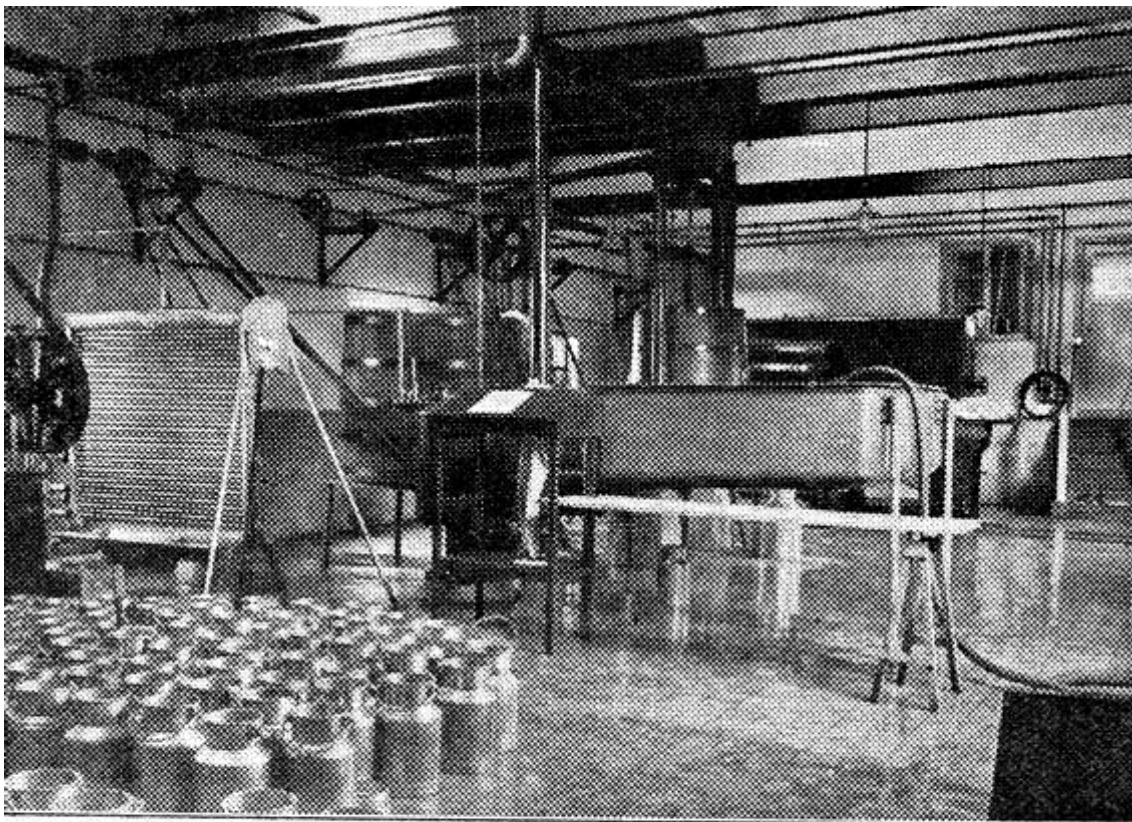
De stichting van het eenvoudige fabriekje, met werktuigen uit de tweede hand, had ongeveer f 8000 gekost. In 1928 was reeds een grote uitbreiding nodig, en werden verschillende nieuwe werktuigen aangeschaft. De totale stichtingskosten bedragen thans ongeveer f 20.000, waarvan op 1 febr. 1929 reeds f 6000 afgeschreven was.

Aardenburg volgde als tweede en begon in mei 1928 met 64 leden en 224 aandelen te werken. Deze fabriek was direct heel wat groter opgezet, toch werden ook hier weer de meeste werktuigen uit de tweede hand gekocht, mede omdat niet vaststond, in welke mate het ledental zou aangroeien.

Kloosterzande had een staande stoomketel en elektriciteit als drijfkracht. In Aardenburg werd een liggende stoomketel van 20 M² en een stoommachine van 15 P.K. geplaatst. Aan het einde van het eerste jaar bedroeg het ledental 133 met 490 aandelen. Thans zijn er 151 leden. De stichting der fabriek heeft ongeveer f 25.000 gekost. In 1929 was reeds een flinke uitbreiding noodzakelijk. Er werd een karnlokaal bijgebouwd en een grote nieuwe karn geplaatst. De totale stichtingskosten bedragen thans ruim f 35.000. Waarop ook al een flink bedrag afgeschreven is. De productie bedraagt thans ongeveer 80.000 kg boter en 225.000 kg karnemelk per jaar.

De goede resultaten, te Kloosterzande en Aardenburg bereikt, hebben er niet weinig toe bijgedragen, dat in de afgelopen winter de derde coöperatie te IJzendijke tot stand kwam. IJzendijke had het voorrecht te kunnen profiteren van de ervaringen van haar voorgangsters. Men durfde het direct aan, de fabriek geheel te installeren met nieuwe werktuigen en reeds bij de

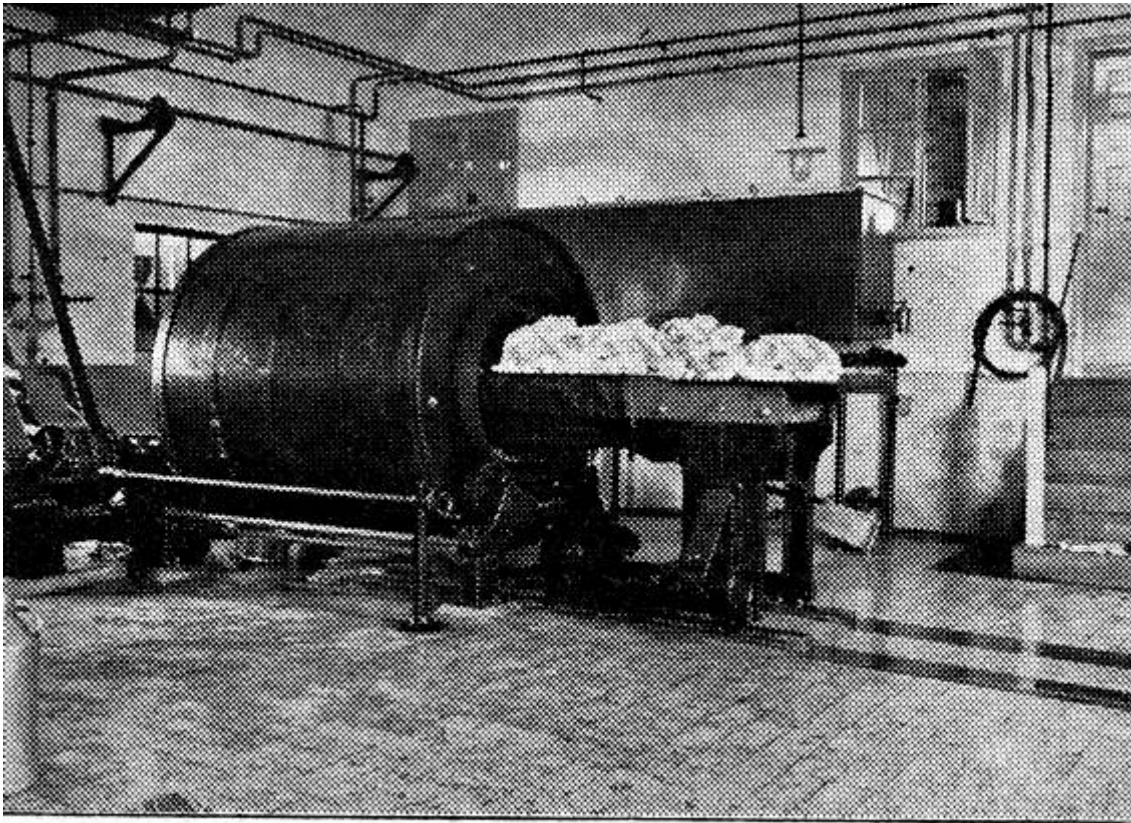
Interieur Coöp. Roomboterfabriek te IJzendijke.

stichting rekening te houden niet toekomstige groei.

In het gebied der IJzendijksche fabriek wonen ongeveer 250 veehouders, die voor aansluiting in aanmerking komen. Bij de inwerkingtreding op 15 oktober jl. waren 101 leden met 337 aandelen, aangesloten. Samen houden ze ongeveer een 500 melkkoeien.

De fabriek bestaat uit een gebouw van 23 X 9 M., verdeeld in twee delen. Boven de kelder vinden we het kantoor en het laboratorium. Daarboven de bergzolder. De fabrieksruimte is 9 X 18 M., met in een der hoeken het ketelhuis van 4½ X 3 M.

Karnkneder te IJzendijke.

Deze ruimten hebben flink hellende, zorgvuldig gelegde tegelvloeren, die door gaten in de muren afwateren op twee open betongoten buiten de fabriek: De muren zijn tot 1.30 M. hoog glad en afwasbaar afgemetseld; daarboven wit. evenals het dak, dat gecementeerd en wit is. Overal zijn ronde hoeken. In de fabrieksruimte is geen zolder; op het dak staan 2 flinke luchtkappen.

In het ketelhuis is een staande stoomketel van 10 M² verwarmend oppervlak opgesteld, die stoom levert voor pasteurisatie, verwarming en reiniging. Daar staat ook de krachtbron voor het bedrijf, een electromotor van 17 P. K.

Als de room aankomt wordt hij gekeurd gewogen en bemonsterd en daarna in een grote roomontvangbak uitgestort. Boven op de roomontvangbak ligt een rooster, waarop de busjes staan uit te druppen.

Als zuivelwerktuigen zijn geplaatst: een roompasteur van Van der Ploeg voor 1500 L.; een roompomp voor 1500 L.; een vlakke roomkoeler; een dubbelwandig roomzuurbassin voor 1800 L.; een korte karnkneder van Van der Ploeg van 4000 L.; een karnemelkpomp voor 8000 L.; een karnemelkkuip voor 3000 L. De firma v.d. Made & de Vries leverde de pompen, de koeler en de bassins.

Het water wordt geleverd door 2 nortonputten, die ongeveer 20 M. diep zijn, met een capaciteit van 20.000 L. water per uur. Verder zijn er twee welputten, die 4 M. diep en 2 M. in diameter zijn en een regenbak van 12 M³, voor ketelvoedingswater. Twee pompen, een voor 15.000 en een voor 600 L. water per uur, pompen dit op in twee grote reservoirs, elk van 3 M³. Door de gehele fabriek lopen leidingen voor nortonwater, voor welwater en voor stoom.

Twee toestellen maken het mogelijk 3000 liter water, van 90° C., per uur te maken; met behulp van lange brandslangen kan men dit water in elk werktuig brengen. Voor de busjes is een uitstoominrichting aanwezig.

De fabriek haalt de room 's zomers 6 maal en 's winters 4 maal per week met eigen auto's op. Daarvoor moet elke keer een afstand van 150 km. afgelegd worden. De vereniging heeft twee Ford vrachtauto's aangeschaft.

Het personeel bestaat voorlopig uit een directeur en twee roomophalers, die ook in de fabriek meewerken.

De leveringsplicht en geldelijke verantwoordelijkheid zijn evenals te Kloosterzande en Aardenburg per aandeel geregeld. De verantwoordelijkheid gaat tot f 100.- per aandeel.

Het stichtings- en bedrijfskapitaal is door Boerenleenbanken verstrekt tegen billijke rente. De totale stichtingskosten bedragen ongeveer f 35.000 plus f 5000 voor de twee vrachtauto's.

Omtrent de financiële resultaten kan het volgende worden medegedeeld. !
De karnemelk wordt voor ongeveer 20 % door de leden afgenomen tegen 5 cent per liter. De rest wordt vlot in de streek verkocht voor menselijke consumptie en brengt netto 5 cent op. De boter wordt voorlopig voor 20 à 30 % in de streek geplaatst. De rest gaat naar België en voor een klein deel, via een Verkoopcentrale, naar Duitsland. Gemiddeld wordt de middenprijs van de Mijn te Roosendaal bedongen.

De totale onkosten, roomtransport, rente en behoorlijke afschrijving inbegrepen, bedragen 25 tot 35 ct. per kg boter. De hoofdposten der onkosten zijn, uitgedrukt per kg boter:

a. Roomontvangst	5 tot 9 cent.
b. Lonen	5 „ 7 "
c. Rente en aflossing	6 „ 9 "
d. Andere onkosten	8 „ 12 "

Bij een gemiddelde boterprijs te Roosendaal van f 2.40, betaalt men per kg vet voorlopig f 2.45 uit. Voor een lid A, dat 100 kg room leverde met 20 % vet, ziet de afrekening er dus als volgt uit:

Voor 80 kg ondermelk	80 X 2 cent is	f 1.60
Voorschot voor 20 kg vet	20 X f 2.45 is	" 49.--
	Totaal	f 50.60

IJzendijke is begonnen met een wekelijkse boterproductie van ongeveer 1000 kg. Als het ledental niet stijgt, zal de boterproductie gedurende het eerste jaar 50.000 á 60.000 kg bedragen.

Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen is een gebied op zichzelf. Thans werken daar twee fabrieken, terwijl de oprichting van een derde voorbereid wordt. De fabrieken zijn bij den Brabantschen Zuivelbond aangesloten.¹⁵ Deze bedoelt, ten voordele van beide contractanten, tot de grootst mogelijke samenwerking te komen en bronnen van strijd zoveel mogelijk uit te schakelen. De grondslagen der samenwerking berusten op billijkheid en goede trouw.

Hierbij is reeds direct uitgegaan van de veronderstelling dat er in de toekomst in dit gebied drie fabrieken zullen werken. De overeenkomst betreft de volgende punten:

---

15 Voor dat IJzendijke begon te werken, is er een overeenkomst tussen deze beide fabrieken gesloten.

1. Het gebied is, ten behoeve van de ledenwerving, in drie nauwkeurig begrensde gebieden verdeeld.
2. Ditzelfde is gedaan voor de productenverkoop.
3. De fabrieken verbinden zich tot een gelijke prijs-, provisie- en vrachtberekening bij de productenafzet in de streek.
4. De fabrieken verbinden zich, elkaar niet producten te helpen.
5. Bediening van wederzijdse afnemers, buiten de streek, vereist toestemming van de eerste leverancier.
6. Partijen zijn overeengekomen de 14daagsche uitbetalingen op een vaste basis te zetten en die zooveel mogelijk gelijk te doen zijn.

Deze overeenkomst had de algehele toestemming der wederzijdse Besturen. Het is wel zeker, dat deze beide jongste spruiten van de Nederlandse Zuivelcoöperatie zullen profiteren van dit contract. Het dankt zijn bestaan aan de bekendheid met de bittere ervaringen, die vele oudere zusters opdeden, die haast ongewild en ongemerkt dikwijls afzakten tot onderlinge strijd en concurrentie. Voorkomen is beter dan genezen!

Ik wil deze artikelen over de Zuivelbereiding in Zeeland en de roomontvangende fabrieken in Zeeuws -Vlaanderen niet beëindigen, zonder de volgende opmerking. Het ziet er naar uit, dat deze in Nederland nieuwe vorm van fabriekmatige zuivelbereiding in de Zeeuwse akkerbouwgebieden zal slagen. Waar de ervaringen ten deze echter nog van zeer korte duur zijn, past natuurlijk enige reserve. Voorts was het niet mijn bedoeling, wat voor de zeer bijzondere Zeeuwse omstandigheden voorlopig zeer passend leek, ook voor andere boterbereidende gebieden in ons land aan te bevelen.

U. ZWAGERMAN.
zuivelconsulent

